

Kropp, følelser & likestilling

En kvalitativ studie om hvorfor noen mødre velger å forlenge foreldrepermisjonen ved å ta ulønnet permisjon

Lovise Øybekk Ueland

Masteroppgave

Våren 2020

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Sammendrag

Dette masterprosjektet utforsker hvorfor noen mødre velger å ta ulønnet permisjon i forbindelse med foreldrepermisjon. NAV- rapporten “Fornuft og følelser – En studie av mors og fars uttak av foreldrepenger”, rapporterer at antall mødre som tar ulønnet permisjon har økt med 66 prosent siden 2008 (Schou, 2019, s.). I en norsk likestilling- og familiepolitisk kontekst hvor man har jobbet målrettet for et likestilt arbeid- og familieliv mellom kjønnene, er en slik utvikling tankevekkende (Schou, 2019, s. 15). Problemstillingen for prosjektet er derfor: “I en norsk likestilling- og familiepolitisk kontekst: Hva motiverer mødre til å ta ulønnet permisjon?”.

Det empiriske grunnlaget er seks dybdeintervju med mødre mellom 33 og 40 år, som har hatt eller skal ha ulønnet permisjon. Intervjuene ble tekstnært analysert. Egne og andres forestillinger om likestilling og forventninger til atferd var gjennomgående trekk ved datamaterialet. Det teoretiske rammeverket for analysen tar derfor utgangspunkt i begreper fra symbolsk interaksjonisme.

Ved hjelp av interaksjonistiske tilnæringer ble tre hovedfunn avdekket. Det ene er informantenes sterke forankring i jobbidentiteten. Det andre er betydningen av de emosjonelle og kroppslige faktorene som utgjør morsidentiteten. Det tredje er den varierende og symbolske betydningen penger har i informantenes identitetsarbeid. Analysene finner at idealet om to-forsørger-familien står sterkt, men viser også at erfaringer knyttet til morsidentiteten får en avgjørende betydning for valget om å ta ulønnet permisjon. Funnene setter lys på normene og forventningene knyttet til arbeidslinja og likestilling i det norske samfunnet.

Antall ord: 32923

Forord

Det er fint å være ved veis ende for dette masterprosjektet. Lærdommen har vært stor, frustrasjonen akkurat passe, og motivasjonen for å forstå enda mer av verden vi lever i er fortsatt til stede. Corona-pandemien preget de siste månedene av vårsemesteret, og stengte barnehager utfordret naturlig nok arbeidsroen i “heimen”. En tredjedel av oppgaven har derfor blitt til i sengen på soverommet, samtidig som det var full fest med “Peppa Gris” og diverse barnesanger på repeat i stuen. Effektivitet har fått en ny mening.

Tusen takk til min veileder, Lise Widding Isaksen, som gjennom hele prosessen ga meg raske, ærlige og støttende tilbakemeldinger.

Takk til alle informantene som satte av tid til å snakke med meg, og som delte sine tanker, gleder, frustrasjoner og bekymringer.

Takk til min partner-in-crime og store kjærlighet, Audun! Du er der. Alltid. Til slutt, takk, kjære barnet mitt, Vilje. Takk for livsgleden og kjærligheten du *er*. Dere inspirerer meg hver dag, begge to.

Bergen, juni 2020.

Sammendrag	1
Forord	2
1 Innledning	6
1.1 Bakgrunn for prosjektet	6
1.2 Rapport slår fast: Flere mødre tar ulønnet permisjon	7
1.3 Problemstilling	8
1.4 Oppgavens struktur	9
2 Teoretisk rammeverk	9
2.1 Den norske likestilling- og familiekonteksten	9
2.2 Den norske velferdsstaten	10
2.2.1 Velferdsregimenes typologi	10
2.2.2 Det sosialdemokratiske velferdsregimet	11
2.3 Norsk likestilling- og familiepolitikk	12
2.3.1 En tosporet familiepolitikk	12
2.3.2 Utvikling av norsk likestilling- og familiepolitikk	14
2.3.2.1 Barnehage og kontantstøtte	14
2.3.2.2 Foreldrepermisjonsordningen	17
2.3.2.3 Regelverk for foreldrepenger	19
2.3.2.4 Ulønnet permisjon	20
2.4 Identitet: Teoretiske perspektiver	21
2.4.1 Innledning	21
2.4.2 Selvet som sosialt produkt	21
2.4.3 Inntrykksstyring & selvpresentasjon	23
2.4.4 Emosjonelt arbeid & emosjonell ambivalens	24
2.4.5 Kropp & identitet	26
2.4.5.1 Innledning	26
2.4.5.2 Den gravide kroppen og forventning til atferd	26
2.4.5.3 Kroppslige og emosjonelle erfaringer i etableringen av morsidentitet	27
2.4.5.4 “Den gode mor” ammer	28
3 Metode	29
3.1 Innledning	29
3.2 Teoretisk perspektiv på metodevalg	29
3.3 Intervjuene	30
3.3.1 Rekruttering	30
3.3.2 Informantene	31

3.3.3	Datainnsamlingen	32
3.3.4	Dybdeintervjuene	32
3.3.5	Utfordringer i intervjusituasjonen	33
3.3.5.1	Fleksibilitet i møte med informantene	33
3.3.5.2	Asymmetrisk maktrelasjon	34
3.3.5.3	Intervjuet	35
3.3.5.4	Praktiske utfordringer	36
3.4	Om analyse av data	36
3.4.1	Transkripsjon	36
3.4.2	Analyse	36
3.5	Etiske refleksjoner	38
3.6	Pålitelighet	39
3.7	Gyldighet	40
3.8	Generalisering	41
4	Identitetsforvaltning: Moderne yrkeskvinne versus “husmor”	42
4.1	Innledning	42
4.2	Selvpresentasjon: Feminist	43
4.3	Ingen husmor	46
4.4	Mer enn mor	48
4.5	Andres blikk	50
4.6	Sammendrag	52
5	Morsidentitet: Emosjonelle og kroppslige erfaringer	52
5.1	Innledning	52
5.2	Helhetsopplevelsen	53
5.3	Barnets separasjonsangst: Den mest sårbare tiden	53
5.4	Barnets psykologiske utvikling: Et lengre tidsperspektiv	54
5.5	Amming: Et selvsagt mål	56
5.6	Søvn og amming: Når det oppstår noe mer	58
5.7	Emosjonell ambivalens hos informantene	61
5.8	Sammendrag	63
6	Identitet: Pengenes betydning	63
6.1	Innledning	63
6.2	Den ulønnede permisjonen: Avhengig “husmor” eller selvstendig i arbeid?	64
6.2.1	Innledning	64
6.2.2	Angsten for avhengighet	64
6.2.3	Barneomsorg er jobb	66
6.3	Risikoforvaltning: Tar den sjansen	67

6.4 Kontantstøttens lengde	69
6.4.1 Innledning	69
6.4.2 Kontantstøtten som en kortvarig løsning	69
6.4.3 Kontantstøtten som en langvarig løsning	72
6.4.4 Strategisk selv i utformingen av permisjonen	74
6.5 Sammendrag	76
7 Avsluttende diskusjon	77
7.1 Innledning	77
7.2 Identitetsforvaltning: Ulønnet permisjon utfordrer etablert identitet.	78
7.3 Betydningen av mors kroppslige og emosjonelle erfaringer	80
7.3.1 Synkende fødselstall	80
7.3.2 Likestilling møter mors kropp	80
7.3.3 Ammingens sentrale posisjon	81
7.3.4 Overskudd til å prestere	83
7.3.5 Likestilling- og familiepolitikk: Hvilken plass skal kroppslige og emosjonelle faktorer ha?	83
7.4 Pengenes betydning: Selvstendighet, avhengighet og symbolverdi	85
7.4.1 Innledning	85
7.4.2 Selvstendighet og avhengighet	85
7.4.3 Betydningen av mors arbeidsdeltakelse	86
7.4.4 Kontantstøtten: Symbolske kontraster	88
7.5 Identitet som analytisk begrep	91
7.6 Avslutning	92
8 Litteraturliste	93

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for prosjektet

Da jeg var gravid og fikk mitt første barn i 2018, åpnet det seg en ny verden for min mann og meg. Svangerskapskvalme og trøtthet ble etterhvert erstattet av kontinuerlig amming, nedsatt søvn, kolikk, og en endeløs rekke av bleier. Men i tillegg tok en rekke praktiske og økonomiske forhold vår oppmerksomhet; opptjening av foreldrepenge, hvordan vi skulle fordele foreldrepermisjonen mellom oss, samt å passe på at all informasjon ble registrert i NAV-systemet. Dette var ikke en “rett fram” affære, blant annet fordi jeg hadde to ulike arbeidsgivere og var ansatt på midlertidige kontrakter med varierende stillingsprosent. Under et krevende svangerskap måtte jeg sørge for å få arbeidskontraktene fornyet slik at jeg tjente opp nok til å få foreldrepenge, og i tillegg få all denne informasjonen registrert i NAV, et system som var lettest å bruke dersom man var i fast stilling med én arbeidsgiver. Jeg fikk med dette et nytt og direkte møte med velferdsstaten og arbeidslinja.

Vel etablert i “mammapermen” begynte jeg fulltid på masterstudiet i sosiologi ved Universitetet i Bergen, og min mann begynte på rettsvitenskap den samme høsten. Vår datter var to måneder gammel. Studielivets fleksibilitet, hvor man ofte selv kan bestemme arbeidshverdagen begynnelsen og slutt, gjorde det lettere for oss å planlegge dagene slik det passet oss. Jeg var lykkelig over å kunne utfordre meg selv faglig, selv om jeg druknet i morsmelk og gulpekluter. Ikke sjelden ventet min mann utenfor seminarrommet, og i hui og hast fikk jeg ammet datteren min i trappen på Sosiologisk Institutt. Fordi vi bodde fem minutter unna instituttet, kunne min mann kjapt og ofte komme til meg ved behov.

Da datteren vår nærmet seg syv måneder tok foreldrepengene slutt, og det gikk opp for meg at jeg skulle ha gått tilbake til jobb dersom jeg ikke studerte. Jeg forestilte meg hvordan situasjonen ville vært hvis jeg hadde fortsatt i min tidligere stilling som lærer, med over en times reisevei. At jeg heller ikke hadde en fast jobb å vende tilbake til, men kanskje måtte ha

tatt vikartimer med kort varsel, virket helt umulig i en periode hvor jeg fortsatt ammet både dag og natt, og hadde avbrutt søvn mellom tre og syv ganger per natt. Som student hadde jeg muligheten til å sove ut på morgenen, og jeg kunne studere når det passet datteren min best. Jeg begynte å bli nysgjerrig på andre mødre rundt meg, og lurte på hvordan de opplevde overgangsfasen fra å være mor på heltid til å bli arbeidstaker igjen.

På dette tidspunktet begynte vi å gå i en “Åpen barnehage”, som er et pedagogisk tilbud i regi av flere menigheter. I “Åpen barnehage” er det tilrettelagt for lek for barna, og mens barna leker blir det samtidig naturlig at foreldrene snakker sammen. Her møtte jeg flere mødre som kunne fortelle meg at de forlenget permisjonen sin ved å ta ut ferie og ved å ta ulønnet permisjon. Gjennom disse samtale ble min sosiologiske nysgjerrighet for alvor vekket, og igjen ble jeg oppmerksom på velferdsstatens rolle. Hvordan kunne det være at disse mødre, som hadde vokst opp i et samfunn med høyt fokus på likestilling, satte seg i en dårlig posisjon sett fra et likestillingsperspektiv? Ved å ta ulønnet permisjon over fire uker, mistet de jo rett til sykepenger. Hva kunne motivasjonen bak et slikt valg være? På denne tiden hadde også den offentlige debatten om tredelingen av foreldrepermisjonen pågått for full styrke, og det var mye snakk om fars rettigheter som likestilt omsorgsperson og mors rettigheter som likestilt arbeidstaker. Hva slags forhold hadde disse mødre til likestillingshensynet i foreldrepengeordningen? Jeg bestemte meg for å bruke dette interessefeltet til min kommende masteroppgave.

1.2 Rapport slår fast: Flere mødre tar ulønnet permisjon

NAV-rapporten, “Fornuft og følelser - En studie av mors og fars uttak av foreldrepenger”, ble publisert i januar 2019 og rapporterer funn fra “Foreldrepengeundersøkelsen 2017”, utført av Kunnskapsavdelingen i Arbeids- og Velferdsdirektoratet (Schou, 2019). Studien avdekker at i løpet av de siste ni årene har det skjedd en tydelig økning av mødre som tar ulønnet permisjon i forlengelse av den ordinære foreldrepermisjonen. I 2008 tok 18 prosent av mødre ulønnet permisjon, mens i 2017 var andelen 30 prosent. Dette er en økning på 66 prosent siden 2008 (Schou, 2019, s. 49; Nav, 2019b). Andelen fedre som tar ulønnet permisjon ligger på cirka seks prosent, et tall som har vært stabilt siden 2008. Dette beskrives som en problematisk

utvikling i et likestillingsperspektiv, siden ulønnet permisjon over fire uker fører til tap av rett til sykepenger (Schou, 2019, s. 49).

NAV-rapporten skiller mellom de som tar ulønnet permisjon av kortere varighet (ti uker eller mindre) og av lengre varighet (mer enn ti uker). Det er ofte mødre som velger 100 prosent dekning av foreldrepengene, som tar ulønnet permisjon av kortere varighet. Dette settes i sammenheng med at det lønner seg økonomisk, sammenlignet med å velge 80 prosent dekning for samme tidsperiode. Likevel er det også flere av de som velger 80 prosent dekning som velger å ta ulønnet permisjon. Rapporten trekker dessuten fram behovet for å ha noen ukers ekstra permisjon for å få kabalen til å gå opp med barnehagestart. De som tar en lengre periode med ulønnet permisjon foreslås å ha tatt et gjennomtenkt valg om å ha en lang periode hjemme (Schou, 2019, s. 47-48).

NAV-rapporten kan ikke forklare økningen av ulønnet permisjon blant mødre, men foreslår at tendensen kan være en indikasjon på at mange ønsker å ha en lengre permisjonsperiode (Schou, 2019, s. 49). Fenomenet er viktig å utforske nærmere av flere grunner. For det første er Norge en sosialdemokratisk velferdsstat, med et likhetsorientert tanke sett som grunnleggende byggesten (Esping-Andersen, 1989, s. 50). For det andre har Norge, særlig innenfor de siste ti årene, hatt en likestilling- og familiepolitikk som målrettet har jobbet for et likestilt arbeid- og familieliv mellom kjønnene (Ellingsæter, 2018, s. 251-252). Likevel viser den økende tendensen med ulønnet permisjon, at mødre setter seg i en utsatt posisjon fra et likestillingsperspektiv (Schou, 2019). Denne kunnskapen fikk meg til å stille følgende forskningsspørsmål: Hvilke refleksjoner ligger bak et slikt valg? Hvordan kan valget om ulønnet permisjon forstås i en norsk likestilling- og familiekontekst?

1.3 Problemstilling

I en norsk likestilling- og familiekontekst: Hva motiverer mødre til å ta ulønnet permisjon for å forlenge foreldrepermisjonen?

1.4 Oppgavens struktur

Kapittel 1 har introdusert bakgrunnen for prosjektets tema og dets sosiologiske relevans (1.1 og 1.2). I kapittel 2 vil jeg presentere det teoretiske rammeverket for oppgaven. Her vil jeg først gjøre rede for den norske likestilling- og familiepolitiske konteksten og relevant forskningslitteratur. Deretter vil jeg presentere den sosiologiske teorien som blir anvendt i analysen. I kapittel 3 vil jeg fremlegge metodiske veivalg og refleksjoner. Kapittel 4, 5 og 6 er analysekapittel som tar for seg hvert sitt empiriske funn. Den avsluttende diskusjonen finnes i kapittel 7.

2 Teoretisk rammeverk

2.1 Den norske likestilling- og familiekonteksten

Likestilling- og familiepolitikk er tett knyttet sammen, og har gjennom tidene skapt stor debatt. Diskusjoner om familiepolitikk og dens ringvirkninger på likestillingen har vært sentrale spørsmål i flere tiår. Et av kjernespørsmålene har vært hvorvidt staten skal være nøytral, støttende eller motarbeidende til mødres deltakelse i arbeidslivet (NOU 2017:6, s.17-18). Foreldrepermisjonsordningen i Norge er et uttrykk for statens *støtte* til mor som yrkesaktiv, sett ved at den kvoterte foreldrepengeperioden er en utbetaling som er tjent opp gjennom yrkesaktivitet (NAV, 2019a). I og med at foreldrepengene utbetales for en avgrenset periode og etterhvert har utviklet seg til å bli tilnærmet likt kvotert mellom begge foreldre, uttrykker staten også et mål om at begge foreldre skal være likeverdige lønsmottakere i arbeidslivet og likeverdige omsorgspersoner i hjemmet. Kvinner som forlenger sin foreldrepermisjon ved å ta ulønnet permisjon kan sies å utfordre idealet om en likestilt kvinne i arbeidslivet på flere plan. For det første står hun i denne perioden uten inntekt og er dermed avhengig av partners forsørgelse. For det andre sier hun fra seg sykepengerettigheter dersom den ulønnede permisjonen overskrider fire uker (Schou, 2019, s. 47).

Dette masterprosjektet ønsker å få innblikk i hvorfor noen mødre velger å ta ulønnet permisjon, og den norske likestilling- og familiekonteksten danner rammene for problemstillingen. Det er derfor viktig å redegjøre for hvilke likestilling- og familiepolitiske ordninger som utgjør konteksten mødrene navigerer i. I det følgende vil jeg plassere den norske velferdsstaten i henhold til Esping-Andersens (1989) typologier. Deretter vil jeg utforske utviklingen av sentrale likestilling- og familiepolitiske ordninger i Norge, og se disse i lys av to familiepolitiske modeller; den likestilte forsørger-omsorgsmodellen og den mannlige forsørgermodellen (Ellingsæter, 2016). Til slutt vil jeg presentere de mer detaljerte sidene av foreldrepermisjonsordningen slik den ser ut i 2019, som er det regelverket informantene i dette prosjektet har forholdt seg til.

2.2 Den norske velferdsstaten

2.2.1 Velferdsregimenes typologi

I verket “The Three Worlds of Welfare Capitalism”, åpnet Esping-Andersen (1989) for en ny og paradigmatisk måte å forstå utviklingen av velferdsstater på. Tidligere var oppfatningen at alle moderne samfunn ville utvikle seg til å bli institusjonelle velferdsstater. Tanken var at sosial trygghet og velferd var basert på slektsbaserte nettverk, og ville bli erstattet av en modernisering som følge av industrialisering, urbanisering og kapitalisme. Forskjeller mellom samfunn var kun et uttrykk for at utviklingen mot en institusjonell velferdsstat var på ulike stadier (NOU 2011:7, s. 45). Gjennom å kombinere historiske data om utviklingen av velferdsordninger, med oppdaterte data om levekår i de ulike landene, identifiserte og typologiserte Esping-Andersens (1989) tre ulike velferdsregimer; et liberalt, et konservativt og et sosialdemokratisk regime (NOU 2017:6, s. 18-19). Modellens tese er at de tre velferdsregimene på ulike måter fordeler velferdsproduksjonen mellom stat, marked og familie (Ellingsæter, 2016). *Det liberale velferdsregimet* er kjennetegnet ved strenge krav til å motta velferdsytelser, hvor bare de aller fattigste får stønad. Samtidig subsidierer og oppfordrer staten private aktører til å tilby private forsikringer. USA har et typisk liberalt velferdsregime (Esping-Andersen, 1989, s. 49). *Det konservative velferdsregimet* er basert på en videreføring av hierarki og status i arbeidslivet, og velferdsytelser har form som en type

forsikring hvor ytelsene utbetales etter hvor mye man har betalt inn som “premie”.

Familiepolitikk som støtter opp om den mannlige forsørgeren og hjemmeværende mor, har tradisjonelt kjennetegnet denne formen for velferdsregime. Tyskland, Østerrike og Italia blir plassert innenfor denne typologien (Esping-Andersen, 1989, s. 49).

2.2.2 Det sosialdemokratiske velferdsregimet

Det sosialdemokratiske velferdsregimet er den tredje typologien og er kjennetegnet av generøse og universelle velferdsytelser, basert på et likhetsorientert tankesett. Det sosialdemokratiske velferdsregimet står dermed i sterk kontrast til *det liberale velferdsregimet* (Esping-Andersen, 1989, s. 50). Esping-Andersen (1989, s. 51) beskriver *det sosialdemokratiske regimet* som en hybrid av liberalisme og sosialisme, i at “the ideal is not to maximize dependence on the family, but capacities for the individual independence (Esping-Andersen, 1989, s. 51). Et sentralt poeng i det sosialdemokratiske regimet er at skattefinansierte velferdsytelser forutsetter høy yrkesaktivitet, og full sysselsetting er derfor et grunnleggende mål. Samtidig ønsker man at færrest mulig mottar velferdsytelser (Esping-Andersen, 1989, s. 51-52). Norge og de øvrige skandinaviske landene faller tydelig inn under *den sosialdemokratiske typologien*, og blir ofte beskrevet som “rene” cases i diskusjonen om hvorvidt det er mulig å klassifisere enkeltland såpass paradigmatisk som Esping-Andersens typologi gjør (Ellingsæter, 2016).

Et av Esping-Andersens (1989, s. 41) kjernebegrep er *dekommodifisering*, som er “et mål på i hvilken grad velferdsstaten reduserer individets avhengighet av markedet i situasjoner der man ikke kan forsørge seg med lønnet arbeid” (NOU 2017:6, s. 19; Birkelund & Petersen, 2010, s. 146). Praktisk ser man dette i form av ordninger som skal støtte individet i å bevare en akseptabel levestandard. Foreldrepermisjon er et eksempel på dette (NOU 2017:6, s. 19).

Gjennom historien har kvinner vært avhengige av familien for forsørgelse. På bakgrunn av dette ble begrepet *defamilisering* utviklet, som er et mål på i hvilken grad individet kan opprettholde en levestandard uavhengig av familien. *Det sosialdemokratiske velferdsregimet* scorer høyt på graden av *defamilisering*, gjennom for eksempel et godt utviklet

barnehage tilbud (NOU 2017:6, s. 19). I et likestillings- og familieperspektiv er én av *det sosialdemokratiske velferdsregimets* hensikter at staten skal ta et forebyggende ansvar for deler av kostnadene som ligger i det å være en familie (Esping-Andersen, 1989, s. 51). Ved at det offentlige tar ansvar for deler av barneomsorgen, for eksempel ved et omfattende barnehage tilbud, legger staten til rette for at kvinner skal kunne kombinere jobb og barn (NOU 2017:6, s. 21). Det er også vanlig å snakke om en nordisk samfunnsmodell, da de nordiske landene er svært like når det gjelder velferds- og familiepolitikk, med likestilling mellom kjønnene som et grunnleggende premiss. Historisk sett ble denne utviklingen ledet an av Danmark og Sverige, som på 1970-tallet investerte i en utvidet offentlig barneomsorg for å legge til rette for kvinners yrkesaktivitet. I Norge tok denne utviklingen til ti år senere (Bungum & Kvande, 2015, s. 183; NOU 2017:6, s. 21).

En familiepolitikk som økte statens ansvar for barneomsorgen med den hensikt å likestille kvinners mulighet for å være yrkesaktive, må sees i sammenheng med den samtidige utbyggingen av velferdstjenester i helse- og omsorgssektoren. Dette er en sektor som sysselsatte og fortsatt sysselsetter mange kvinner (NOU 2017:6, s. 21). Familiepolitikken tilrettela dermed for at kvinner kunne kombinere jobb og barn, mens velferdspolitikken bidro til en etterspørsel av kvinners arbeidskraft. Slik ble døren åpnet for at kvinner kunne få flere muligheter i arbeidslivet (NOU, 2017:6, s. 21; Birkelund & Petersen, 2010, s. 145). I dag kan man nesten ikke snakke om forskjell i yrkesaktivitet blant mødre og kvinner uten barn, men man ser derimot et noe kjønnsdelt arbeidsmarked hvor kvinner jobber i offentlig sektor og menn jobber i privat sektor (Ellingsæter & Pedersen, 2013, s.7). I tillegg er det kjønnsforskjeller når det kommer til lederstillinger, hvor kvinner er i klart mindretall i lederyrker (Birkelund & Petersen, 2010, s. 147).

2.3 Norsk likestilling- og familiepolitikk

2.3.1 En tosporet familiepolitikk

Den norske familiepolitikken utvikling kan sees i lys av to ulike modeller. På den ene siden har man forsørger-omsorgsmodellen, hvor begge foreldre er både arbeidstakere og

omsorgspersoner. Modellen forbindes med de nordiske sosialdemokratiske velferdsregimene, og har vært hovedmodellen i Norge. Foreldrepermisjon og et godt fungerende barnehage tilbud er kjernepunkter i forsørger-omsorgsmodellen. Dette familiepolitiske sporet har utgangspunkt i *arbeidslinja*, som vil si at rettigheter til velferdsytelser er basert på arbeidsdeltakelse. Permisjonsordningen er her et klart eksempel, da utbetalingen av foreldrepenge er basert på arbeidsdeltakelse. Slik er familiepolitikken også knyttet sammen med arbeidsmarkedspolitikken (Bungum & Kvande, 2015, s. 176-177). På den andre siden har man den tradisjonelle mannlige forsørgermodellen, som representerer én-inntektsfamilien, oftest med mor som omsorgsperson og far som inntektsansvarlig. I motsetning til *arbeidslinja*, er ikke dette sporet basert på yrkesdeltakelse. Det gis istedenfor støtte som er uavhengig av tidligere arbeidsdeltakelse. Kontantstøtten representerer dette sporet (Ellingsæter, 2018, s. 246; Bungum & Kvande, 2015, s.177). Bungum & Kvande (2015, s. 177- 178) snakker derfor om norsk familiepolitikk som dualistisk, og er et tema som har markert skillet mellom venstre og høyresiden i norsk politikk.

Likestilling har vært et mål for alle de politiske partiene siden 1970-tallet, men forslag til hvordan denne utfordringen skal løses har hatt ulike utgangspunkt. Venstresiden (Arbeiderpartiet og SV) har primært fokusert på kvinners autonomi og tilrettelegging for yrkesaktive kvinner gjennom økt foreldrepermisjon. For høyresiden har familiers valgfrihet vært hovedhensynet (Ellingsæter, 2018, s. 253). Skillet mellom de to familiepolitiske sporene ble for alvor markert da det på 1990-tallet ble gjennomført to reformer som hadde rot i hvert sitt spor: I 1993 ble foreldrepermisjonen utvidet og en fedrekvote ble innført, mens den mye omdiskuterte kontantstøtten ble innført i 1998 (Bungum & Kvande, s. 177). Både foreldrepermisjonen og kontantstøtten har gått gjennom mange endringer frem til i dag (se 2.3.2 Utvikling av norsk likestilling- og familiepolitikk). Ellingsæter (2018, s. 252 - 254) hevder imidlertid at familiepolitikken anno 2018, med innføring av en tredelt foreldrepermisjon og mindre oppslutning om kontantstøtten, indikerer et slutt punkt for en tosporet familiepolitikk. Dette tyder på at også den politiske sentrum-høyresiden beveger seg fra en tradisjonell mannlige forsørgermodell, mot en likestilt forsørger-omsorgsmodell (Ellingsæter, 2018, s. 253). I det følgende vil jeg presentere utviklingen av sentrale ordninger

i norsk likestillings- og familiepolitikk frem til de siste store endringene ble gjort i 2018. De statlige ordningene jeg se nærmere på er barnehagetilbudet, kontantstøtten og foreldrepermisjonen. Jeg vil også redegjøre for regelverket for ulønnet permisjon, og se på hvilke konsekvenser valget om ulønnet permisjon har for rettigheter til velferdsytelser.

2.3.2 Utvikling av norsk likestilling- og familiepolitikk

2.3.2.1 Barnehage og kontantstøtte

I 1975 ble barnehageloven innført med mål om “å sikre barn i førskolealder gode utviklings- og aktivitetsmuligheter i «forståelse og samarbeid med hjemmet»” (Ellingsæther, 2018, s. 249). På dette tidspunktet var det også stor skepsis til at små barn skulle i barnehagen og at barnehagen skulle være et heltidstilbud. Med barnehageloven fulgte en vekst av barnehageplasser, men veksten var imidlertid noe svakere under borgerlig regjering på begynnelsen av 1980-tallet (Ellingsæther, 2018, s. 249). Det norske barnehagetilbudet, særlig for barn under tre år, var også langt mindre enn i de andre nordiske landene i flere år (Bungum & Kvande, 2015, s.178). De store endringene kom på 2000-tallet, og gjennom det tverrpolitiske barnehageforliket i 2003 ble kommunene pliktige til å bygge ut barnehager. De statlige overføringene økte, og med den kommunale utbyggingsplikten ekspanderte tilbudet om barnehageplasser. Det ble også innført makspris på foreldrebetalingen (Ellingsæter, 2018, s. 252). I 2008 ble det vedtatt en lovfestet individuell rett til barnehageplass for barn mellom ett til fem år, med oppslutning fra alle partier. Retten til barnehageplass ble beskrevet som en “historisk milepæl”, og man vektla “den vide samfunnsmessige betydning” institusjonen hadde som sosial utjevner, utdanningsarena, og nøkkel til foreldres yrkesdeltakelse (Ellingsæther, 2018, s. 252). I dag blir barnehagen sett på som en “investering i barns oppvekst og utvikling”, og har støtte på tvers av alle parti (Ellingsæther, 2018, s. 254). Barnehagen som institusjonell reform for en likestilt forsørger-omsorgsmodell har hatt en tydelig virkning på samfunnet. Yrkesdeltakelsen blant mødre er i dag over 80 prosent og 92,2 prosent av alle barn mellom ett og fem år har barnehageplass (Ellingsæter, 2018, s. 254; SSB, 2020).

Kontantstøtten ble innført i 1998 av Bondevik I-regjeringen. Den var først og fremst Kristelig Folkepartis kampsak, men fikk også støtte fra de andre borgerlige partiene. Ordningen var basert på et argument om at småbarnsfamiliene skulle ha bedre muligheter, mer tid og ikke minst valgfrihet, med hensyn til hvilken omsorgsform som passet dem best (Ellingsæther, 2018, s. 251; Bungum & Kvande, 2015, s. 178). Arbeiderpartiet og venstresiden var tydelige motstandere av kontantstøtten, og mente at den brøt med likestillingspolitikken som arbeidet for å fremme to-forsørgerfamilien. Ordningen markerte derfor et tydelig skille mellom høyre- og venstresiden i norsk politikk, og bidro til en mangeårig ambivalens i familiepolitikken (Bungum & Kvande, 2015, s. 182-183).

Bungum og Kvande (2015, s. 179-188) har analysert kontantstøttens utvikling, og deler den inn i tre strategiske tidsfaser; *introduksjonsfasen*, *valgfrihetsfasen* og *konsolideringsfasen*. *Introduksjonsfasen* betegner perioden fra 1998-2003, hvor kontantstøttens popularitet var høyest. Det ble utbetalt kontantstøtte for 91 prosent av alle barn født i 1998 og 1999, og nesten de samme tallene finner man for barn født i 2000 og 2001 (Bakken & Myklebø, 2012, s. 2). Bak tallene fant man imidlertid forhold som problematiserte ordningen. Ett av dem var at mange foreldre brukte privat dagmamma eller andre til å passe barna (Bungum & Kvande, 2015, s. 181). Det ble også klart at kontantstøtten primært ble benyttet av kvinner med svak tilknytning til arbeidslivet, til tross for ordningens utgangspunkt som kjønnsnøytral (Hellevik, 2000, s. 48). For fedrenes del viste det seg at dersom de skulle arbeide mindre for å ha mer omsorg for barna, måtte disse velferdsrettighetene være knyttet til arbeidstakerrettighetene, og ikke bli gitt i form av kontantstøtte. Bungum og Kvande (2015, s. 182) hevder at kontantstøtten dermed bidrar til å opprettholde kjønnsdelt og tradisjonell arbeidsdeling.

Valgfrihetsfasen betegner perioden mellom 2003 og 2009. Før “barnehagegarantien” i 2003, hadde det vært vanskelig å mobilisere til utvikling av barnehagetilbudet. Grunnen til dette var at det var stor politisk ambivalens og skepsis knyttet til barnehagen som omsorgsform for de minste barna. Det var spesielt barnehagetilbudet for barn mellom ett og tre år som var begrenset, og det var også disse barna som var målgruppen for kontantstøtten (Bungum & Kvande, 2015, s. 183). I den politiske debatten falt argumentet om valgfrihet for foreldrene på

steingrunn fordi mangel på barnehagetilbud ikke ga foreldre et reelt alternativ å velge mellom. Dette endret seg med det tverrpolitiske barnehageforliket, og den påfølgende utbyggingen av barnehagene. I 2005 ser man også en dramatisk nedgang i mottaket av kontantstøtten. Bungum og Kvande (2015, s. 184) mener dette viser at da småbarnsforeldre fikk reell valgfrihet, valgte de barnehagetilbudet fremfor kontantstøtte. Kontantstøttedebatten skiftet også langsomt fokus fra kjønn, til klasse og etnisitet (Bungum & Kvande, 2015, s. 187).

Den tredje fasen, *konsolideringsfasen*, begynte i 2009 og var fremdeles gjeldende i 2015 da Bungum og Kvande (2015, s. 185) publiserte analysen. I denne fasen trer det fram et tydelig mønster for forskjeller i økonomisk, sosial og kulturell bakgrunn for valg av omsorgsordninger (Bakken & Myklebø, 2010, s. 3-5). I 2011 ble kontantstøtteleven endret. Ordningen ble avviklet for toåringene, men utbetalingen økte for de yngste mellom 13-18 måneder, fordi man så at det var en periode mellom foreldrepermisjonens slutt og barnehagestart som lå åpent (Ellingsæter, 2018, s. 252-253). Kontantstøttens sats har de siste årene økt. I 2014, under borgerlig regjering, økte satsen til 6000 kroner per måned, og i 2018 økte den til 7500 kroner per måned (Kontantstøtten, 2019; Nav, 2019c). I 2017 ble det innført krav om at mottakere av kontantstøtte måtte ha vært medlem av folketrygden i fem år, og at begge foreldre må ha bodd sammen med barnet i den perioden (NAV, 2018). Idag har man rett til kontantstøtte dersom man har et barn mellom 13 og 24 måneder, som ikke går i barnehage med offentlig tilskudd. Det er også mulig at barnet kan gå deltid i barnehagen, men da reduseres kontantstøtten med 20, 40, 60 eller 80 prosent. Satsen for 100 prosent kontantstøtte i 2019 er 7500 kroner i måneden (NAV, 2019c). Andelen som mottok kontantstøtte i 2018 gikk ned med 16 prosent sammenlignet med i 2016. Dette kobles blant annet til den nye regelen om å ha bodd i Norge i fem år (NAV, 2018).

Mottakere av kontantstøtten har utviklet seg til en mer homogen gruppe, og kobles til foreldre med lav inntekt. En stor andel av disse er innvandrere (Bungum & Kvande, 2015, s. 188). En nøkkelfaktor er mors utdannelsesnivå og inntekt. Jo høyere hennes utdanning og inntekt er, desto lavere er sannsynligheten for at familien velger kontantstøtte (Bakken & Myklebø, 2010, s. 4). Mottakere av kontantstøtten har også gått ned blant innvandrergupper, men

forskjeller her må også sees i sammenheng med mors yrkesdeltakelse (Bungum & Kvande, 2015, s. 184). En nyere NAV-rapport konkluderer med at de som mottar kontantstøtten er mødre med lav eller ingen inntekt, og at det er mødre med flere barn eller mødre født i Øst-Europa, Asia eller Afrika, som oftest tar ut maksimal kontantstøtte (Arntsen, Lima & Rudlende, 2019, s. 16). Det er hovedsakelig de som ikke har jobb, og som derfor ikke har tjent opp foreldrepenger, som benytter seg maksimalt av ordningen. Arntsen et al. (2019, s. 18) identifiserte at denne gruppen enten er husmødre eller har problemer med å få seg jobb. Forskerne mener det derfor ikke finnes et reelt valg mellom å gå tilbake til jobb eller å motta kontantstøtte. Problemstillingen blir heller om man skal være hjemme og motta kontantstøtte, eller være hjemme uten å motta kontantstøtte. Samtidig peker Arntsen et al. (2019, s. 16- 18) på at det ikke bare er tilknytningen til arbeidslivet som forklarer bruken av kontantstøtten. Også kulturelle forskjeller i synet på familieomsorg versus offentlig omsorg er et viktig poeng.

En rapport utarbeidet for fagforbundet Spekter av Institutt for samfunnsforskning, slår fast at det å få barn har større betydning for innvandrerkvinnens yrkesdeltakelse, enn for andre kvinner (Nadim & Fjell, 2019). Kontantstøtten blir påvist å ha en tydelig negativ effekt på mødres yrkesdeltakelse (Nadim & Fjell, 2019, s.12). Flere offentlige utvalg har tatt til orde for å fjerne ordningen, og det argumenteres særlig for at ordningen hindrer integrering og likestilling (NOU 2009: 10; NOU 2011: 7; NOU 2011: 14; NOU 2017: 6). Bungum og Kvande (2015, s. 178) hevder at kontantstøttens lave beløp kun gir en reell valgfrihet for mødre med lav eller ingen inntekt, og at ordningen har utviklet seg til å bli en kontantutbetaling til de mest marginaliserte familiene (Bungum & Kvande, 2015, s. 184; Bungum & Kvande, 2015, s. 188). Fordi kontantstøtteordningen er et brudd med *arbeidslinja*, mener forskerne at ordningen kan sammenlignes med en *liberal velferdsstrategi*, i henhold til Esping Andersens typologier (Bungum & Kvande, 2015, s. 178).

2.3.2.2 Foreldrepermisjonsordningen

Foreldrepermisjonsordningen har utviklet seg mye de siste tiårene. I 1977 ble den betalte *morspermisjonen* på 12 uker endret og utvidet til en *foreldrepermisjon* på 18 uker. Endringen

markerte med dette et nytt syn på far som omsorgsperson (Ellingsæter, 2018, s. 249-250). På 1990-tallet skjedde det flere og større endringer. I 1993 ble foreldrepermisjonen utvidet til 52 uker med 80 prosent lønnskompensasjon, eller 42 uker med 100 prosent dekning. Hensikten med endringene var å sikre mors rettigheter og tilknytning til arbeidsmarkedet. Det ble også innført en egen fedrekvote på fire uker, som ville falle bort dersom den ikke ble brukt av far. Målet med fedrekvoten var at den skulle få flere fedre til å ta del i omsorgsarbeidet og gi dem plass i barnets første leveår (Ellingsæter, 2018, s. 250).

Fedrekvoten ble imidlertid gjenstand for både utvidelse og reduksjon i de kommende årene. Mellom 2005 og 2013 ble den utvidet fra fire uker til 14 uker. I 2014 ble den så redusert til ti uker, for deretter å øke igjen til 15 uker i 2018. Venstresiden kjempet for utvidelsen av fedrekvoten, mens høyresiden mente at den gikk på bekostning av familienes valgfrihet (Ellingsæter, 2018, s. 250-252). Etter reduksjonen av fedrekvoten i 2014, ble det etterhvert tydelig at fedre ikke tok ut mer permisjon enn det som var øremerket. Solberg-regjeringen gjorde i 2017 en helomvending, og mente nå at fedrekvote var et nødvendig tiltak for å få fedre til å ta mer permisjon (Ellingsæter, 2018, s. 251-252).

I NOU-rapporten “Offentlig støtte til barnefamiliene” (2017: 6, s. 251), tok Ellingsæter-utvalget til orde for en todelt foreldrepermisjon. Forslaget var at tre uker før og seks uker etter fødsel skulle være forbeholdt mor, mens de resterende 40 ukene skulle fordeles likt mellom foreldrene. Hensikten med likedelingen var å likestille far som primær omsorgsperson, og sørge for at både mor og far ville ha like langt permisjonsfravær fra arbeidsplassen. Da Venstre tok del i regjeringen i 2018, fikk partiet gjennomslag for sin tredelte permisjonsmodell. Det er denne modellen som gjelder i dag. Det eneste partiet som var imot denne utvidelsen var Kristelig Folkeparti, som mente at den gikk på bekostning av familiens valgfrihet (Ellingsæter, 2018, s. 252).

Innføringen av tredelt foreldrepermisjon skapte imidlertid stor og heftig debatt. Mye av frustrasjonen lå i at den totale permisjonslengden ikke ble utvidet med friske uker, og mange mente derfor at fedrekvoten “spiste” av mors kvote. Flere tusen samlet seg i

Facebook-gruppen “Foreldrepermisjonen burde foreldre fordele”, og kronikkene for og i mot tredelingen gjorde tastaturene varme (Permisjonen Burde Foreldre Fordele Gruppen, u.å; Gjerdrum, 2019; Blix, 2019; Stangvik, 2019). Amming var et sentralt tema i debatten, hvor blant annet Jordmorforbundet advarte mot en ordning som kunne føre til at mødre sluttet å amme tidligere enn anbefalt (Sykepleien, 2018; Carlsen & Bærug, 2019). Andre mente at ammingens faktiske helsefordeler ikke var godt nok dokumentert (Andresen, Huitfeldt & Sterri, 2019a; Andresen, Huitfeldt & Sterri, 2019b). Alle regjeringspartiene med unntak av Venstre har i dag snudd. Både Høyre og Fremskrittspartiet har vedtatt på sine landsmøter at tredelingen bør fjernes, og Kristelig Folkeparti har stemt for å reversere fedrekvoten til ti uker (Dimmen, 2019).

2.3.2.3 Regelverk for foreldrepenger

Foreldrepermisjonen er delt i tre: En mødrekvote, en fedrekvote og en fellesperiode som man kan fordele fritt. For å få rett til foreldrepenger må man ha hatt inntekt i minst seks av de siste ti månedene, og inntekten må ha vært minst 49 929 kr i året. Man kan velge en 100 prosent dekningsgrad eller en 80 prosent dekningsgrad av foreldrepengeutbetalingen. Ved 100 prosent dekningsgrad er mødre- og fedrekvoten 15 uker, og ved 80 prosent dekningsgrad er den 19 uker. Fellesperioden er på 16 uker ved 100 prosent foreldrepenger, og 18 uker ved 80 prosent foreldrepenger. Mors foreldrepengeperiode og permisjon starter tre uker før termindato. Dersom mor føder etter termin, vil ikke dette påvirke lengden på mødrekvoten. De første seks ukene etter fødsel er dessuten forbeholdt mor, mens de resterende ni ukene kan tas etterfølgende eller spares til senere. Mors valg om 100 eller 80 prosent dekningsgrad av foreldrepenger bestemmer også den andre forelderens dekningsgrad (NAV, 2019a).

Både mor og far må tjene opp sine individuelle rettigheter til foreldrepengeutbetalingen. Dersom mor ikke har tjent opp rett til foreldrepenger kan hun motta en engangsstønad på 84 720 kroner (i 2020). Dersom *kun* far har tjent opp nok til å motta foreldrepenger, er kravet at mor samtidig må oppfylle *aktivitetskravet* (fulltidsstudier eller fulltidsjobb), for at han kan motta foreldrepenger. Foreldrepengeperioden er da 40 uker ved 100 prosent foreldrepenger, og 50 uker ved 80 prosent foreldrepenger (NAV, 2019a). *Aktivitetskravet* gjelder også hvis far

ønsker å ta mer foreldrepermisjon enn fedrekvoten, altså av fellesperioden på 16 uker. Motsatt, så er det ingen krav til at far skal oppfylle aktivitetskrav for at mor kan motta foreldrepenger.

2.3.2.4 Ulønnet permisjon

Ulønnet permisjon i forbindelse med foreldrepermisjon er lovfestet, og gir hver av foreldrene rett til å ta ytterligere permisjon i inntil 12 måneder etter endt ordinær foreldrepermisjon (Arbeidsmiljøloven, 2005, § 12-5). Denne permisjonen er i prinsippet ulønnet om ikke annet er avtalt med arbeidsgiver. Lengden på den ulønnede permisjonen har imidlertid konsekvenser for rettighetene man har i folketrygden. Dersom den ulønnede permisjonen overskrider fire uker, mister man retten til å motta sykepenger. Ved tap av rett til å motta sykepenger, må man arbeide fire uker for å opparbeide seg disse rettighetene igjen (Khan, u.å; Folketrygdloven, 1997, § 8-2). Folketrygdloven (1997, § 8-47) åpner imidlertid for rett til sykepenger ved særlige tilfeller. Dersom man tar ulønnet permisjon i forbindelse med omsorg for barn (Arbeidsmiljøloven §12-5), og har en avtalt dato for når man skal returnere til jobb, har man rett til sykepenger fra 15. dag.

Selv om man teknisk sett er i ulønnet permisjon det året man kan motta kontantstøtte, vil jeg her presisere den perioden hvor mødrene står helt uten noen form for inntekt. Lengden på denne perioden kan variere utfra valgt dekningsgrad og hvorvidt man bruker ferieuker for å forlenge permisjonen. Dersom man velger 80 prosent dekning vil mors kvote pluss fellesperioden være 37 uker, og barnet vil være cirka ni måneder. Hvis man velger 100 prosent, vil mors kvote og fellesperioden utgjøre 31 uker, og barnet vil være cirka syv og en halv måned. Dersom man har mye ferie å bruke, vil man følgelig komme nærmere muligheten for å motta kontantstøtten (som man kan motta når barnet er 13 måneder), og den ulønnede perioden vil derfor være tilsvarende mindre. Med utgangspunkt i at mor får betalt foreldrepenger i 31 uker, vil en ulønnet permisjon i denne sammenheng derfor maksimalt strekke seg til fem måneder og noen uker, frem til barnet er 13 måneder.

2.4 Identitet: Teoretiske perspektiver

2.4.1 Innledning

Gjennomgangen av den norske likestilling- og familiepolitiske konteksten (se 2.3.2 Utvikling av norsk likestilling- og familiepolitikk), viser at kvinnens deltakelse i arbeidslivet er et sentralt element i det offentlige arbeid for likestilling. Idealet om likestilt foreldreskap står sterkt, både når det gjelder forsørgelse og omsorg (Syltevik & Wærness, 2004, s. 102). Ved å ta ulønnet permisjon må mødrene derfor forholde seg til at de bryter med normative forestillinger og forventninger om hva en likestilt kvinne er i det norske samfunnet. Dette introduserer perspektiver knyttet til identitet, og til hvordan denne formes i interaksjon med andre. Ved å bruke perspektiver fra symbolsk interaksjonisme er det mulig å etablere teoretiske knagger som kan gi forklaringsmodeller på hvordan informantene tar sine valg, former sine meninger og opplever seg selv, *samtidig* som de må forholde seg til andres oppfatninger om likestilling. Dette velger jeg å angripe med sentrale teoretiske begreper hovedsakelig fra George Herbert Mead og Erving Goffman (Applerouth & Edles, 2016). I denne prosessen er det også sannsynlig at informantene opplever ambivalente følelser mellom hva de selv ønsker og hva omgivelsene forventer. For å forstå dette vil jeg ta utgangspunkt i Arlie Hochschilds (2012) teori om emosjonelt arbeid og emosjonell ambivalens.

2.4.2 Selvet som sosialt produkt

I Meads forståelse av identitetsdannelse, står teorien om *selvet* som sosialt skapt sentralt. Ved å observere oss selv som et objekt gjennom andres øyne, kan vi også erfare oss selv (Applerouth & Edles, 2016, s. 538). *Selvet* skal forstås som en selvbevissthet som både er et subjekt og et observerende objekt, og Mead deler *selvet* i to samtidige og uadskillelige aspekter, “jeg” og “meg”. “Jeg” representerer den ubevisste og spontane “her og nå”- delen av *selvet*, hvorimot “meg” representer den bevisste delen som forestiller seg hvordan andre opplever en selv. “Jeg” reagerer gjennom “meg”, og individet blir først klar over “jeg”-et når denne delen av *selvet* har vært aktiv. Forholdet mellom “jeg” og “meg” kan eksemplifiseres med en alminnelig samtale mellom to personer. Man vet aldri med sikkerhet i hvilken retning

samtalen vil dreie, og man vet aldri hvilke reaksjoner man vil få på det man har sagt. “Jeg”-et er derfor den delen av *selvet* som spontant og kreativt responderer på gitte reaksjoner i en samtale, mens “meg”-et er den delen som blir bevisst om hvordan man fremstår for andre. Hvordan vi viser fram *selvet* og fremstår i det aktuelle øyeblikket, er kontekstavhengig. Mead sier “We divide ourselves up in all sorts of selves with reference to our acquaintances ... There are all sorts of different selves answering to all sorts of different social creations” (referert i Applerouth & Edles, 2016, s. 539). Interaksjonen og konteksten er med andre ord avgjørende for hvilken side av *selvet* vi viser til andre. Gitt at ulike kontekster representerer ulike holdninger og forventninger til atferd, vil også det *selvet* man erfarer og viser frem, variere. For eksempel er *selvet* som mor blant andre mødre og *selvet* som arbeidstaker på jobb to ulike erfaringer.

Den aktuelle konteksten som individet befinner seg i, og forventningene til *selvet* som finnes her, begrepsfester Mead som “den generaliserte andre” (Applerouth & Edles, 2016, s. 330-332). Samfunnet består av mange og ulike sosiale grupper som individet beveger seg mellom. Mead snakker derfor ikke kun om én stor “generalisert andre”, men om multiple “generaliserte andre”. Fordi individet forholder seg til mange “generaliserte andre”, vil det dermed også ha multiple *selv* (Ritzer, 2008, s. 362). Ved å observere seg selv ut fra øynene til “den generaliserte andre” vil man se seg selv som objekt, og handle ut fra det en opplever er omgivelsenes forventninger. Disse forventningene vil naturligvis endres dersom man skifter sosialt miljø. Mead har et eget bilde av “den generaliserte andre”, hvor han sammenligner sosial interaksjon med et spill, for eksempel fotball. I likhet med når man spiller fotball, så må individet i en interaksjon forholde seg til flere sosiale deltakere og deres holdninger, og handle ut fra gjeldende normer og forventninger. Slik mener Mead også at forholdet mellom *selvet* og samfunnet er dialektisk og uatskillelig (Applerouth & Edles, 2016, s. 330-332). Cooleys teori har mye til felles med Meads begreper om å observere seg selv fra “den generaliserte andres” sted. Cooley hevder blant annet at individets utvikling av *selvet* skjer gjennom sosial interaksjon (Applerouth & Edles, 2016, s. 316). Spesifikt foregår det på tre nivåer: “the imagination of our appearance to the other person, the imagination of his judgement of that appearance, and some sort of self-feeling, such as pride or mortification” (

Mead referert i Applerouth & Edles, 2016, s. 316). Individet forestiller seg altså først hvordan hun framstår for den andre personen. Deretter ser hun for seg den andres “judgement” over hennes fremtreden. Disse forestillingene fremkaller følelser, som for eksempel stolthet eller urolighet.

Et annet sentralt begrep er “den signifikante andre”, som tradisjonelt har blitt knyttet til Mead, men som Mead faktisk selv aldri har brukt (Rye, 2013). Berger og Luckmann (referert i Rye, 2013, s. 174-176) kobler begrepet hovedsakelig til den primære sosialiseringprosessen, hvor foreldre og nær familie brukes som eksempler på “den signifikante andre”. Gjennom sterke emosjonelle relasjoner overfører de kognitive fortolkningsskjemaer av den sosiale verdenen til barnet (Rye, 2013, s. 175). Over i voksenlivet, mener Berger og Luckmann (referert i Rye, 2013, s. 175) at “den signifikante andre” spiller en avgjørende rolle i individets arbeid med å opprettholde sin forståelse av virkeligheten (reality-maintenance). “De signifikante andre” er derfor viktigst for re- og nyetablering av den sosiale virkelighet, spesielt i livskriser.

Sammenlignet med “den generaliserte andre”, som representerer summen av normer, forventninger og abstraherte roller i individets sosiale miljø, referer “de signifikante andre” til konkrete personer (Rye, 2013, s. 173-175.) Rye (2013) mener den årelange feilsiteringen av Mead gjør at forståelsen av “den signifikante andre” er ufullstendig. Han etterlyser derfor nyansert teori om *hvem* de signifikante er, *hvordan* de ulike aktørgruppene er viktige og *når* de blir signifikante (Rye, 2013, s. 186). Selv om begrepets presisjon kan diskuteres, mener jeg at “den signifikante andre” i denne oppgaven likevel kan fungere som teoretisk knagg for å begrepsfeste hvordan informantenes relasjoner til betydningsfulle aktører påvirker egen identitetsforvaltning.

2.4.3 Inntrykksstyring & selvpresentasjon

Idéen om at vi ser oss selv som et objekt slik andre ser oss, var med på å forme Goffmans kjernebegrep *impression management*, eller *inntrykksstyring* (Applerouth & Edles, 2016, s. 539). *Inntrykksstyring* refererer til hvordan vi skaper et presentabelt bilde av oss selv, basert på hvordan vi tror andre ser oss. Dette gjør vi både verbalt og nonverbalt. Her er også begrepet *selvpresentasjon* sentralt, som handler om hvordan vi framstiller oss selv i henhold

til de ulike roller vi inntar, for eksempel som mor, arbeidstaker og venn. Hvilket inntrykk vi ønsker å gi, avhenger av den aktuelle sosiale konteksten og normene som finnes her (Hviid Jacobsen & Kristiansen, 2002, s. 92). Til forskjell fra Mead, som var opptatt av forholdet mellom individets indre forestillinger og den sosiale interaksjonen, fokuserer Goffman på hvordan selve interaksjonen utspiller seg (Applerouth & Edles, 2016, s. 539). Den dramaturgiske metaforen er her kjent, og begrepene *frontstage* og *backstage* er sentrale (Applerouth & Edles, 2016, s. 544 - 545).

Frontstage viser til den rollen vi inntar *foran* andre, i de ulike kontekstene som vi beveger oss mellom. Goffman bruker selv “scenen” restaurant som eksempel, hvor en servitør vil innta en annen rolle i kommunikasjonen med gjestene enn i rollen *backstage*, i kommunikasjonen med kokkene (Applerouth & Edles, 2016, s. 544 - 545). Disse perspektivene er også overførbare for å forstå hva mødre som tar ulønnet permisjon opplever av forventninger på “scenen”, ute i samfunnet. Hvordan inntar mødre rollen som mor i interaksjon med andre, i “Åpen barnehage”, eller som seriøs arbeidstaker på jobb? Dette vil gi et *frontstage* perspektiv. Den private sfæren hvor de ikke inntar en rolle, er *backstage*.

Mead og Goffmans perspektiver danner dermed en teoretisk ramme for å forstå hvordan identitet utvikles gjennom interaksjon, og hvordan omgivelsenes normer og forventninger er med på å styre og kontrollere hvilken rolle individet tar på seg i den aktuelle konteksten (Applerouth & Edles, 2016; Hviid Jacobsen & Kristiansen, 2002). I neste avsnitt vil jeg presentere hvordan individets indre følelsesarbeid endres og skapes i sosial interaksjon.

2.4.4 Emosjonelt arbeid & emosjonell ambivalens

Goffmans *impression management* har hatt stor innflytelse på Hochschilds arbeid (Applerouth & Edles, 2016, s. 574). Hochschild mener imidlertid at *impression management* er et for snevert begrep, fordi Goffman i hovedsak fokuserer på individenes *ytre* uttrykk. Vel så viktig er arbeidet med de *indre* følelsene, som Hochschild mener bør inkluderes og forstås på lik linje med håndteringen av de ytre uttrykk (Applerouth & Edles, 2016, s. 574). Følelser som

blir produsert og håndtert av individer i interaksjon med andre begrepsfestes av Hochschild (2012, s. 7) som *emosjonelt arbeid* (oversatt fra *emotion work*), og jeg vil presentere begrepets nyanser i det følgende.

Emosjonelt arbeid kan komme til uttrykk på tre ulike måter; kognitivt, kroppslig og uttrykksfullt (Applerouth & Edles, 2016, s. 575-576). Den kognitive dimensjonen handler om hvordan man endrer ideer og tanker for å forandre følelser knyttet til dem. Den kroppslige dimensjonen refererer til hvordan man forsøker å endre fysiske aspekter knyttet til en følelse, for eksempel å slutte å skjelve hvis man er sint. Dimensjonen om uttrykk handler om hvordan man forsøker å endre en følelsestilstand foran andre, for nettopp å oppleve denne følelsen. Det kan for eksempel være å begynne å gråte for å føle seg trist (Applerouth & Edles, 2016, s. 575-576). Hochschild (2012, s. 7) skiller også mellom “emotion work”, som handler om emosjonelt arbeid og å styre følelsene i den private sfære, og “emotional labour”, som viser til emosjonelt arbeid i et profesjonelt arbeidsmiljø. Fordi “emotional labour” er lønnet, vil den ha en *exchange value*, hvorimot “emotion work” har en *use value* (Hochschild, 2012, s.7).

Hochschild (2012, s. 37-42) mener at vi benytter oss av to ulike strategier i utførelsen av emosjonelt arbeid. Den ene strategien, “surface acting”, handler om at man viser en følelsemessig tilstand med kroppsuttrykk, og at man kan lure omgivelsene ved å for eksempel smile og nikke, mens man egentlig føler seg trist. Begrepet kan relateres til Goffmans *impression management* (Applerouth & Edles, 2016, s. 574). Den andre strategien, “deep acting”, er en dypere følelsemessig prosess, hvor man forsøker å endre sine egentlige følelser for å møte forventningene i den spesifikke situasjonen. Denne strategien skiller Hochschild fra Goffman, fordi hun vektlegger det *indre* arbeidet som individet utfører for å endre eller skape en følelse i en gitt situasjon (Applerouth & Edles, 2016, s. 574). I den sammenheng er også Hochschilds (2012, s. 56-57) begrep, *feeling rules*, sentralt. *Feeling rules* handler om hvordan sosiale normer og regler bestemmer hva som er “riktig” å føle i en gitt sammenheng, og hvor lenge og hvor kraftig disse følelsene skal uttrykkes (Applerouth & Edles, 2016, s. 579). Slik belyser Hochschild hvordan sosial interaksjon, og konteksters

normer og forventninger, påvirker individets følelsesarbeid både på et overfladisk og et dypere plan.

Emosjonelt arbeid kan dermed forklare hvordan mødre som tar ulønnet permisjon, kontrollerer og presenterer følelsene sine på en bestemt måte for å håndtere forventninger fra arbeidsplass, familie og øvrig nettverk. Når det oppstår uoverensstemmelse mellom følelsene det er forventet at man skal vise utad, og det man *egentlig* føler, snakker Hochschild (2012, s. 90) om *emosjonell ambivalens* (eller *dissonans*). Begrepet *emosjonell ambivalens* kan dermed fange opp dissonansen mellom hva kvinner i ulønnet permisjon føler, og hva de opplever omgivelsene forventer at de skal føle.

2.4.5 Kropp & identitet

2.4.5.1 Innledning

Svangerskap, fødsel, restitusjon etter fødsel og amming, innebærer kroppslige og emosjonelle faktorer som påvirker identitetsforvaltningen for mor i en kortere eller lengre periode. Selv om dette er erfaringer som har sitt utgangspunkt i den individuelle kvinnekroppen, er det også elementer som påvirker “de generaliserte andres” normer og forventninger til kvinnen. Jeg vil i neste avsnitt etablere en forståelse av morskroppsidentiteten, med utgangspunkt i Meads begreper om *selvet* og “de generaliserte andre”.

2.4.5.2 Den gravide kroppen og forventning til atferd

Det starter først med den gravide kroppen, som tydeliggjør skillet fra en “vanlig” kropp. Den gravide kroppen blir ofte sentrum for oppmerksomhet, kommentarer og berøring. I takt med at magen vokser, øker oppmerksomheten, og mange gravide kvinner opplever at deres intimgrenser utfordres både verbalt og fysisk (Ravn, 2004, s. 66-69). Gjennom svangerskapslitteratur og svangerskapsomsorg formidles hvilken livsstil som er forenlig med hva som er en “ansvarlig gravid”, og beskrivelser av “risikoatferd” og “risikokonsum” markerer graviditeten som en særskilt periode. Ravn (2004, s. 294) mener at graviditeten kan sees på som et moralsk prosjekt, preget av forventninger til en bestemt type atferd. Det er

forventet at kvinnen er avholdende fra faktorer som kan skade det ufødte barnet, og at hun dyrker det som har positiv gevinst for barnet. Ravn (2004, s. 250) identifiserer også at svangerskapslitteraturen oppfordrer mor til å *knytte emosjonelle bånd* med fosteret, eksempelvis ved å ta på magen, synge, snakke og “føle” for fosteret. Ravn (2004, s. 250) mener derfor at forventningene til utøvelsen av morsrollen starter allerede i svangerskapet. Disse perspektivene belyser hvordan kvinnen møter forventninger til atferd i sitt sosiale liv (venner, familie, kolleger) og fra det medisinske fagmiljøet (lege, jordmor og svangerskapslitteratur), og at dette er faktorer som påvirker kvinnens identitetsforvaltning av *selvet* som gravid og *selvet* som (blivende) mor.

2.4.5.3 Kroppslige og emosjonelle erfaringer i etableringen av morsidentitet

Svangerskap og fødsel er sterke påkjenninger for kroppen. Etter en normal fødsel er det blant annet vanlig å oppleve etterriker (smertefulle sammentrekninger i livmoren), blødning (renselse), hevelser i kroppen, svie ved urinering, smerter i underlivet (rifter i forbindelse med fødsel) og endringer i stemningsleiet (Helsenorge, 2019). Det er også vanlig å oppleve smertefull brystspreg, og mange får brystbetennelse. De første seks ukene etter fødsel betegnes barseltiden. Dette er perioden hvor kroppen tilpasser seg til en ikke-gravid tilstand. Denne perioden er også reflektert i foreldrepermisjonen, hvor de første seks ukene er mors kvote (Kvam, 2017; NAV, 2019a). Fra perspektivet til “den generaliserte andre”, i dette tilfellet de offentlige myndigheter, forventes det dermed at kvinnen i denne perioden restituerer seg etter svangerskap og fødsel.

Men for mange varer de kroppslige og emosjonelle påkjenningene etter svangerskap og fødsel mer enn seks uker. Fødselslege Thorbjørn Brook Steen (2019), har tatt til orde for å benytte begrepet “det fjerde trimester” om de tre første månedene etter fødselen. Brook Steen (2019) legger særlig vekt på den psykiske belastningen mange kvinner opplever som nybakte mødre, i et samfunn som forventer at “den nybakte moren er nullstilt og klar for jobben hun er satt til”. Han nevner barselsdepresjon, blodtrykksrelaterte sykdommer, traumatisk opplevelse av fødsel og utfordringer knyttet til amming, som sentrale poenger for å etablere begrepet “fjerde trimester”. Ammehjelpen (2020) beskriver det fjerde trimesteret slik

Ammingen er mye mer enn mat for barnet. Barnet opplever mammaen med alle sine fem sanser. Han føler seg trygg og rolig når han hører hjerteslagene hennes og kjenner lukten av henne, i tillegg til å få stillet sult og tørst, på samme måte som da han lå i magen hennes. De første tre månedene etter fødsel kalles ofte *det fjerde trimester*. Dette er et begrep som innebærer en erkjennelse av at barnet bruker tid på å venne seg til tilværelsen utenfor magen, og at mammaen trenger like mye omsorg og oppfølging som hun fikk da hun var gravid og under fødselen. De første ukene og månedene kan den ammende mor og barnet virke som en forlengelse av hverandre. Selv om navlesnoren ikke lenger binder dem sammen, er den nybakte mammaen fortsatt sentrum i barnets liv.

De første tre månedene av barnets liv kan beskrives som en spesiell tid hvor mor og barn lever i en symbiose, og hvor barnet trenger nærhet og næring fra mor for å venne seg til livet utenfor magen. Samtidig kan mor ha behov for ekstra omsorg og oppfølging. Man kan derfor snakke om en periode hvor alle kroppslige og emosjonelle erfaringer fra svangerskap og fødsel prosesseres, og hvor mors kropp fortsatt er det viktigste stedet for næring og trygghet for barnet. Idéen om et “fjerde trimester” samsvarer med Mercers (2004) identitetsbegrep BAM (becoming a mother), hvor hun argumenterer for at en morsidentitet er etablert etter cirka fire måneder. På dette tidspunktet er mor som regel fysisk restituert etter fødsel, og en ny “normaltilstand”, hvor babyen er en del av den nye virkeligheten, har blitt etablert. Etter mye prøving og feiling har mor lært seg å lese barnets signaler, noe som gjør at hun føler seg mer kompetent og selvsikker i morsrollen (Mercer, 2004, s.231). Mercer (2004) poengterer at morsidentiteten ikke skal sees på som en lineær eller statisk tilstand, men en fluktuerende prosess som endrer seg etterhvert som barnet vokser til: “The maternal persona continues to evolve as the child’s developmental challenges and life’s realities lead to disruptions in the mother’s feelings of competence and self-confidence” (s. 231).

2.4.5.4 “Den gode mor” ammer

Selv om amming i utgangspunktet handler om å ernære barnet, er det også en handling som er farget av sterke holdninger, normer og forventninger. Den positive holdningen til amming i Norge, reflekteres i helsemyndighetenes ammeanbefalinger, permisjonsordningene, rett til ammefri, og satsing på ammehjelp (Henriksen, 2015, s.149; Helsedirektoratet, 2017; Ellingsæter, 2011, s. 27). Man snakker også om en norsk “pro-ammekultur”, et begrep som

beskriver de sterke sosiale normene knyttet til ammepraksis i Norge (Ellingsæter, 2012, s. 148-149). En pro-amme-helsediskurs og tilrettelagte ordninger for amming har bidratt til at Norge har en av de høyeste ammefrekvensene i Vesten (Henriksen, 2015, s. 2015). Den norske pro-ammekulturen bidrar derfor til et bilde av at “den gode mor” ammer og er bevisst om alle helsefordelene som barnet drar nytte av ved amming (Henriksen, 2015, s. 149).¹ Idealet og den normative forventningen om at mor skal amme sitt barn, er følgelig en sentral faktor som påvirker morsidentiteten, for hva skjer dersom man ikke klarer å gi barnet sitt brystmelk? Trolig vil mange kvinner oppleve at de ikke lever opp til “de generaliserte andres” forventninger om hva som er en god mor, og dermed føle nederlag og mislykkethet. Man kan derfor foreslå at amming fungerer som et suksesskriterium for hvorvidt kvinnen er en “god mor”, og at det påvirker kvinnens erfaring av *selvet* som mor.

3 Metode

3.1 Innledning

Dette kapitlet vil gjøre rede for de metodiske aspektene ved masterprosjektet. Jeg vil presentere de metodiske valgene som ble gjort og beskrive hvilke utfordringer som oppstod underveis. Avslutningsvis vil jeg diskutere hvilke etiske problemstillinger jeg møtte i prosessen.

3.2 Teoretisk perspektiv på metodevalg

Denne masteroppgaven arbeider ut fra en fenomenologisk tilnærming. Edmund Husserl grunnla fenomenologien som en filosofisk retning omkring 1900. På den tiden var det primære fokus på bevisstheten og opplevelse, gjennom å forstå hvordan fenomener opptrer for den enkelte. Etterhvert ble også menneskets livsverden inkludert i fenomenologien. Jean-Paul Sartre og Maurice Merleau-Ponty trakk fenomenologien i en eksistensialistisk og dialektisk

¹ Helsedirektoratet anbefaler seks måneders fullamming, så lenge mor og barn trives med det. Det anbefales også at barnet får morsmelk ut sitt første leveår og gjerne lenger hvis mor og barn trives med det (Helsedirektoratet, 2017). Argumentet om amming og barnets behov for morsmelk var en viktig grunn til at Likelønnskommisjonens forslag i 2008 om en tredeling av den eksisterende foreldrepermisjonen, ble nedstemt (Ellingsæter, 2011, s.27).

retning, og ønsket å inkludere kroppen og menneskers handlinger i et historisk perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2017, s. 45; Tjora, 2018, s. 27). Alfred Schütz brakte fenomenologien inn som en metodisk tilnærming i sosiologien, og mente at “faget bør være opptatt av hvordan samfunnsmedlemmene forstår (“make sense of”) verden rundt seg i interaksjon med andre” (Tjora, 2018, s. 27). Kvale & Brinkmann (2017, s. 45) hevder at når det kommer til kvalitativ forskning, så er fenomenologi et “begrep som peker på en interesse for å forstå sosiale fenomener ut fra aktørenes egne perspektiver og beskriver verden slik den oppleves av informantene, ut fra den forståelse at den virkelige virkeligheten er den mennesker oppfatter”.

Tjora (2018, s. 27) knytter særlig dybdeintervju (også kalt semistrukturerte intervju) som en fenomenologisk metodisk tilnærming. Et dybdeintervju har åpne spørsmål, og tar form som en samtale mellom forsker og informant. Hensikten er å få tilgang til informantens livsverden, gjennom meninger, holdninger og erfaringer. Dybdeintervju er derfor egnet dersom man ønsker å utforske nyanser i informantenes opplevelser. Samtidig er det utelukkende informantens subjektivitet det forskes på (Tjora, 2018, s. 113-114). Silverman (2014, s. 172-173) bruker termen *naturalisme* om dybdeintervjuets hensikt om å få tilgang til informantens autentiske erfaringer. En slik tilnærming står i kontrast til et *positivistisk* utgangspunkt, hvor faktaorienterte metoder som standardiserte spørreskjema blir brukt. Fordi dette prosjektet ønsker å få innblikk i informantenes subjektive, autentiske og nyanserte erfaringer, benyttes et fenomenologisk perspektiv med dybdeintervju som metode.

3.3 Intervjuene

3.3.1 Rekruttering

Idéen til prosjektet oppstod da jeg var bruker av “Åpen barnehage” (se 1.1 Bakgrunn for prosjektet). Her møtte jeg en rekke mødre som tok eller skulle ta ulønnet permisjon. “Åpen Barnehage” var i det henseende et utmerket sted for å rekruttere informanter som kunne uttale seg reflektert om temaet. Et slikt utvalg, hvor forskeren velger informanter som kan uttale seg reflektert om det aktuelle tema, kalles også for et *strategisk utvalg* (Tjora, 2018, s. 130; Silverman, 2014, s. 60-61).

Da jeg hadde bestemt meg for å utforske temaet “ulønnet permisjon”, var det ikke lenge til “Åpen barnehage” skulle stenge for sommeren 2019. Det ble derfor vanskelig for meg å få mulighet til å komme i kontakt med informanter før det var sommerstengt, og før datteren min skulle begynne i ordinær barnehage. Fordi jeg selv ikke ville være en bruker av “Åpen Barnehage” etter sommeren, spurte jeg lederen der om tillatelse til å publisere en forespørsel i deres interne gruppe på Facebook. I dette innlegget skrev jeg at jeg var masterstudent i sosiologi, og at jeg søkte informanter til et masterprosjekt som skulle handle om mødres valg om å ta ulønnet permisjon. De eneste kravene jeg stilte var at informanten skulle være mor, og at hun hadde hatt eller skulle ha ulønnet permisjon. Forventningene mine til om noen ville melde seg var ikke særlig høye. Det kan ofte vise seg vanskelig å rekruttere informanter til forskningsprosjekter (Tjora, 2018, s. 132). I et Facebookinnlegg kan det tenkes å være enda vanskeligere med respons, da informasjonsflyten på denne digitale plattformen er stor. En annen faktor er også hvorvidt noen tar seg tid til å skrive et svar og tilby sin tid.

Jeg publiserte innlegget på formiddagen, på en dag der jeg visste at det med stor sannsynlighet ikke ville publiseres noe annet. Tanken min var at mødre ville ha tid til å lese innlegget mens barnet deres sov, eller mens de var i “Åpen Barnehage”. Kanskje de til og med ville snakke med andre som var tilstede om temaet “ulønnet permisjon”, og på den måten få lyst til å delta som informant. Responsen viste seg å være svært god, og innen kort tid hadde jeg flere enn de seks informantene jeg skulle bruke til prosjektet. Jeg kontaktet de første som meldte seg, og spurte de resterende om de ville være back-up dersom det skulle bli nødvendig. Intervjuene ble gjennomført i perioden mellom 05.09.2019 og 04.10.2019.

3.3.2 Informantene

De seks informantene var kvinner mellom 33 og 40 år. Alle var i et fast forhold med en mann, og hadde ett eller flere barn. Informantene var også ansatt i en fast stilling, slik at muligheten for å ta ulønnet permisjon var tilstede. Informantene bodde spredt på Vestlandet. De og/eller partneren hadde alle vært eller var brukere av “Åpen barnehage” i større eller mindre grad.

3.3.3 Datainnsamlingen

Med en fenomenologisk innfallsvinkel, utformet jeg en semistrukturert intervjuguide. Denne var i tråd med Tjoras (2018, s.145) beskrivelser av dybdeintervjuets tre faser; oppvarming, refleksjon og avrundning. Intervjuguiden var også strukturert etter tema og kjernespørsmål. Kjernespørsmålene var formulert som reflekterende spørsmål der informanten ble oppfordret til å gi et utfyllende svar, for eksempel “Hvilke tanker lå bak ditt valg om å ta ulønnet permisjon?”. I tillegg hadde jeg mulige oppfølgingsspørsmål tilgjengelig, slik at jeg på en enklere måte kunne få informanten i tale eller få konkret informasjon, for eksempel “Er ulønnet permisjon et tema blant mødre?”.

Det første kjernespørsmålet tok for seg familie- og arbeidsliv, og var ment både som en “ice breaker” og som en måte å få informasjon om hvordan den aktuelle familien organiserte sitt liv med hensyn til jobb, barn og hjem. Det neste kjernespørsmålet handlet om refleksjonene rundt det å ta ulønnet permisjon. Her var jeg også interessert i om informanten hadde møtt reaksjoner fra omverdenen. Den ulønnede permisjonens bakside, og hvorvidt forhold knyttet til denne hadde hatt noen betydning for informanten i valget om ulønnet permisjon, var også et sentralt tema. Her var jeg interessert i å få et dypere innblikk i hvilke overveielser informanten hadde gjort seg i valget om ulønnet permisjon. Jeg ønsket også å avdekke om informanten hadde opplevd *emosjonell ambivalens* (Hochschild, 2012, s. 90), med hensyn til rollene som arbeidstaker og mor. Her ønsket jeg å forstå informantens svar innenfor rammene av nåtidig, norsk likestilling- og familiepolitikk. Det siste kjernespørsmålet handlet om opplevelsen av om barnet “er klart”, og berørte det handlingsrommet man har som forelder med de familiepolitiske ordningene som barnehage og kontantstøtte.

3.3.4 Dybdeintervjuene

Dybdeintervjuene ble utført i et møterom som jeg booket på et fakultet ved Universitetet i Bergen, eller på et sted som informanten selv valgte. To av intervjuene ble utført på et fakultet hvor møterommene vegger var delvis gjennomsiktige. Disse møterommene var nyoppussede og ga en “proff” atmosfære, men for å ikke gå på kompromiss med informantens anonymitet,

skiftet jeg i de andre intervjuene til et annet fakultet hvor møterommenes synlighet var langt mindre, og hvor veggene var tykke murvegger uten vinduer. I tre av intervjuene hadde informanten med babyen sin, som var mellom tre og syv måneder. Dette utfordret noen ganger flyten i samtalen, i forhold til de intervjuene hvor barnet ikke var med. Det oppstod imidlertid ingen situasjoner der intervjuet måtte avbrytes.

Jeg hadde på forhånd prøvekjørt intervjuguiden med en venninne som er sosiolog, og som også skal ta ulønnet permisjon. I dette test-intervjuet fikk jeg øvd meg på å stille og formulere spørsmålene. Basert på erfaringene fra denne testen, gjorde jeg noen små justeringer i intervjuguiden.

3.3.5 utfordringer i intervjusituasjonen

3.3.5.1 fleksibilitet i møte med informantene

Alle dybdeintervjuene utviklet seg til å bli en flytende samtale, og vi berørte mange av kjernespørsmålene uten at jeg behøvde å spørre direkte. Det ble likevel tydelig for meg at informantene hadde ulike måter å tenke og formulere seg på, og at de bar på ulike opplevelser og erfaringer. Dette påvirket stemningen i intervjusituasjon, og meg som forsker i måten jeg møtte informanten og stilte spørsmål på, selv om den samme intervjuguiden var utgangspunktet for alle intervjuene. Intervjusituasjonen krevde med andre ord at jeg måtte fristille meg og være fleksibel med hensyn til intervjuguiden.

Dette ble spesielt relevant i møtet med “Camilla”, som i langt større grad enn de andre informantene ga uttrykk for bekymring og triste følelser. Hennes refleksjoner sentrerte seg rundt barnets psykiske helse, og “barnets behov” ble et gjennomgående utgangspunkt for mange av Camillas svar. Det gjorde at intervjuet fikk et annerledes fokus enn hos for eksempel “Ella”, som flere ganger understreket hvor glad hun var i jobben sin, og ga uttrykk for behov og glede ved å komme seg ut og gjøre noe sosialt for seg selv.

3.3.5.2 Asymmetrisk maktrelasjon

Jeg gjorde det klart for informantene at de når som helst kunne avbryte intervjuet for å møte barnets behov, for å unngå at de skulle føle at de “måtte” tilfredsstille meg som forsker. I intervjuene hvor jeg var ansvarlig for møterom og tok i mot informanten, sørget jeg for lett bevertning. Jeg var også bevisst på hvordan rommet var organisert med stoler og bord. Der hvor det var mulig, sørget jeg for at informanten og jeg satt noe skrått ovenfor hverandre, fremfor rett mot hverandre. Dette var med tanke på å skape en hyggelig stemning som innbød til en åpen og likeverdig kontekst, hvor informanten kunne føle at det var behagelig å dele sine tanker. For å skape en hyggelig og trygg ramme, forsøkte jeg også bevisst å “small-talke” med informanten på veien fra inngangsdøren til møterommet.

Disse faktorene kan knyttes til Kvale og Brinkmanns (2017, s. 51-53) beskrivelse av det asymmetriske maktforholdet som eksisterer mellom informant og intervjuer i det kvalitative forskningsintervjuet. Selv om forskerens hensikt er å skape en harmonisk og likeverdig kontekst, vil det alltid være faktorer som skaper et ubalansert maktforhold mellom intervjuer og informant. Det er for eksempel intervjueren som setter rammene for intervjusituasjonen, som besitter den faglige kompetansen og som avslutter intervjuet (Kvale & Brinkmann, 2017, s.52). Dette merket jeg ved at informantene blant annet fremstod en smule avventende på det som skulle skje. De fleste av dem var på et ukjent sted, og var derfor avhengige av min kunnskap for å finne rundt i det fysiske rommet. Så snart vi var etablert i møterommet og jeg hadde forklart intervjuets form og hensikt, opplevde jeg at stemningen mellom informantene og meg ble mer tillitsfull og avslappet.

Forskerens makt ble særlig tydelig for meg da jeg skulle utføre intervjuet på “Julies” arbeidsplass. Selv om jeg var gjest i denne konteksten, opplevde jeg at Julie overlot kontrollen av det fysiske rommet til meg, og ga meg styringen for det som skulle skje. Møterommet vi brukte var et upersonlig kontor, men som samtidig var tydelig utformet slik at det var klart hvor den besøkende skulle sitte og hvor den ansatte skulle sitte. Julie spurte meg hvor jeg ville

sitte, noe som umiddelbart følt underlig for meg som var gjest på hennes domene, i hennes arbeidstid.

En sentral faktor som påvirker den asymmetriske maktrelasjonen i en intervjusituasjon, er selve *enveisdialogen* som preger intervjuet; det er informantene som utspørres og som skal dele av sine erfaringer (Kvale & Brinkmann, 2017, s. 52). For å unngå en avhørsliknende situasjon fortalte jeg informantene i forkant av intervjuet at jeg hadde forberedt noen tema vi skulle snakke om. Jeg gjorde det tydelig at dersom informantene kom inn på noe som var viktig for henne ville jeg at hun skulle føle seg fri til å snakke om det. I løpet av intervjuene ble det naturlig at jeg kom med bekræftende nikk, smil, og verbale bekræftelser som “ja, nei, mm, ok”, eller at jeg gjentok noe de hadde sagt.

Kvale & Brinkmann (2017, s.52) peker også på at intervjuet er et *instrument* for forskeren for å få tilgang til informantens opplevelser og erfaringer. Denne informasjonen kan forskeren igjen fortolke etter sine egne forskningsinteresser. Dette var et aspekt som jeg kontinuerlig vendte tilbake til i mine egne refleksjoner i perioden jeg utførte intervjuer. For eksempel følte jeg meg noen ganger litt kynisk som fikk innblikk i en fremmed persons tanker uten å gi noe tilbake. I disse situasjonene sa jeg noe som “det var fine refleksjoner du delte nå”. Dette preget også mye av analysearbeidet, hvor jeg var opptatt av å ikke fortolke empirien etter forhåndsbestemte teorier og retninger. Diskusjoner og samtaler med veileder var her verdifullt.

3.3.5.3 Intervjuet

Jeg fortalte informantene om at vi kom til å berøre visse tema med mine spørsmål, men at jeg også ønsket at de skulle føle at det var rom for å prate fritt. I intervjuguiden foran meg hadde jeg ferdig formulerte spørsmål og oppfølgingsspørsmål. I nesten alle tilfeller kom vi inn på intervjuguidens temaer ganske naturlig, men ofte ikke i den rekkefølgen som jeg hadde planlagt. Hvis vi allerede var inne på et tema på naturlig vis, vurderte jeg at det var mest hensiktsmessig å ikke avbryte informantens tankerekke. Dette gikk på bekostning av intervjuets struktur, til gjengjeld ble det en åpen og fri samtale.

3.3.5.4 Praktiske utfordringer

Jeg hadde på forhånd sendt informantene et informasjonsskriv og en samtykkeerklæring, enten via post eller digitalt, som de skulle ta med signert til intervjuet. Dette gjorde jeg fordi jeg trengte informantenes partner til å samtykke til at tredjepersonsopplysninger ble en del av datamaterialet. Dette bød på visse praktiske utfordringer. Én av informanten hadde ikke mottatt informasjonsskrivet i posten innen intervjuet. En annen hadde ikke fått printet det ut, fordi printeren hennes hadde streiket samme morgen. Det ble derfor nødvendig med litt ekstra korrespondanse og kommunikasjon for å få samtykkene i havn.

3.4 Om analyse av data

3.4.1 Transkripsjon

Intervjuene ble transkribert så raskt som mulig, og som regel var dette den påfølgende dag. Etter at jeg hadde transkribert alle intervjuene lyttet jeg gjennom lydfilene en ekstra gang, og korrigererte eller tilføyde noe der det var nødvendig. Dette gjorde at jeg fikk et nært forhold til datamaterialet. I transkripsjonen av det første intervjuet valgte jeg å ta med alle detaljer. Tjora (2018, s. 173-174) anbefaler en fullstendig transkripsjon av datamaterialet ved dybdeintervju, fordi man ikke alltid vet hva som viser seg å være viktige tema i datamaterialet. På den andre siden viser han til Kvale (referert i Tjora, 2018, s. 173), som påpeker at vurderingen av hvordan man skal gjøre en transkripsjon, må gjøres ut fra hva som er nyttig i den spesifikke situasjonen. Etter gjennomlesning av det første dybdeintervjuet, oppdaget jeg at en såpass detaljert transkripsjon var uhensiktsmessig for å følge informantens tankerekker. Basert på denne erfaringen valgte jeg derfor å ikke inkludere mine bekreftende utsagn som “ja, nei, mm, okei”, i de resterende transkripsjonene.

3.4.2 Analyse

I analysearbeidet valgte jeg å bearbeide datamaterialet inspirert av Tjoras (2018, s. 17-23) *stegvis-deduktive induktive metode*, forkortet til SDI. Tjora (2018, s. 33) beskriver SDI-metoden som liggende tett opp mot en *abduktiv strategi*. Metoden tar utgangspunkt i

empirien, og inkluderer teoretiske perspektiver i forkant eller underveis i forskningsprosessen. SDI-metoden har likhetstrekk med Grounded Theory (GT), med sitt induktive utgangspunkt og iterative kjennetegn. Den type iterativt arbeid slik som GT legger opp til er imidlertid svært stort i formatet, da den innebærer en tilbakevending mellom datagenerering og konseptutvikling, som fortsetter helt til man har nådd et metningspunkt for teoriutvikling. Dette prosjektet har ikke tidsrammen til den type “theoretical sampling”, og ligger derfor nærmere SDI-metodens forståelse av iterasjon som en deduktiv tilbakekobling mellom to nærliggende stadier (Tjora, 2018, s. 20). Denne formen for iterasjon er basert på tilbakevendende spørsmål. For eksempel: I arbeidet med koding reflekterte jeg kontinuerlig over om datamaterialet ga svar på forskningsspørsmålet, og om det var detaljert nok.

Empirien framstod til tider overveldende. Det ble imidlertid lettere å få en oversikt etter at datamaterialet var kodet. Inspirert av SDI-modellen, ble materialet analysert tekstnært, hvor lengre fraser og avsnitt ble til koder (Tjora, 2013, s. 198). Der det passet, ble kodene fra det første transkriberte intervjuet ført videre til det neste, og kodene herfra ført videre til det neste, og så videre. Jeg printet ut kodearkene og samlet kodene som representerte det samme fenomenet, i samme kategori. Et eksempel på to koder fra to ulike intervjuer som ble tolket som samme fenomen var; “føler jeg må ha middagen på bordet” og “jeg er ikke noe veldig husmor av meg i utgangspunktet”. Begge utsagnene sier noe om hvordan det oppleves å være “hjemmeværende mor”. Et annet eksempel er kodene “amming er slitsomt” og “da skal liksom den ungen være klar for å spise”, som begge er knyttet til fenomenet om at kvinnen ernærer barnet med sin egen kropp. Med utgangspunkt i kategoriene, identifiserte jeg tre hovedtema: 1. Identitetsforvaltning: Moderne yrkeskvinne versus “husmor”, 2. Morsidentitet: Emosjonelle og kroppslige aspekter og 3. Identitet: Pengenes betydning. Denne manuelle måten å analysere på fungerte fint fordi datamaterialet var såpass lite. Med et større utvalg ville jeg ha benyttet meg av et dataprogram (for eksempel hyperRESEARCH), for sikre en god systematikk i arbeidet (Tjora, 2018, s. 227).

3.5 Etiske refleksjoner

Etiske refleksjoner gjennomsyret hele forskningsprosessen. Selv om masterprosjektet ikke behandler sensitiv informasjon, var det viktig å sikre informantenes anonymitet. Jeg tydeliggjorde i Facebook-innlegget, i det informerte samtykket, og muntlig før intervjuet at deltakelse og informasjon ville bli behandlet konfidensielt. Jeg håpet også at informantenes anonymitet ville bidra til fortrolighet, slik at de ikke holdt tilbake tanker og meninger. Deltakerne har derfor fått fiktive navn og kan ikke identifiseres.

Å bruke Facebook som plattform for rekruttering kan imidlertid være problematisk med hensyn til anonymitet. I innlegget jeg publiserte i “Åpen barnehage”-gruppen på Facebook, skrev jeg eksplisitt at jeg skulle kontaktes på sms eller via privat melding i Messenger-funksjonen på Facebook. Likevel var det enkelte som kommenterte i den synlige tråden under selve innlegget. Dette var noe jeg hadde vurdert før jeg postet forespørselen, men fordi prosjektets tema ikke utgjorde en skade for informanter som åpent tilkjennega sin interesse, vurderte jeg det som lite problematisk. Denne situasjonen reflekterer det etiske prinsippet om *velgjørenhet*, som handler om at risikoen for å skade en deltaker bør være lavest mulig (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 107). Informantene signerte et informert samtykke, og partner signerte et samtykke for tredjepersonsopplysninger. Signert samtykke blir av Alver og Øyen (1997, s. 102-103) beskrevet som en erkjennelse av at informantene *kan* oppleve skade eller negative virkninger av å delta på forskningsprosjektet. For å imøtekomme at enkelte kan angre på sin deltakelse, fikk informantene muligheten til å trekke seg helt fram til masterprosjektets leveringsfrist i juni 2020. Før intervjuet informerte jeg også om at de kunne få tilgang til transkripsjonen dersom de ønsket det.

Min nære identifikasjon med deltakerne utfordret noen ganger min rolle som forsker, spesielt i de tilfellene hvor jeg delte informantenes erfaringer og meninger. Kvale & Brinkmann (2015, s. 108) peker på at en for sterk tilknytning til forskningsdeltakerne kan gå på bekostning av en nøytral analyse av fenomenene det forskes på, ved at man vil vektlegge noen funn og ignorere andre. Dette aspektet er beskrevet av Kvale og Brinkmann (2015, s. 108)

som et etisk usikkerhetsmoment som de kaller *forskerens uavhengighet*. Jeg hadde ingen relasjon til informantene før intervjuet, men de sterke emosjonelle og kroppslige erfaringene vi delte i forbindelse med fødsel og småbarnsfasen vekket opplevelser og meninger i meg, både i intervjusituasjonen og under analysearbeidet. Jeg forsøkte derfor å være bevisst på mitt eget engasjement, og å ikke la det farge hvilke funn som skulle vektlegges eller ignoreres. Jevnlige, faglige diskusjoner med veileder var i den forbindelse svært verdifullt.

Etiske veivalg henger også sammen med kvalitetskriteriene i kvalitativ forskning, hvor begrepene pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet ofte benyttes (Tjora, 2018, s. 231). I neste avsnitt vil jeg utforske hvordan dette masterprosjektet kan vurderes opp mot disse kriteriene.

3.6 Pålitelighet

Pålitelighet handler om prosjektets interne logikk, og Tjora (2018, s. 231) knytter dette særlig opp mot forskerens posisjon (Tjora, 2018, s. 231). Innenfor positivistisk tradisjon, hvor idealet er objektivitet, vil forskerens personlige interesse oppfattes som forstyrrende. I den fortolkende tradisjonen som kvalitativ forskning springer ut fra, er nøytralitet ikke et mål. Tjora (2018, s. 231) mener at forskerens engasjement skal sees på som en ressurs, samtidig som det er viktig å redegjøre for egen posisjon, engasjement og kunnskap, og forklare hvordan dette kan påvirke forskningsarbeidet. Kjennskap til forskningstema kan være en fordel i intervjusituasjonen, hvor forskeren lettere kan spisse spørsmålene, og hvor informanten kan oppleve seriøsitet (Tjora, 2015, s. 237).

At dybdeintervjuene ble tatt opp på lydbånd og transkribert ordrett, gjorde det mulig å presentere direkte sitater fra informantene, og i relevante tilfeller, sitere dialog mellom informant og forsker. Slik kunne jeg også vise hvordan mening skapes intersubjektivt (Tjora, 2018, s. 237). Hver gang et sitat ble presentert og analysert, bestrebet jeg meg etter å gjøre rede for konteksten. I analysearbeidet vendte jeg også stadig tilbake til transkripsjonsdokumentene, for å sikre at jeg ikke tok utsagn ut av kontekst. Masterprosjektets metodiske tilnærming ligger, som tidligere nevnt, tett opp til en *abduktiv*

strategi (Tjora, 2018, s. 33). Før datainnsamlingen, tok jeg utgangspunkt i forskningsspørsmålene og diskuterte med veileder om hva som kunne være relevante teoretiske knagger. På bakgrunn av dette ble den norske likestilling- og familiekonteksten masterprosjektets kontekstuelle ramme, mens begrepet *emosjonell ambivalens* (Hochschild, 2012, s. 90) er brukt i utformingen av intervjuguiden. Andre teoretiske perspektiver har blitt inkludert underveis i analysearbeidet.

3.7 Gyldighet

Gyldighet, eller validitet, handler om at det skal være en logisk sammenheng mellom prosjektets utforming og funn, og de spørsmål man søker å finne svar på. Er svarene vi finner, faktisk svar på spørsmålene vi stiller? Dette kan være utfordrende i fortolkende forskning (Tjora, 2018, s. 232). Kvale og Brinkmann (2015, s. 277-288) peker på at en kontinuerlig prosessvalidering skal gjennomsyre hele forskningsprosessen. De snakker om *pragmatisk og kommunikativ* gyldighet. Førstnevnte er vanlig innen aksjonsforskning, og tester om forskningen fører til endring eller forbedring. *Kommunikativ* gyldighet er et veletablert begrep i vanlig forskningspraksis, og er også egnet for å teste gyldigheten i dette prosjektet. Denne formen for gyldighet testes i dialog med forskersamfunnet, for eksempel ved presentasjon av funn på konferanser og i vitenskapelige tidsskrifter. I praksis betyr det at man i selve forskningsarbeidet forholder seg til aktuelle teorier og tidligere forskning som er gjort på samme tema. Funnene i egen forskning blir deretter sammenstilt med funn fra annen forskning (Tjora, 2018, s. 233-234). Gyldigheten styrkes ved å redegjøre for de valg vi har tatt, slik at leseren kan ta kritisk stilling til forskningens relevans og presisjon (Tjora, 2018, s. 234). Tjora (2018, s. 234) mener at den viktigste kilden til høy gyldighet er å sikre at forskningen finner sted i rammene av faglighet og er forankret i annen forskning. Han bruker begrepet *transparens*, om gjennomsiktigheten knyttet til forskningen, med særlig fokus på *presentasjonen av* forskningen (Tjora, 2018, s. 248). Der hvor pålitelighet og gyldighet gir innsikt i refleksjonene rundt valgene i forskningsprosessen, handler transparens om hvor godt disse valgene formidles til leseren, slik at han/hun kan ta stilling til forskningens kvalitet. Jeg har forsøkt å møte gyldighetskravet ved å forankre prosjektet i faglige og teoretiske rammer. Den detaljerte beskrivelsen av valgene som er gjort, har som formål å fremme forskningens

transparens. Prosjektets *kommunikative gyldighet* har underveis blitt testet i veiledningsmøter og vil også bli testet i sensorvurderingen.

3.8 Generalisering

Generalisering handler om forskningens relevans som eksisterer *utover* det utvalget som har blitt undersøkt. Hvorvidt kvalitativ forskning kan eller bør generaliseres, har vært diskutert i lang tid (Tjora, 2018, s. 238; Kvale & Brinkmann, 2015, s. 289). Tradisjonelle forskere har kritisert bruk av casestudier i samfunnsforskningen, men Flyvbjerg (2004) har imøtegått denne kritikken og redegjør for fem misforståelser rundt kasusforskning. Én av misforståelsene er at generell, kontekstuaavhengig kunnskap er viktigere enn konkret og kontekstavhengig kunnskap (Flyvbjerg, 2004, s. 119). Et mål om å etablere universelle begreper i forskningen på mennesker, er derfor uhensiktsmessig fordi “menneskelig virksomhet er situert i lokale praksiskontekster” (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 292).

Tjora (2018, s. 239) mener at man i kvalitativ forskning må snakke om generalisering på en annen måte enn i kvantitativ forskning, og skisserer tre ulike former: En *naturalistisk generalisering* handler om at man i forskningen gjør så godt rede for detaljene at den som leser selv kan vurdere hvorvidt det er relevant for hans eller hennes forskning. I *konseptuell generalisering* er målet å utvikle nye konsepter, typologier eller teorier som vil kunne ha relevans i andre tilfeller. *Moderat generalisering* dreier seg om at forskeren beskriver andre kontekster hvor resultatene kan være gyldige. *Analytisk generalisering* kan minne om en form for *moderat generalisering*, og er en vurdering på hvorvidt resultatene fra én case kan være en indikator på hva som kan skje i en annen (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 291). Dette prosjektet lener seg på en *analytisk generalisering*. Utvalget i dette prosjektet består av kun seks informanter, hvilket betyr at funnene ikke kan overføres til alle mødre i Norge som tar ulønnet permisjon. Selv om utvalget er begrenset, vil jeg likevel formode at resultatene også sier noe om motivasjonen til å ta ulønnet permisjon hos andre kvinner. Dette kan man anta fordi utvalget representerer en økende trend av kvinner som tar ulønnet permisjon (Schou, 2019).

4 Identitetsforvaltning: Moderne yrkeskvinne versus “husmor”

4.1 Innledning

Identitet forstått fra interaksjonistisk perspektiv danner det teoretiske rammeverket for de tre analysekapitlene (se 2.4 Identitet: Teoretiske perspektiver). Videre er Hochschilds (2012) begreper *emosjonelt arbeid* og *emosjonell ambivalens* teoretiske knagger som brukes for å forstå informantenes emosjonelle arbeid.

Dette kapitlet utforsker hvordan informantene på ulike måter forvalter sin identitet.

Avsnittene 4.2 Selvpresentasjon: Feminist, 4.3 Ingen husmor, 4.4 Mer enn mor og 4.5 Andres blikk utforsker likheter og og forskjeller i informantenes identitetsarbeid. Informantenes referanser til omgivelsenes forventninger og idealer stod frem som sentrale elementer i empirien. I den forbindelse var “husmoren” et tilbakevendende begrep for flere av informantene. Jeg vil derfor først presentere hvilke forestillinger som finnes om “husmoren” i offentlige diskurser.

Idealet om husmorfamilien var sterkest på 1950- og 1960-tallet, og var forbundet med høy sosial status. Sammenlignet med ugifte kvinner som ofte utførte ulønnet husarbeid i sine foreldres hjem, eller lønnet husarbeid i andres hjem, var husarbeid i *eget* hjem forbundet med økt selvstendighet og uavhengighet (Kitterød & Rønsen, 2011, s. 8; Syltevik & Wærness, 2004, s. 101). Husmorfamiliens normative ideal sentrerte seg omkring omsorg for hjem, mann og barn. En husmors eventuelle lønnsarbeid måtte ikke påvirke denne omsorgen, og kunne i seg selv også være et uttrykk for at ektemannen i husholdet ikke oppfylte normene om mannens selvforsørgelse, som også var et tydelig samfunnsideal (Syltevik & Wærness, 2004, s. 101-102).

I takt med at likestilling- og familiepolitikken har utviklet seg, har antall “husmødre” også gått ned (Kitterød & Rønsen, 2011, s. 19). I 2011 viste statistikken at én av ti gifte eller

samboende kvinner mellom 25-59 år enten var fulltids hjemmearbeidende eller jobbet mindre enn 20 timer i uken (Kitterød & Rønsen, 2011, s. 8). Mens kvinners deltakelse i arbeidslivet har økt, har status og legitimitet knyttet til “husmoren” sunket kraftig (Syltevik & Wærness (2004, s. 102). Samfunnsnormene har dermed endret seg fra idealet om “den gode husmor” og “den gode forsørger”, til idealet om “de likestilte foreldre”, hvor partene er likestilte både når det gjelder forsørgelse og omsorg (Syltevik & Wærness, 2004, s. 102). Dagens “husmor” er assosiert med lav sosial status. Kitterød og Rønsen (2011, s. 8) identifiserte i sin analyse at “husmødre” ofte er kvinner med lav utdanning, nedsatt helse og store omsorgsforpliktelser. Disse “husmødrene” er ofte innvandrerkvinner og kvinner utenfor storbyene. Sammenliknet med to-forsørger-familier, har dagens “husmorfamilie” også lavere inntekt. Kitterød og Rønsen (2011, s. 8) slår imidlertid fast at kvinner som inntar “husmorrollen” selv er tilfredse med situasjonen, både når det gjelder de økonomiske forhold og ansvaret de har for arbeidet i hjemmet.

På bakgrunn av dette er det mulig å snakke om “husmoren” i metaforisk forstand, og bruke bildet av “husmoren” som en sentral figur i analysen. “Husmoren” assosieres med en lavt utdannet og forsørget kvinne, hvis hovedfokus er på omsorg for hjem, barn og mann. Hun blir derfor et bilde på noe “gammeldags” og noe som står i kontrast til dagens ideal om likestilte foreldre. Forestillinger om “husmoren”, som representerer “gammeldagse” og kjønnsstradisjonelle holdninger knyttet til likestilling, blir dermed en motsats til den nåtidige modernitetstankegangen om at likestillingen er én-dimensjonal og går framover.

4.2 Selvpresentasjon: Feminist

“Randi” er utdannet sosionom, hun har samboer og en datter samt et eldre bonusbarn. Hun definerer seg selv som feminist og er opptatt av likestilling. Randi er i foreldrepermisjon og skal etter planen ta ulønnet permisjon i noen uker. Målet er at datteren skal begynne i barnehage når hun er “rundt året”. Randi forklarer at hun som utgangspunkt hadde tenkt å dele permisjonen likt med samboeren, men at da hun ble gravid og hadde født “så skjønnte jeg at jeg hadde lyst på mest mulig permisjon...hehe! Og da ble jeg litt sånn overrasket over meg selv! For jeg tenker på meg selv som feminist og at det skal være likestilt”. Det er tydelig at

Randi ønsket å fortsette og praktisere likestilte verdier i sin nye rolle som mor. Det viste seg å være mer utfordrende enn hun hadde forestilt seg, og hun forteller om nye og sterke følelser om kjærlighet og beskyttelsesbehov for datteren.

Randi: Jeg trodde ikke at det skulle være så sterkt før jeg fikk henne... og det er vel egentlig ... veldig merkelig ... det er masse tilbakemeldinger jeg får òg ... av mine tanter og kusiner, som er sånn fjern slekt, som er sånn der “Hæ? Og så [informantens navn] òg! Hun har blitt *sånn*, for at den hadde de ikke sett for seg at jeg skulle være *den moren*, jeg skulle... Jeg tror nok at de hadde sett for seg...for jeg har aldri vært interessert i barn før, jeg har aldri ...venninner har fått barn og så er det koselig, men det er sånn koselig akkurat der og da. Det er ikke noe jeg går helt opp i (...) Så jeg har liksom ikke sett for meg at jeg skulle bli så beskyttende og så knyttet og ha så vanvittig kjærlighet ... Altså det er så... At jeg skulle være så glad i henne og føle så vanvittig behov for å beskytte henne og ta vare på henne og at hun skal være trygg (...).

Randi beskriver at hun ikke har vært spesielt opptatt av barn tidligere, men nå som hun har fått sitt eget barn, opplever hun en “vanvittig kjærlighet”. Disse følelsene kom ikke bare overraskende på henne selv, også tanter og kusiner ble overrasket over at Randi ble “sånn” og “den moren”. Dette tolker jeg som referanser til en typisk “hønemor”. I sine refleksjoner er det tydelig at Randi ser seg selv gjennom andres øyne, og at hun tenker over “de generaliserte andres” reaksjoner på hennes forandring fra å være uinteressert i barn til å bli en “hønemor”. Samtidig ser hun seg selv gjennom *egne* øyne, og beskriver at hun ikke hadde sett for seg den “vanvittige kjærligheten” og det beskyttelsesbehovet som hun nå erfarer i *selvet* som mor.

Sett fra et Goffmansk perspektiv har Randi gått fra å være feminist *uten* barn til å bli både feminist *og* mor. De følelsesmessige og praktiske faktorene som fulgte med den nye rollen, førte også til at hennes *selvpresentasjon* endret seg for omgivelsene. Fordi omgivelsene reagerte, er det tydelig at Randis *selvpresentasjon* var annerledes enn hva de hadde forventet. Disse forventningene var basert på deres erfaring av Randis tidligere identitet som feminist *uten* barn. Men Randi *er* fortsatt feminist, og utfører inntrykksstyring for å opprettholde denne identiteten. Dette illustreres ved at Randi spør

Randi: Det er mange som spør meg når jeg skal tilbake, og noen ganger sier jeg på tull at jeg skal aldri tilbake, jeg skal bare være hjemme... hehehe...men det skjønner jeg, at jeg kan ikke være *den moren*, jeg har ikke lyst til å være *den moren* ... nei, jeg har egentlig ikke det.

Ved å si at hun aldri skal tilbake til jobb utfører Randi *inntrykksstyring* som “hønemor”, en som bare vil være sammen med barnet sitt. Men ved å samtidig tilføye en ironisk distanse, og tilkjennegi at det i realiteten er uaktuelt å ikke returnere til jobb, beskytter Randi *selvet* som feminist. Denne *selvpresentasjonen* utspiller seg *frontstage*.

Motsetninger mellom verdiene som feminist og følelsene som mor blir særlig tydelige når Randi reflekterer rundt valget om ulønnet permisjon.

Intervjuer : Er det litt vanskelig for deg at du har feministiske verdier og så føler du på det motsatte rent praktisk?

Randi : Ja. Jeg kjenner på det ... Ja, og hvilken rollemodell jeg vil være for henne. For det har jeg tenkt på... Hvis jeg skal være helt ærlig, så kunne jeg bare vært hjemme, altså sånn nå så kunne jeg bare vært hjemme mange år og holdt på å dulle med henne og ... Men jeg kan ikke være *hun moren som bare var hjemme*. Jeg har ikke lyst til å være henne. Jeg har lyst til å være en mor som er ute og jobber, og viser hun at *dét* kan vi gjøre.

Randi sier at hun egentlig kunne vært hjemme og “dullet” med datteren i mange år, men tar avstand fra å være “moren som bare var hjemme”. Her distanserer Randi seg tydelig fra forestillingen om “husmoren”. Selv om Randi kunne tenke seg å være hjemme lenge med datteren, kjenner hun på et ansvar om å være en rollemodell. I den forbindelse er yrkesaktivitet et sentralt element, som knyttes til likestilte og feministiske verdier. Disse refleksjonene tolker jeg som *backstage*-bekjennelser hvor Randi åpner opp for den emosjonelle dissonansen som ligger mellom følelsene som mor og verdiene som feminist. Randis identitetsforvaltning utspiller seg dermed i en referanseramme hvor likestilte verdier er knyttet til arbeidslivet og hvor forestillingen om “husmoren” står som motpol. Denne dynamikken er imidlertid preget av motstridende følelser, som jeg ser nærmere på i avsnitt 5.7 Emosjonell ambivalens hos informantene.

4.3 Ingen husmor

“Alma” er i begynnelsen av tredveårene, har samboer og to små døtre som er svært tette i alder. Akkurat nå er Alma i permisjon med den ene datteren, mens den andre går i barnehagen. Samboeren til Alma har en svært fleksibel jobb og kan ofte jobbe hjemmefra. Alma er selv journalist. Arbeidsdagene hennes er organisert i turnus, preget av høyt arbeidstrykk og mye overtid. Da Alma ble gravid første gang var hun veldig bevisst på at hun skulle ta en lang permisjon, og hun var tilbake i jobb da datteren var 15 måneder. Fordelingen av foreldrepermisjonen som hun og partner valgte da, beskriver hun som “den minst økonomiske løsningen”, med 80% lønnet permisjon, fire måneder ulønnet, samt ferie inkludert. Dette skjedde imidlertid før tredelingen av foreldrepermisjonen trådte i kraft. Da Alma var gravid med barn nummer to og skulle varsle arbeidsgiver om permisjonen, hadde regelverket endret seg. Hun beskriver denne oppdagelsen som “dramatisk” og følte at “jeg hadde mistet en måned sammen med hun”. Selv om det opprinnelig ikke var planen, besluttet Alma og samboeren seg for at hun skulle ta ulønnet permisjon med deres andre barn. Den ulønnede permisjonen introduserte imidlertid utfordringer for Alma som hun beskriver slik.

Alma: (...) når vi bestemte oss for at jeg skulle ta ulønnet permisjon likevel, så er det jo han som skal forsørge oss i de månedene, det blir to måneder med ulønnet. Og jeg har ingen inntekt jeg ... Ehm, og vi har faktisk hatt den samtalen at “Når du tar de månedene så er det liksom, da må vi prioritere at vi, da blir det liksom, det vi trenger i løpet av en dag, babysang og de tingene”. Altså da blir jeg liksom husmor jeg da .

Intervjuer : Hvordan er det for deg da?

Alma : Nei, det ... Hehehe, det blir jo ... Det slår jo helt motsatt ut, sant. Jeg er ikke noe veldig husmor av meg i utgangspunktet. Men når jeg går i ulønnet permisjon og jeg har lagt en avtale med han på det, så føler jeg at jeg må ha middagen på bordet, sant. Jeg gjør det!

Alma forteller at da hun og samboer bestemte seg for at hun skulle ta ulønnet permisjon, ville det dreie seg om to måneder hvor hun stod uten inntekt. I den perioden laget de også en avtale

om at visse ting skulle prioriteres. Disse “tingene” kobler Alma til bildet av “husmoren”, og hun trekker spesielt frem at hun “føler hun må ha middagen på bordet”. Videre i intervjuet beskriver Alma et rollebytte som skjer i den ulønnede permisjonen, hvor hun går fra å være likestilt partner til å bli “husmor”. Dette rollebyttet karakteriserer hun som “(...) fra å være helt likeverdige til å bli... “gamle 1970 forsørget av” (...)” (se 6.2.2 Angsten for avhengighet).

I likhet med Randi, distanserer Alma seg fra forestillingen om “husmoren”. Men til forskjell fra Randi, kan det virke som at Alma i større grad innfinder seg med at hun i den ulønnede perioden, *må* utføre visse “husmor”-gjøremål, som for eksempel å ha “middagen klar på bordet”. Det gjør at hun erfarer et *selv* som “husmor”, som står i kontrast til *selvet* som likestilt kvinne og partner. Her er det viktig å notere seg konteksten. Almas erfaring av *selvet* som “husmor” kommer til live gjennom parforholdet, og det er her hun utfører en *inntrykksstyring* som “god husmor”, uttrykt ved handlingen “ha middagen klar på bordet”. Samboeren kan defineres som “den signifikante andre”, og det er ved å ta hans perspektiv at hun ser seg selv og har en *selvpresentasjon* som “husmor”. Situasjonen illustrerer dermed Almas “emotional work”, som finner sted i hennes private *backstage* sfære. Dissonansen mellom *selvet* som “husmor” og *selvet* som likestilt partner, og strategiene som Alma benytter i identitetsforvaltningen, utforsker jeg videre i avsnitt 5.7 Emosjonell ambivalens hos informantene.

I Almas situasjon er det også en interessant tidsavgrensning og kobling til egen inntekt, som er avgjørende for hvor sterke assosiasjonene “husmoren” oppleves. *Selvet* som “husmor” er avgrenset til den ulønnede perioden, en periode på cirka to måneder før kontantstøtten blir en mulighet. Hvordan kan en slik tidsbegrenset periode, hvor Alma tross alt har en fast jobb å returnere til, ha en slik kraft på hennes identitet? Hvilken betydning har penger? Dette utforsker jeg videre i 6.2.2 Angsten for avhengighet.

Forestillingen om “husmoren” står også trolig i sterk kontrast til Almas identitet i arbeidslivet. Fordi Alma arbeider i en mannsdominert bransje med mye press og lite familievennlige arbeidstider, kan man anta at hun vanligvis har et *selv* og en *selvpresentasjon* som en

selvstendig og moderne kvinne. Alma har jobbet i ti år på samme arbeidsplass, og da hun skulle ut i foreldrepermisjonen første gang fikk hun reaksjoner på at det var “velfortjent” at hun skulle ha en “lang” permisjon. I tillegg beskriver hun stillingen sin som en “vaksjef-stilling”. Disse omstendighetene tyder på at Alma hadde opparbeidet seg en stabil og høy sosial status som en trofast medarbeider, som fortjente å få et avbrekk fra arbeidet. Man kan anta at Almas identitet som selvstendig og likestilt har vært sterkt gjeldende både *frontstage* (på jobb) og *backstage* (privat) fram til nå, men at den ulønnede permisjonen med fravær av egen inntekt og samboerens forsørgelse, introduserer *selvet* som “husmor”. I likhet med Randi bruker Alma en referanseramme i sin identitetsforvaltning, hvor verdiene knyttet til arbeid og “husmor” er kontraster.

4.4 Mer enn mor

“Ella” er i begynnelsen av tredveårene, hun er gift og har en datter på 3 år, og er gravid. Hun er utdannet samfunnsøkonom og stortrives i en jobb som hun har hatt lenge. Forrige gang Ella hadde permisjon organiserte hun og samboeren det på et litt utradisjonelt vis. De var mye ute og reiste, blant annet i forbindelse med samboerens jobb som selvstendig næringsdrivende. Denne gangen beskriver hun det forestående permisjonsforløpet som mer “A4”. Ella bruker mye av erfaringen fra forrige permisjonstid for sin vurdering av hvordan den neste permisjonstiden blir, og sier “jeg tror barnet trenger meg lenger enn 7 måneder. Basert på erfaringen fra sist”. Samtidig som hun beskriver barnets behov for mor, med særlig vekt på morsmelk og tilknytning, kommer hun i intervjuet også flere ganger inn på sine egne behov for å gjøre aktiviteter, og få input som *ikke* er knyttet til morsrollen.

Ella: (...) Jeg tenkte på første runde at det var at, ja, at man må bare holde ut de første 6 månedene, var litt sånn jeg tenkte, etter det så må det roe seg litt med soving og spising og alt liksom ordne seg. Og så fikk jeg en knekk når jeg fant ut at det ikke skjedde, at det nesten ble vanskeligere for meg å dra på kino eller på besøk til en venninne på kvelden eller gjøre noe som helst. Da sover ungen mindre, har begynt å spise litt mat, men er fortsatt helt avhengig av å få ammes, og... Ja. Separasjonsangst kommer inn i den tida der, hvertfall gjorde det med min.

Ella: (...) Det blir sånn ubalanse i hjemme uansett hvordan du ser på det... Den ene går på jobb hver dag og får masse input utenfra og har fritid til og fra, over lunsj og ... Venner og kolleger, og den andre bare er hjemme med denne ungen. Det blir, det blir ikke noe harmoni hjemme, men jeg tror at man alltid vil være litt misunnelig på den andre... Og alltid vil liksom være litt sånn... Ja, hele den perioden der så syntes jeg at det ville være mye finere hvis vi kunne på en måte være litt sammen alle tre, finne ut av det.

Ella beskriver kontraster mellom det å ha permisjon, med mer frihet og input utenfra, og det å være hjemme. På grunn av amming og separasjonsangst hos barnet, er det mor som er mest bundet. Ella forteller at hun fikk en “knekk” da hun likevel ikke fikk større frihet etterhvert som barnet ble eldre. Barnets søvn ble derimot mer utfordrende, og ammingen måtte fortsatt prioriteres. Ella mener det alltid vil være litt ubalanse i hjemmet når den ene forelderen må passe barnet og den andre har anledning til å gå ut og få input. Da Ella skulle tilbake igjen til arbeidet etter hennes forrige foreldrepermisjon, opplevde hun det slik

Ella: (...) Når jeg først hadde begynt på jobb og vært der et par uker, så var det bare sånn *herregud, hvor deilig*, fantastisk å bare kunne føle at man er noe mer enn bare mor og melkemaskin, kjempedeilig å bare bidra til samfunnet... Å være liksom ... Ha kolleger å kunne få den der tida til og fra... Jeg syntes det var deilig å sitte på bybanen i 45 minutter å ha egentid å bare sitte å se på Facebook og høre på podcast liksom, så det var på en måte kjempedeilig. Det husker jeg veldig godt. Men om jeg hadde syntes det var like deilig etter 7 måneder, det tror jeg ikke.

Tanker omkring amming, barnehagestart og nattesøvn opptok henne i begynnelsen, men etter å ha vært i jobb i et par uker beskriver hun det som “kjempedeilig”. Å komme tilbake til jobb, selv transporten til og fra jobb, skapte et rom hvor hun nå kunne være noe mer enn “mor og melkemaskin”. Ella beskriver her en interessant dynamikk og kontrast mellom jobbidentitet og morsidentitet. Jobb er knyttet til input og egentid, mens rollen som mor forbindes med hardt arbeid. Dette tydeliggjøres også når Ella beskriver sine forventninger om den forestående permisjonen

Ella: (...) Så, nå trives jeg enda bedre på jobb, har fantastiske kolleger og gleder meg... Altså, egentlig gleder jeg meg ikke til å gå ut... Eh, gleder meg ikke så mye til permisjonen denne gangen som jeg gjorde sist. Nå vet jeg litt mer hva jeg går til... Så... Nå føler jeg det er mer for barnet... Sist gang var det litt mer for *meg*, at jeg følte jeg trengte mer tid borte fra jobb.

Ella stortrives på jobb og gleder seg ikke så mye til permisjonen denne gangen. Hun vurderer at permisjonen er mest for barnet, med tanke på amming og tilknytning. Ellas beskrivelser tegner dermed et bilde av morsrollen som krevende, mens arbeid er forbundet med positiv input. Til forskjell fra Randi og Alma, så kobler ikke Ella morsidentitet i ulønnet permisjon til “husmoren”. Dette utforsker jeg ytterligere i avsnitt 6.2.3 Barneomsorg er jobb.

4.5 Andres blikk

“Kari” er i slutten av tredveårene, hun er lege, mor til fire barn og samboer med en mann som har en fulltidsjobb med ordinære arbeidstider. De bor på et nedlagt småbruk med mye plass. Nå er hun i permisjon med datter på tre måneder, mens de andre barna går i barnehage. Kari har tidligere hatt lange permisjoner hvor hun har benyttet seg av kontantstøtteordningen fullt ut. Hun forklarer dette med at det handler om å få “kabalen til å gå opp”, med matlaging, klesvask, rydding, og å få mer tid sammen med familien. Kari forteller at flere i hennes nettverk og familie er opptatt av likestilling. Hva andre måtte mene om hennes valg om å ta ulønnet permisjon, var noe hun reflekterte over.

Kari: Og så må jeg si, for det er noe som jeg synes jeg hører ofte damer sier, for det er jo mest damer som er hjemme, at de får så mye negative kommentarer fra andre damer... Kanskje.

Intervjuer: Ja, det har du hørt fra andre?

Kari: Ja, det er en sånn oppfatning jeg har, at noen liksom mener at “ååh, man blir så uglesett hvis man er hjemme”. Men det må jeg virkelig si, at selv om jeg beveger meg i et miljø både på jobben og hjemme som, der ingen andre gjør det [ulønnet permisjon], så er det aldri noen som stiller noe som helst spørsmål ved det. Jeg har liksom aldri opplevd at noen har vært negative eller liksom tenkt “åja”.

Kari sier at hun ofte hører andre kvinner fortelle at de får negative kommentarer fra andre kvinner, hvis de velger å bli hjemme. Oppfatningen om at man blir “uglesett hvis man er hjemme”, kan knyttes til de nåtidige og dominerende idealene om det selvforsørgende individ og likestilt foreldreskap (Syltevik & Wærness, 2004, s. 102). Der det før var de yrkesaktive

kvinnene som måtte forsvare valget sitt om å jobbe, er det nå kvinner som velger å være hjemme som må forsvare dette valget (Kitterød & Rønsen, 2011, s. 8). Kari har imidlertid ikke selv opplevd negative holdninger fra andre, men registrerer at slike holdninger finnes der ute. Dette kommer til uttrykk da Kari blir spurt om det var noe som talte mot valget om å ta ulønnet permisjon

Kari: Det var kanskje mest sånn i forhold til liksom hva andre vil andre tro og mene om det... Og kanskje spesielt sånn både i familien... Og mange av mine venner er nå veldig opptatt av likestilling... Ikke akkurat det med pengene så veldig mye, men hvordan man på en måte som kvinne tar en større belastning både økonomisk og karrieremessig på den måten også, på lengre sikt økonomisk, sant at man, ja, man får jo et sånt inntektstap som man aldri egentlig helt tar igjen. Og det...Det skjønner jo jeg på en måte... Så det... Ja, det var kanskje det jeg var mest redd for da på en måte, at noen liksom ville tenke sånn at jeg var veldig dum som gjorde det.

Kari forteller at andre i hennes nettverk er opptatt av likestilling og at det er noe som påvirker hennes refleksjoner omkring valget om ulønnet permisjon. Hun sier at omgivelsene ikke er så opptatt av kroner og ører, men mer av hvordan kvinnen i det store bildet tar en større belastning økonomisk og karrieremessig ved å ta ulønnet permisjon. Kari ser dermed på likestillingsspørsmålet i et livsløpsperspektiv. Her skiller hun seg fra de andre informantene, særlig Alma, som fokuserte mest på opplevelsen av likestilling her og nå. I likhet med de andre knytter Kari også likestilling til arbeidslivet.

Kari tenker også at andre kan synes hun er “dum” som velger å være hjemmeværende. I dette ligger det en forventning om uformelle, negative sanksjoner fra andre rundt henne, og en potensiell fare for status-reduksjon. Andres meninger er dermed med på å forme Karis bilde av seg selv og hvilken *inntrykksstyring* hun utfører. Med utgangspunkt i Cooley og teorien om “looking glass self”, kan man forstå Karis situasjon slik: Kari ser seg selv gjennom andres blikk; en kvinne som tar et ufornuftig valg fra et likestillingsperspektiv. Hun forestiller seg de andres “judgement”, at hun er “dum” som tar ulønnet permisjon. Kari virker imidlertid selv å være komfortabel med å ta et valg som hun vet at andre kan synes er “dumt”. Dette kan henge sammen med at hun ikke har opplevd negative sanksjoner, og at hun allerede har vært

hjemmeværende to ganger tidligere i forbindelse med fødselspermisjon. Dette gir henne en god erfaring av *selvet* som hjemmeværende mor. En årsak til at Kari ikke har opplevd negative sanksjoner kan være hennes “status shield” som lege (Hochschild, 2012, s. 163), forstått som at den høye statusen medisinutdannelsen representerer kan beskytte henne mot andres negative holdninger. Jobbidentiteten kan dermed fungere som et “forsvar” for identiteten som hjemmeværende mor.

4.6 Sammendrag

Den ulønnede permisjonen utfordrer informantenes identitetsforvaltning, hvor verdiene knyttet til arbeid og “husmor” er motpoler. Informantene er forankret i en jobbidentitet som likestilte, selvstendige og moderne kvinner. Dette utfordres i den ulønnede permisjonen; av egne forventninger til likestilling, fravær av egen inntekt og av omgivelsenes holdninger til hva som er en likestilt kvinne.

5 Morsidentitet: Emosjonelle og kroppslige erfaringer

5.1 Innledning

Dette kapitlet utforsker emosjonelle og kroppslige erfaringer i forbindelse med svangerskap, fødsel og den første tiden med barnet, og hvordan disse erfaringene påvirker mødrenes identitetsforvaltning. Jeg vil først presentere de emosjonelle aspektene. Avsnitt 5.2 Helhetsopplevelsen utforsker erfaringen av å lande i morsrollen, mens avsnitt 5.3 Barnets separasjonsangst og avsnitt 5.4 Barnets psykologiske utvikling: Et lengre tidsperspektiv, handler om hvordan emosjonelle erfaringer knyttet til barnets utvikling påvirker identitetsforvaltningen. Den kroppslige faktoren tar utgangspunkt i amming. Avsnitt 5.5 Amming: Et selvsagt mål og avsnitt 5.6 Søvn og amming: Når det oppstår noe mer, utforsker hvordan amming står sentralt i etablering av morsidentiteten. I 5.7 Emosjonell ambivalens hos informantene, ser jeg nærmere på hvordan den *emosjonelle ambivalensen* utspiller seg for informantene.

5.2 Helhetsopplevelsen

For Randi forløp både svangerskap og fødsel ukomplisert, hun var i fin form og hadde overskudd. Samme dag som hun hadde født, inviterte hun til besøk på barselavdelingen. Tiden etterpå var også fin, datteren var rolig og sov gjennom natten. Men etter noen måneder gikk det opp for henne hva hun hadde vært gjennom.

Randi: (...) Fødselen gikk så *bra*, alt var så bra... Altså når jeg gikk hjemme i permisjon. Jeg har aldri vært sånn dårlig i svangerskapet eller... Ja, jeg var i veldig fin form... Og rett etterpå fødselen, samme dagen så inviterte jeg mine foreldre på besøk opp på [barselavdeling] “bare kom” og sånn... Vi trillet ut og mamma var helt overrasket over at jeg gikk i vanlige klær og... Og så gikk det noen måneder og så kjente jeg at *Shit, det var heftig*, likevel.... Den der psykiske påkjenningen av å gå gravid, det å føde et barn... Så både det å *få* et barn, å ha det ansvaret, men òg det å være gravid og den prosessen kroppen går igjennom, det er vel det at, ja, det jeg mener med at jeg nå kjenner at jeg begynner å bli klar for å ... Eller begynne å lande litt da, og begynner å bli klar for kanskje at jeg nyter permisjonen.

Selv om Randis svangerskap, fødsel og barseltid forløp etter boka, forteller hun at de kroppslige og psykiske påkjenningene hun opplevde i denne prosessen var “heftige” erfaringer som hun måtte “lande i”. Spesielt trekker hun fram den psykiske påkjenningen av svangerskap og fødsel, samt det store ansvaret ved å ta vare på et barn. De kroppslige og emosjonelle erfaringene som *helhet* må bearbeides i etableringen av en ny “normaltilstand”, og det er først etter noen måneder at Randi føler hun kan “nyte permisjonen”. Randis beskrivelser kan forstås i lys av begrepet “fjerde trimester” (se 2.4.5.3 Kroppslige og emosjonelle erfaringer i etableringen av morsidentitet). Hennes opplevelse av å “lande” etter disse erfaringene reflekterer Mercers (2004, s. 231) bilde av å “settle in” i morsidentiteten.

5.3 Barnets separasjonsangst: Den mest sårbare tiden

Ella var opptatt av hva som er best for barnet, og hun la særlig vekt på barnets behov for amming og trygghet. I denne delen ser jeg på hva som skjer for mor når barnet er rundt 7 måneder. Dette er den perioden Ella kaller for “den mest sårbare tiden”. Ella forteller

Ella: Jeg tenker at hvis jeg ikke skulle tatt ulønnet permisjon så hadde jeg gått ut i jobb når ungen var rundt 7 måneder og det synes jeg er *altfor* tidlig for både mor og barn. Ehm, jeg synes ikke det er gunstig for, altså, jeg tror ikke jeg vil være klar. Jeg var ikke klar sist, i det hele tatt. 7 måneder synes jeg er altfor kort for å være hjemme, og når ungen er 7 måneder så er det nesten den mest sårbare tida, hvertfall vet jeg det nå.

I: Ja, det kan være ganske “wauw”...

Ella: Ja, da å se for meg at jeg skulle gått ut i jobb og prestert og ikke ha hodet mitt der det egentlig var, som var at det var ganske kaos hjemme, det tror jeg, ja, ikke ideelt. Så synes jeg også at det blir feil overfor far at han skal på en måte måtte ta over i den perioden hvor det er mest separasjonsangst... Eh, det kommer nok til å gå fint og at de utvikler på en måte et nærmere forhold ved at jeg ikke er der, at det går fortere, men å tvinge det på synes jeg blir feil...

Ella mener at i denne “sårbar” perioden vil det være feil for henne å gå ut i jobb. Dette baserer hun på erfaringer fra sin forrige permisjon. Det vil være “kaos” hjemme og hun mener at det vil være urettferdig for far å måtte gå inn som primær omsorgsperson på dette tidspunktet. Perioden som Ella refererer til er en milepæl i barnets psykologiske utvikling. Separasjons- og fremmedangst er noe mange barn opplever rundt seks måneders alder, og er et tegn på at barnet har etablert en trygg tilknytning til foreldrene. Den kommer til uttrykk ved at barnet protesterer når det blir forlatt av mor eller far, og er skeptisk til kontakt med fremmede (Ulvund, 2011, s. 47-48). Ella sier at det ikke er “ideelt” for henne selv å gå tilbake til jobb i denne perioden, fordi tankene vil være et annet sted og hun derfor ikke vil kunne prestere som hun ønsker. I dette avgrenser Ella en særlig periode, hvor relasjonen mellom mor og barn spiller en dominerende rolle i Ellas identitetsforvaltning av *selvet* som mor og *selvet* som arbeidstaker. Dette er interessant, med tanke på at input utenfor morsrollen og gleden over å arbeide var sentralt for Ella (se 4.4 Mer enn mor).

5.4 Barnets psykologiske utvikling: Et lengre tidsperspektiv

“Camilla” er rundt 40 år, hun er samboer, gravid og har et barn på fire år, samt to bonusbarn som bor hos dem annenhver uke. Hun er utdannet ingeniør fra høyskole, og arbeider i et privat firma. Akkurat nå jobber hun deltid (60 prosent), og hun planlegger å gå opp til 80

prosent. Camilla reflekterer mye over at norske barnehager ikke er tilrettelagt for barn under tre år, og spør seg selv hvilke konsekvenser tidlig barnehagestart kan ha for et barns psykiske helse i et livsperspektiv. Dette er grunnen til at hun nå jobber deltid, fordi det er viktig for henne å ha tid til omsorg for barnet. Ved sin første foreldrepermisjon hadde hun vært i arbeidslivet i 15 år, og hadde dermed “klatret karrierestigen”. Da var hun hjemme med sønnen fram til han var to år, så lenge kontantstøtten varte. Egentlig kunne hun ha tenkt seg å være hjemme enda lenger, og Camilla reflekterer rundt hvordan livet kunne være “delt opp”.

Camilla: (...) Og jeg ønsker meg heller nedover [karriere], sånn at ... Jeg prøver å slippe andre til og ... Egentlig kunne jeg tenkt meg å delt opp livet, faktisk på en sånn måte at når du begynner å få barn, så kan du få dem litt sånn tett, og så kan du rett og slett bare være hjemme, og når det minste barnet fyller tre år så kan du gå tilbake til jobb... Istedentfor å ha dette *ett år hjemme, skynde deg tilbake, åh barnehage, 100% jobb, og så bli gravid og, ja... Og så okei, ett år hjemme, tilbake på jobb...* Det føles veldig oppstykket... Og jeg følte vel egentlig at jeg har sett andre mødre, i generasjonen før oss, og jeg syntes det virket som det optimale, for meg var egentlig muligheten til å være hjemme i småbarnsperioden og så når du følte du var ferdig med å få barn, og... Ja, minste begynner i barnehage i treårsalder eller noe sånn, så kan du komme tilbake. Det er egentlig det jeg hadde sett for meg.

Camilla forteller at hun kunne tenke seg en lengre fase i småbarnsperioden, hvor livet er roligere. Hun refererer her til “generasjonen av mødre før oss”, som hadde en lengre periode hjemme med barna. Dette synes Camilla virker som en bedre tilværelse enn hva samfunnet har lagt opp til nå.

Camilla: (...) Og jeg synes det er litt viktig når man får barn, at man rett og slett tenker gjennom at faktisk den tiden man har sammen med dem når de vokser opp er veldig verdifull for dem og det at hvis de opplever at *nei, mamma og pappa har ikke tid til meg*, sitter på kvelder alene, ja... Jeg tror det er [tenkepause] ja... Det kan ha større konsekvenser enn vi voksne kjenner på, vi er jo voksne, vi har jo, vi er jo ferdig med barndommen, skal jeg til å s i... Men det er litt viktig å tenke gjennom hva for en barndom man vil gi til barna sine.

Camilla mener at småbarnsperioden er en verdifull tid hvor barna skal føle at foreldrene har tid til dem. Camillas identitetsforvaltning er dominert av *selvet* som (nærværende) mor, hvor

de emosjonelle erfaringene knyttet til omsorg, nærhet og oppmerksomhet rundt barnets psykologiske utvikling, strekker seg ut i et lengre tidsperspektiv enn hos de andre informantene. Dette ble utfordrende da Camilla skulle tilbake igjen til jobb da sønnen begynte i barnehagen som toåring.

Camilla: Jeg fikk vel faktisk beskjed av min nærmeste leder, ehm, jeg snakket vel litt med ham da jeg kom tilbake. Jeg tror han så at ... Ehm... *Du har kanskje egentlig ikke lyst til å være her, du. Jeg ser det på deg.* Jeg kjente på det at det følte veldig, veldig tøft og litt sånn meningsløst.

I: Ja...

Camilla: [Tenkepause] Det er gjorde det ... Jeg følte at han var for liten, og de scenene som vi fikk i barnehagen når vi gikk fra han, det følte... Ja, for meg så tok det mange timer... Én gang så klarte jeg ikke gå på jobb heller den dagen. For... For... Ja, jeg følte det var *helt, helt feil*

For Camilla var det tungt og vanskelig å forlate sønnen i barnehagen, og hun beskriver “scener” ved avlevering i barnehagen, som trolig viser til gråt og fortvilelse fra barnet som blir forlatt. Disse opplevelsene gjorde så mye inntrykk på Camilla at følelsene hennes kom til syne *frontstage*, på jobb, hvor lederen hennes bemerket det. Ved et tilfelle klarte hun heller ikke å gå på jobb. Hun forteller i løpet av intervjuet at det er sjelden man prater om “veldig personlige tema” på jobb, noe som indikerer at arbeidsplassen hennes ikke er en arena hvor man viser eller deler private følelser. Man kan anta at Camilla som utgangspunkt forsøkte å ha en *selvpresentasjon* som profesjonell arbeidstaker, i et profesjonelt miljø. Den emosjonelle erfaringen hun bearbeidet i *selvet* som mor var imidlertid for voldsom til at hun kunne utføre “surface”- eller “deep acting” strategier for å maskere eller endre følelsene sine. Lederen, som “den generaliserte andre”, reagerte derfor, fordi Camilla ikke utførte *inntrykksstyring* i tråd med forventet oppførsel på arbeidsplassen.

5.5 Amming: Et selvsagt mål

“Julie” er i tredveårene, hun har en samboer og en datter på tre år, og er gravid. Hun er utdannet samfunnsviter og jobber i staten. Julie er bevisst om brystmelkens helsefordeler og

barnets gradvise mattilvenning. Da datteren begynte å spise mat brukte de en såkalt “baby led weaning”-metode². Julie ammer også fortsatt datteren. Ved forrige foreldrepermisjon var hun tilbake i jobb da datteren var åtte og en halv måned, og Julie sier at “det var helt i grenseland for at jeg følte det var okei”. I sin forestående permisjon er hun tydelig på sine mål for ammingen, og hun mener at for å leve opp til disse målene, er det riktige valget for henne å ta ulønnet permisjon. Hun beskriver det slik

Julie: (...) hvis jeg da skal fullamme til 6 måneder som jo er det anbefalte så lenge mor og barn trives med det, så betyr det at en måned etter at jeg har sluttet å fullamme, så skal jeg ut i full jobb. Ehm, og selv om jeg er offentlig ansatt og vil ha rett på ammepermisjon, så vil ikke mitt barn én måned etter jeg har begynt tilvenning til mat, spise nok til at jeg mener det er forsvarlig til at jeg er vekke i så mange timer som det vil være, med reisevei til jobb og alt. Så rett og slett, det går faktisk en del på at jeg mener at det ikke er forsvarlig ... Og med de offentlige retningslinjene som er, og de målene som er, og mitt personlige mål om å fullamme det neste barnet til det er 6 måneder, så tenker jeg at det er ... Da må jeg ta ut ulønnet permisjon.

Julie mener at de offentlige ammeanbefalingene kolliderer med permisjonens lengde, og at det ikke vil være forsvarlig å være borte fra barnet en måned etter at perioden for anbefalt fullamming er over. For Julie er det selvsagt at hun skal fullamme sitt barn i seks måneder, og gjerne lenger enn det også. Dedikert amming står dermed sentralt i Julies erfaring av *selvet* som mor. Slik representerer hun også den norske pro-ammekulturen, og lever opp til idealet om at “den gode mor ammer” (Henriksen, 2015, s. 149). Men Julie opplever også at mors fysiske innsats i svangerskapet og ved amming ikke i tilstrekkelig grad blir tatt hensyn til når det gjelder likestillingshensynet for kvinnen i arbeidslivet. På spørsmål om hva hun tenker om at permisjonsordningen har til hensikt å sikre mors posisjon i arbeidslivet, svarer hun

Julie: Jeg tenker at jeg går gravid i ni måneder... At jeg ammer et barn, altså at jeg ernærer et barn med min kropp, fullt ernærer et barn i 6 måneder med min kropp og en måned etterpå så forventer staten at jeg skal være i full jobb... Ja, den dagen mannen tar halve graviditeten og morgenkvalmen og bekkenløsningen og halvparten av nattevåke og ammingen, så er det likestilling ... Alt det Men... Altså, ta sånn som nå da, han har fortalt tidlig på jobb at vi skal et barn til, for det har ikke noe å si, altså han blir ikke hindret

² “Baby led weaning” er en metode for introduksjon av fast føde for barnet, hvor hensikten er at barnet skal utforske og bli kjent med maten i sitt eget tempo. Det vil si at barnet også styrer hvor mye og hvor lenge det vil ha morsmelk. I denne formen for matintroduksjon moses heller ikke maten (Barnestyrt, u.å).

muligheter på jobb fordi han skal ha barn. Jeg har latt være å fortelle det, fordi at jeg tenker det kan påvirke muligheter for prosjekter og...

Julie trekker frem at hun går gravid i ni måneder og deretter ernærer barnet med egen kropp. Hun fremhever at amming er et fysisk arbeid som kun kan utføres av kvinnen, og at det er for kort tid å skulle gå tilbake til full jobb kun én måned etter at barnet har blitt fullammet i seks måneder. Julie mener at man ikke kan snakke om en reell likestilling før mannen tar halvparten av den reproduktive belastningen. Diskrepansen er derfor stor mellom de offentlige myndigheters (“den generaliserte andre”) forventning til kvinnen som arbeidstaker, og Julies egne erfaringer som mor og arbeidstaker. *Selvet* som mor står dermed i kontrast til *selvet* som arbeidstaker i en særlig periode hvor ammingen prioriteres. Dette tydeliggjøres av Julies tanker om fremtidige jobbmuligheter. I motsetning til sin samboer, har ikke Julie fortalt arbeidsgiveren sin at hun er gravid. Grunnen er at hun frykter å miste muligheten til å få jobbe med prosjekter som avsluttes senere enn termin dato. Her ser Julie seg selv gjennom den andres blikk, og tenker at lederen vil synes at det er belastende at en arbeidstaker forlater et prosjekt for å gå ut i foreldrepermisjon. Hun utfører derfor en strategisk *inntrykksstyring* på jobb, hvor hun bevisst unnlater å dele informasjon for å oppnå mer ansvar. I sitt *emosjonelle arbeid* benytter hun seg av en “surface acting”- strategi. *Frontstage* har Julie en *selvpresentasjon* som en engasjert arbeidstaker, mens *backstage* gleder hun seg over svangerskapet og hemmeligheten hun bærer på. Situasjonen belyser også kontekstens avgjørende betydning for identitetsforvaltningen; *selvet* som (blivende) mor får ikke plass i arbeidskonteksten før Julie vet at hun har sikret seg ønsket ansvarsområde på jobb.

5.6 Søvn og amming: Når det oppstår noe mer

Alma var tilbake i jobb da den eldste datteren hennes var 15 måneder, og hun beskriver hvordan faktorer knyttet til amming og barnets søvnmønster var avgjørende for at hun kunne gå tilbake til jobb.

Alma: (...) Jeg ser også hvor krevende det er å kombinere små barn og jobb. Du skal på en måte ha energi til den lille tiden du ser de. Og hvis du ikke sover om natten igjen..så..vi har vært mye våkne om natten.(...) Og

hvis jeg skulle begynt på jobb igjen når hun var 10 mnd så hadde jeg blitt sykemeldt ganske fort. Ja, hvis du får liksom et barn som er veldig fornøyd med at... De bare får sånn og sånn, og tar flaske og sover hele natten, så tenker jeg at da er det ikke et problem å begynne i jobb og klarer seg fint i barnehagen og alle tingene der så tenker jeg at det ikke er noe problem i å begynne på jobb igjen. Men med en gang det oppstår noe mer så er det liksom, ja, sånn som med vår første som ikke tok smokk og ikke tok flaske og vi brukte tre måneder på å få ammingen til, og så ammet vi da i 15 måneder, hun ville aldri slutte når hun først hadde begynt...hehehe... så sov hun ikke hele natten før hun var godt over ett år. Ja..jeg vet ikke jeg...

Alma peker på forskjellen mellom å ha et barn som sover mye og spiser bra, og et barn som er mye våken om natten og som krever mer innsats for å få til amming. Dersom det “oppstår noe mer”, vil det være krevende å ha nok energi til å klare å kombinere jobb og barn. Alma mener at hun ville ha blitt sykmeldt ganske fort hvis hun hadde gått tilbake på jobb da eldstedatteren var ti måneder. Hun forteller også at hun brukte tre måneder på å få til ammingen med den eldste datteren, og at da de endelig lyktes, ville ikke barnet slutte før det var 15 måneder. Alma er ikke alene om å oppleve en trøblete start med hensyn til amming. Hele én av tre kvinner opplever at amming er problematisk, og ti prosent av norske kvinner får brystbetennelse (Brook Steen, 2019; Lein, 2012).

At Alma velger å bruke tre måneder på å lykkes med ammingen, er en tydelig refleksjon av den norske pro-amme-kulturen og etterlevelse av idealet om at “den gode mor” ammer (Henriksen, 2015, s. 149). Man kan anta at det var fysisk smertefullt og emosjonelt frustrerende i denne perioden, og at mange ville ha gitt opp. Almas standhaftighet uttrykker derfor at det var viktig for henne å leve opp til samfunnsidealet om at det er best for barnet å få brystmelk. Mye tyder på at det er den kognitive dimensjonen av Almas emosjonelle arbeid som kommer til uttrykk. Selv om ammingen er utmattende, forteller hun seg selv at det er det beste for barnet. I likhet med Julie, står amming sentralt i Almas etablering av morsidentiteten. Også her blir det problematisk å forene morsidentiteten med arbeidsidentiteten før ammingen har roet seg og et godt søvnmønster er etablert. Dette blir tydelig når vi snakker om muligheten for å få ammefri.

Alma: Jeg må på jobb når jeg skal og jeg må jobbe masse, og jeg kan ikke bare gå hjem en time å amme... nei, det fungerer ikke sånn hos oss. Nei..så det har på en måte litt med saken å gjøre òg. Jeg visste at i min

jobb, for meg og min familie så ville det ikke fungere at jeg skulle begynne å jobbe igjen da [som ved 100% foreldrepenger]. Jeg syntes..Vi klarte det akkurat, vi kom akkurat i mål med soving hele natten og de tingene som vi ville i den forrige permisjonen, men hun var jo 15 mnd (...).

Intervjuer: Føler du at det ikke er noe valg, egentlig?

Alma: [Tenker]...Eh, altså jeg kunne sikkert latt være...jeg kunne sikkert begynt å slutte amme når hun var, altså kunne sikkert droppet ammingen. Det hadde sikkert vært lettere, at jeg hadde ammet henne i fire måneder, og så begynt å trappe ned på det, men det hadde ikke føltes rett. Da hadde jeg følte at jeg hadde gått på kompromiss med hva som kom til å være best for oss, da. Selv om jeg synes amming er slitsomt, så er det på en måte..man gjør det jo fordi man mener det er det som er rett, sant.

Alma forteller at det ikke er en realistisk mulighet å ta ammefri i hennes jobb som journalist. Hun sier senere i intervjuet “(...) Det kommer gjerne litt signaler om hva som passer og hva som ikke passer... I forhold til sånn med ammefri... (...) Noen andre har testet det ut i praksis på jobben og... Da følte man seg litt vanskelig”. Alma har altså erfart gjennom andre at det blir uformelt sanksjonert dersom man tar ammefri, hvor en kan oppleve å være til besvær for arbeidsplassen. Arbeidsgivers (“den generaliserte andres”) forventninger til arbeidstakeren kommer her til uttrykk, og dette er forventninger som utfordrer morsidentiteten. Alma forteller at hun kunne “ha droppet ammingen” for å komme raskere tilbake til jobb, men at det ikke hadde føltes riktig fordi amming er ansett som det riktige å gjøre. Jeg tolker her at Alma refererer til forventninger fra helsemyndigheter og nettverk (“de generaliserte andre”) om at amming er normativt riktig. Selv om Alma gjør sitt ytterste for å etterleve ammeanbefalingene, legger hun ikke skjul på at hun synes det er slitsomt. Dette tyder på en “surface acting”-strategi i hennes emosjonelle arbeid (Hochschild, 2012, s. 37-38).

I Almas identitetsforvaltning står *selvet* som mor som en motpol til *selvet* som arbeidstaker, og forventningene til Alma fra henholdsvis arbeidsgiver og samfunnet er motstridende når det gjelder amming. De kroppslige belastningene som følge av lite søvn og dedikert amming er av betydning for hvilket *selv* som får dominere. Før Alma har fått overskudd, kan hun ikke utfolde seg i *selvet* som arbeidstaker. Situasjonen viser dermed kontekstens avgjørende

betydning for Almas identitetsforvaltning, og at verdiene knyttet til amming og morsidentitet i denne perioden er sterkere enn identiteten som arbeidstaker.

5.7 Emosjonell ambivalens hos informantene

Emosjonelle ambivalenser (Hochschild, 2012, s. 90) er en sentral del av informantenes erfaringer, og det er både likheter og forskjeller i hva de beskriver. Et sterkt fellestrekk er at mødrene uttrykker en ambivalens mellom å være en “god mor” og identiteten de har som yrkesaktiv, selvforsørget og likestilt kvinne. Jeg vil her gå litt dypere inn i hvordan den *emosjonelle ambivalensen* utspiller seg hos Randi, Alma, Ella og Kari.

Hos Randi handler den *emosjonelle ambivalensen* om dissonansen mellom idealet av en likestilt kvinne og hennes egne morsfølelser.

Randi: For jeg sa jo i begynnelsen at det er mye jeg har tenkt på og det er jo alle disse her rollene som krasjer, for meg, at jeg sier på den ene siden at *ja, sånn skal det være som mor, og sånn skal det være i systemet*, og så går ikke de tingene sammen...Og så sier jeg at hun skal tilbake når hun er ett år men så har vi ikke permisjon på ett år og så vil jeg egentlig være hjemme med henne til hun er ett år, alt kræsjer.

Som feminist, legger hun stor verdi i kvinners arbeidsdeltakelse for likestilling. Dette idealet kolliderer med erfaringene som mor. I hennes håndtering av den *emosjonelle ambivalensen*, benytter hun seg av en “surface acting”-strategi (Hochschild, 2012, s. 37-38). Randi synes ikke det er lett å si høyt at hun gjerne skulle vært lenger hjemme med datteren sin, men det er ikke følelser hun forsøker å endre på. Det at Randi velger å ta ulønnet permisjon kan man også tolke som et standpunkt i seg selv, om at hun ønsker å være lenger hjemme med barnet sitt. Dersom hun hadde endret på følelsene sine ved en “deep acting”-strategi (Hochschild, 2012, s. 38-43), hadde Randi mest sannsynlig vært tilbake i jobb etter at den ordinære foreldrepermisjonen var over. Dette kommer til uttrykk når hun forteller hva som var den opprinnelige planen for fordelingen av foreldrepermisjonen mellom henne og samboeren “Altså jeg tenkte, jeg tenkte før jeg fikk barn...så tenkte jeg at vi skulle dele. Vi skulle dele det likt.”

Almas *emosjonelle ambivalens* handler om kontrasten mellom hennes identitet som selvforsørget individ og likestilt forelder, og følelsen av å bli en avhengig “husmor” i den ulønnede permisjonen. Selv om Alma i utgangspunktet ikke hadde tenkt å ta ulønnet permisjon med sitt andre barn, ble ønsket om å amme barnet og få nok overskudd (søvn), avgjørende for å forlenge tiden hjemme. Fravær av egen inntekt introduserte imidlertid en “husmor”-identitet, som hun fant ubehagelig. Dette må sees i sammenheng med hennes lange erfaring og yrkesidentitet i en bransje med mye arbeidstrykk og press, noe som blir en sterk kontrast til bildet av “husmoren”. Det virker som at Alma har avfunnet seg med at i den ulønnede perioden så *er* hun “husmor”, fordi hun ikke har inntekt. Almas emosjonelle arbeid peker dermed på en “deep acting”-strategi (Hochschild, 2012, s. 38-43). Hun endrer følelsene sine *kognitivt*, og sier til seg selv at mangel på egen inntekt legitimerer en “husmor”-rolle. Dette gjør Alma for å møte forventningene fra partner (“den signifikante andre”) i den ulønnede perioden. Disse følelsene er imidlertid tidsavgrenset til den ulønnede permisjonen, og når Alma igjen opplever selvstendighet som hun knytter til egen inntekt, vil trolig den *emosjonelle ambivalensen* også forsvinne.

Hos Ella dreide den *emosjonelle ambivalensen* seg om dissonansen mellom å være en “god mor” og eget behov for sosialt og faglig input. For Ella var dedikert amming og barnets tilknytning til mor avgjørende for å forlenge permisjonen (se 5.3 Barnets separasjonsangst: Den mest sårbare tiden). Samtidig beskriver Ella dette som en periode der hun “må holde ut”. Hun stortrives på jobb, og gleder seg mindre til å gå ut i permisjon med neste barn. Likevel velger Ella å ta ulønnet permisjon, fordi hun mener det er best for barnet. Ønsket om å være en “god mor” trumfer dermed egne behov i denne perioden. Med tanke på at Ella skal være i foreldrepermisjon i en lang periode, kan man anta at hun vil måtte arbeide med en “deep acting”-strategi for å håndtere behovet for input utenfra. Ella framstår svært rasjonell i sin tankegang, og er tydelig på hva hun mener er barnets behov. Å jobbe med tanken om at barnet trenger henne (ammings og tilknytning), kan være en “deep acting”-strategi som i permisjonsforløpet gjør at hun fremkaller en følelse av mening, og som kan overskygge

behovet for input utenfra. Dette vil være et uttrykk for den *kognitive* dimensjonen av det emosjonelle arbeidet (se 2.4.4 Emosjonelt arbeid & emosjonell ambivalens).

Karis *emosjonelle ambivalens* ligger hovedsakelig i følelser knyttet til andres oppfatninger av hennes valg om å ta ulønnet permisjon, og i hva hun selv opplever er riktig for seg og sin familie. Når det gjelder andres meninger, handler det om hvordan andre ser på henne som likestilt kvinne. Kari er klar over at ulønnet permisjon kan føre til at man blir “uglesett” av andre (se 4.5 Andres blikk). Innad i familien er det full enighet om at Kari skal ta ulønnet permisjon for at familien som helhet kan prioriteres. Ambivalensen ville trolig vært sterkere dersom Kari hadde erfart negative holdninger både i familien (“signifikante andre”) og i nettverket. En viktig faktor er Karis “status shield” som lege, som verner henne mot andres “displaced feelings” (Hochschild, 2012, s. 163).

5.8 Sammendrag

Analysen viser at den emosjonelle faktoren som kvinner kan oppleve i sin erfaring av *selvet* som mor, utspiller seg forskjellig og på ulike tidspunkter. Den kan handle om mors bearbeiding av svangerskap, fødsel og barneomsorg som helhet, den kan gjelde en særlig periode i barnets utvikling, og den kan sentrere seg rundt mors tanker om barnets utvikling og psykiske helse i et større tidsperspektiv. Ideal og praksis knyttet til amming står sentralt i informantenes etablering av morsidentitet. Informantenes ulike kroppslige og emosjonelle erfaringer er svært sterke og blir avgjørende for valget om å ta ulønnet permisjon. Dette valget er imidlertid preget av en *emosjonell ambivalens* mellom å være en “god mor” og identiteten som yrkesaktiv, selvforsørget og likestilt kvinne.

6 Identitet: Pengenes betydning

6.1 Innledning

En krone er ikke bare en krone, men besitter ulike verdier og meninger i sin særlige kulturelle og sosiale kontekst (Zelizer, 2017, s.18-19). Zelizer (2017, s. 25-26) hevder at pengenes

varierende verdi, er en sosial prosess som må forstås i lys av sosiale relasjoner og interaksjoner. Det er særlig når det oppstår en situasjon hvor den sosiale interaksjonen blir utfordret, at vårt behov for å “øremerke” pengenes symbolske verdi oppstår. Ulønnet permisjon er et eksempel på en slik situasjon, fordi mors fravær av lønn kan påvirke og utfordre forholdet til både “den signifikante andre” og “de generaliserte andre”. Denne dynamikken utforsker jeg i dette kapitlet.

For noen av informantene førte den ulønnede permisjonen til at den økonomiske forvaltningen innad i familien endret seg markant, og denne endringen introduserte spørsmål knyttet til opplevelsen av likestilling og hvilken verdi det ulønnede omsorgsarbeidet har. Dette belyser jeg i 6.2.2 Angsten for avhengighet og 6.2.3 Barneomsorg er jobb. I 6.3 Risikoforvaltning: Tar den sjansen, utforsker jeg informantenes tanker om den ulønnede permisjonens bakside; tapet av retten til sykepenger. I avsnittene knyttet til 6.4 Kontantstøttens lengde, undersøker jeg kontantstøttens ulike økonomiske og symbolske verdi for informantene, og hvilken betydning dette har for identitetsforvaltningen.

6.2 Den ulønnede permisjonen: Avhengig “husmor” eller selvstendig i arbeid?

6.2.1 Innledning

For å få frem kontrasten i datamaterialet har jeg valgt å presentere to informanter med ulike perspektiver og følelser knyttet til den økonomiske utfordringen som valget om å ta ulønnet permisjon medfører. Jeg ønsker her å belyse sammenhengen dette kan ha med hvilket syn man har på ulønnet omsorgsarbeid, og hvordan dette i sin tur påvirker informantenes identitetsarbeid.

6.2.2 Angsten for avhengighet

Alma forteller at hun og samboeren har separat økonomi, med “hver sine penger”. De eier en leilighet sammen og overfører penger til en felles konto for regninger. Denne måten å fordele penger på, med “mine” og “dine penger”, speiler utviklingen av en økonomisk individualisering, sett hos norske par (Syltevik, referert i Bøe & Wærness, 2005, s. 31). En

slik måte å organisere pengene sine på uttrykker også et *selv* som selvstendig og uavhengig. Når Alma går over i ulønnet permisjon, blir den økonomiske fordelingen brått problematisk, fordi fravær av egen inntekt påvirker et ellers likeverdig forhold til samboeren. Alma beskriver endringen av den økonomiske situasjonen slik

Alma: Vi har regnet på det..vi har egentlig separat økonomi, vi er ikke gift, vi eier en leilighet sammen, men han har sine penger og jeg har mine penger, og så har vi en felles pott til regninger hvor vi betaler noenlunde likt inn og så vi har på en måte ikke felles økonomi, men plutselig så blir jeg avhengig av han økonomisk.....og jeg vet at han liker å ha middag på bordet når han kommer fra jobb, så [humrer].. da er det liksom, jeg føler at jeg må gjøre det da..

Intervjuer: Føles det annerledes i den ulønnede permisjonen, enn i den lønnede permisjonen?

Alma: Ja, for da... for da i den lønnede permisjonen forsørger jeg meg selv...så da er jeg litt sånn, jaja, men dette er min lønn som lager permisjons, altså, det er jo *jeg* som kvalifiserer til at vi får utbetaling i permisjonen, sant, at han får det..så plutselig blir vi jo utrolig ujevne da, i familie...fra å være helt likeverdige til å bli..."gamle 1970 forsørget av"...hehehe, det blir veldig rart synes jeg (...)

Alma forteller at når hun har lønnet permisjon og forsørger seg selv, er hun og samboeren likeverdige. I den ulønnede permisjonen forlater de et likeverdig forhold og hun blir "avhengig av han økonomisk". Denne økonomiske endringen i forholdet introduserer dermed et *selv* som avhengig. I dette ligger det en tydelig symbolsk forskjell mellom det som kan identifiseres som henholdsvis "egne penger" og "hans penger".

Verdien som ligger i samboerens penger i den perioden hvor hun selv er ulønnet, er for Alma knyttet til det å bli forsørget og å være avhengig av noen. Almas referanse til det "gamle 1970 forsørget av", viser til en tid hvor kvinnen var "den gode husmor" og mannen var "den gode forsørgeren" (Syltevik & Wærness, 2004, s.102). Motsatt kobler hun egne opptjente penger til selvstendighet, sett ved at hun presiserer den kvalifiserende egenskapen "hennes penger" har i å oppfylle vilkårene for å motta foreldrepenger, også for far. Når det gjelder mors opptjente rettigheter til foreldrepenger, og hvordan dette påvirker fars rettigheter til foreldrepenger, er det imidlertid viktig å se på regelverket (se 2.3.2.3 Regelverk for foreldrepenger). Selv om

regelverket tillater at far kan ta hele foreldrepermisjonen uavhengig av mors inntekt, er det trolig for de fleste mødre ganske utenkelig å gå tilbake igjen i jobb eller studier seks uker etter at barnet er født (eller tidligere enn den ordinære mødrekvotens lengde), for å oppfylle aktivitetskravet. At far skal ta hele eller større deler av foreldrepermisjonen kan derfor antas å ikke være en realistisk mulighet for mange.

6.2.3 Barneomsorg er jobb

Ellas familiesituasjon var i permisjonsperioden ikke A4. Mannen hennes jobber mye, som selvstendig næringsdrivende, og har hatt flere oppdrag for ulike bedrifter. Under den forrige foreldrepermisjonen fikk han et lukrativt jobbtilbud som innebar å jobbe i utlandet, “et tilbud han ikke kunne si nei til”. For å kunne begynne i den jobben måtte han ta sin fedrekvote tidligere enn planlagt. På dette tidspunktet var datteren tre måneder, og det var uaktuelt for Ella å gå tilbake til jobb. Derfor tok hun ulønnet permisjon samtidig som han hadde sin fedrekvote. Ella hadde også en periode med ulønnet permisjon etter at hennes betalte foreldrepermisjon var over, og totalt ble det cirka fire måneder med ulønnet permisjon. Mannens jobb var godt betalt, og av inntektene herfra ble det satt av penger til Ellas ulønnede permisjon.

Ella: (...) Det var jo sånn vi gjorde sist også, han ga meg jo penger av sin lønn for at jeg skulle være hjemme og det er det gjør vi nå også, også sparte vi sammen for den perioden jeg skulle være hjemme...for det, vi definerer jo det som jobb, så... så det har vi begge to betalt for. Og i og med at han måtte ta sin tidligere når ikke jeg kunne gå ut så hadde vi det med i regnestykket at han fikk den, tok den jobben, den var veldig godt betalt...så han fikk ekstra penger, på sin konto, men så tok vi av de pengene til å gi til meg, i den ulønna.

Ella beskrivelse vitner om et par som er fleksible i sin økonomiske forvaltning. Prioriteringen av hans jobboppdrag i utlandet og hennes ulønnede omsorgsarbeid, fremstår som et *felles* prosjekt. At Ella skal være hjemme i ulønnet permisjon, er noe “begge har betalt for”. Ella tar ulønnet permisjon i en periode hvor hun egentlig kunne ha valgt lønnet permisjon, slik at mannen hennes kan jobbe og ha inntekt. Ella får igjen del av disse pengene under sin ulønnede permisjon, fordi omsorgsarbeidet er “definert som jobb”. Ellas innsats byttes mot lønn, noe som tyder på en “exchange value” av omsorgsarbeidet (Hochschild, 2012, s. 7;

Ritzer, 2008, s. 57-58). Til tross for at pengene som blir brukt som lønn til Ella i den ulønnede perioden i realiteten er “hans penger”, utfordrer ikke dette Ellas *selv* som likestilt partner. “Egne penger” og “hans penger” har dermed ikke like sterk symbolverdi for Ella, fordi barneomsorgen blir verdsatt som “jobb” på linje med lønnsarbeid. Ellas erfaring av *selvet* som likestilt utfordres derfor ikke av fravær av egen inntekt.

6.3 Risikoforvaltning: Tar den sjansen

Når det gjelder den ulønnede permisjonens bakside, nemlig tapet av retten sykepenger, var alle informantene mer eller mindre samstemte: Dette var en sjanse de var villige til å ta. Men det var ikke en sjanse uten tanke på risikoen som var forbundet med den. Jeg vil her trekke frem Randi og Ella, som henholdsvis på egen helse og i egen omgangskrets, hadde opplevd at kronisk eller alvorlig sykdom kunne komme brått på. Randi forteller at hun var hos legen for bare noen uker siden.

Randi: Jeg har tenkt på det...og jeg skal innrømme...det var for noen uker siden, så var veldig dårlig, en helt annen...ja, men da gikk jeg til lege, og så fikk jeg beskjed om at det kunne være noe kronisk. Og da ble jeg litt stresset, for da hvis dette er noe som gjør at jeg må sykemelde meg, så plutselig så har ikke jeg rettighet da når jeg er kommet tilbake, eller jeg må jobbe meg opp igjen rettigheter. Så da ble jeg litt stresset, kjente jeg *nå må jeg tilbake plutselig nå i november*, fordi at... (...) For før det så tenkte jeg at *det går fint, jeg har liksom aldri hatt noen sykdommer, eller hatt noe sånn...det går bra, jeg tar den sjansen*.

Randi ble plutselig konfrontert med en mulig kronisk sykdom. Inntil da hadde hun tenkt at sjansen for å bli syk var liten, og at det derfor var liten risiko forbundet med ulønnet permisjon. Etter denne opplevelsen ble hun imidlertid bevisst om hvor plutselig sykdom kunne oppstå, og hvilke konsekvenser det kunne få for henne med tanke på tap av rettigheter ved ulønnet permisjon. Disse tankene stresset henne.

Ella var med i en barselgruppe med tre andre mødre. Ella og to av de andre hadde tatt ulønnet permisjon, mens den fjerde skulle tilbake i jobb etter lønnet foreldrepermisjon. Denne fjerde personen skulle vise seg å få kreft kort tid etter hun var tilbake i jobb, og måtte sykemelde seg. Dette gjorde inntrykk på Ella, og tydeliggjorde realiteten av rettighetene til sykepenger.

Ella: (...) Det kan jeg òg ta opp at det som skjedde med hun var at ...av fire sant, vi var tre stykker som tok ulønnet og hun gikk rett tilbake til jobb, eh og etter et par måneder i jobb så fikk hun kreft...og..ehm måtte bli sykemeldt fra jobb, og hvis hun hadde tatt ulønnet så hadde jo ikke hun fått noe støtte...eh, så det var jo helt utrolig flaks da av at oss fire så var det hun faktisk som fikk... så hun er gravid igjen og hun sier hun aldri skal ta ulønnet, igjen..eller hun gjorde ikke det sist, men hun skal ikke, hun tør ikke gjøre det i tilfelle noe skjer (...)

Intervjuer: Jeg hører du har tenkt over det, men det har ikke vært avgjørende for at du ikke?

Ella: Ja, liksom, jeg har tenkt over det på grunn av henne og virkelig måtte vurdert det og tatt 80% lønn også for å sikre meg der, og vurderer det fortsatt.. Altså det kan være jeg gjør om permisjonen om til 80%, og da mister du noen tjue tusen, men... Hvis du ser på det i form av alternativet, så er det kanskje vel så verdt det. Å slippe å bekymre seg for at noe sånn skjer, nå er jeg sånn optimist som ikke tror at noe sånn skjer med meg og hvis det hadde skjedd så hadde vi måttet, jeg føler at vi klarer oss uansett, men... Så klart det får deg til å tenke. Det er jo ikke likestilling.... Altså, når du ser at det som skjer når man nå har tatt, fått 15 uker og at veldig mange flere som velger ulønnet, så blir det jo en veldig stor bakside..

Ella sier at denne erfaringen har fått henne til å revurdere om hun skal endre fra 100 prosent foreldrepengedekning til 80 prosent foreldrepengedekning ved den forestående permisjonen, selv om dette innebærer et ganske stort økonomisk tap. Det vil medføre at hun “slipper å bekymre seg for at noe sånn skjer”, fordi hun da vil ha rett på sykepenge. Her kommer pengenes varierende betydning til uttrykk, hvor de pengene hun tjener på å velge 100 prosent dekningsgrad og ulønnet permisjon er assosiert med bekymring. Ella mener at den samme tiden med barnet, men med en 80 prosent dekningsgrad, vil være mer verdt fordi hun vil slippe å bekymre seg. Eksempelet viser at mindre penger kan være mer verdt enn mer penger, når bekymring og tanke på risiko taes med i betraktning.

Selv om de har ulike erfaringer og ulik økonomisk bakgrunn, er informantenes risikovurdering av valget om å ta ulønnet permisjon, relativt lik. Ikke-materielle verdier som tid, nærhet og amming, har i siste ende større betydning for dem enn et potensielt tap av sykepenge. Likevel er risikoen for et betydelig økonomisk tap i en sykdomssituasjon,

tilstede. Informantenes risikoforvaltning setter lys på omsorgsarbeidets større samfunnsøkonomiske betydning. I den lønnede permisjonen er omsorgsarbeidet verdsatt etter “exchange value” (Hochschild, 2012, s. 7; Ritzer, 2008, s. 56), sett ved foreldrepengene. I den ulønnede permisjonen utfører mødrene det samme omsorgsarbeidet, men uten økonomisk anerkjennelse og tap av rett til sykepenger. Verdsettelsen av omsorgsarbeidet har dermed skiftet til en “use value”. Omsorgsarbeidet har likevel en stor samfunnsøkonomisk verdi. Ifølge en analyse fra SSB skaper ulønnet arbeid i hjemmet 24 prosent av BNP, og 60 prosent av denne verdiskapingen utføres av kvinner (Reiakvam & Skoglund, 2009).

6.4 Kontantstøttens lengde

6.4.1 Innledning

Informantene var delt når det gjaldt holdningen til og bruken av kontantstøtten. For Julie, Alma, Randi og Ella fungerte kontantstøtten hovedsakelig som en støtteordning fram til barnet var mellom cirka 12 og 15 måneder, det vil si i en kortere periode før planlagt barnehagestart. Kari og Camilla hadde derimot tatt et bevisst valg om å være hjemme ut hele kontantstøttens periode, frem til barnet var fylt to år. Utvalget representerer derfor Schous (2019, s. 47- 48) funn om at de som tar ulønnet permisjon grovt kan deles inn i to grupper; de som tar ulønnet permisjon av henholdsvis kortere varighet (mindre enn ti uker) og lengre varighet (mer enn ti uker). Fordi holdningen til kontantstøtten reflekteres i hvor lenge man benytter seg av den, har jeg valgt å dele funnene inn i 6.4.2 Kontantstøtten som en kortvarig løsning og 6.4.3 Kontantstøtten som en langvarig løsning. I det følgende utforsker jeg sammenhengen mellom valget av kort eller lang løsning, og informantenes identitetsforvaltning.

6.4.2 Kontantstøtten som en kortvarig løsning

Flertallet av informantene mente at kontantstøtten ikke var nok til å kunne kompensere for tap av inntekt. Men selv om de økonomiske utfordringene ikke hadde vært en problemstilling, ønsket de ikke å være hjemmeværende særlig mye lenger enn 12-15 måneder. Dette var blant annet fordi de hadde en positiv holdning til barnehagen og at de ønsket å gå tilbake til jobb.

Men i tiden før det var praktisk mulig eller ønskelig med barnehagestart, var det i noen tilfeller et åpent rom hvor kontantstøtten var en mulighet. Jeg ønsker i dette avsnittet å belyse kontantstøttens symbolverdi i denne perioden, og å utforske hvordan denne verdien kan endre seg i et lengre tidsperspektiv. Samtidig utforsker jeg informantenes identitetsarbeid og refleksjoner rundt organiseringen av permisjonen.

Da Alma var i permisjon med sin første datter, under den “gamle ordningen”, utgjorde summen av permisjons- og ferieuker at hun kunne motta kontantstøtte da hun gikk over i ulønnet permisjon. Det betød at hun fikk betalt for omsorgsarbeidet som ble utført i den ulønnede permisjonen. Hun forteller

Alma: (...) Det som jeg også synes med den nye ordningen [tre delt foreldrepermisjon], da jeg var hjemme med den eldste så hadde jeg 80% lønn i permisjon, det kan man jo regne på da, men det tok jeg nesten inn igjen med kontantstøtten. Sant. Med ti uker ferie, sant... Vi fikk kontantstøtte fra mai, fra den måneden hun var ett år, sånn at min permisjon varte nesten helt til vi fikk utbetaling av kontantstøtten... Og jeg tror den er på 7500 eller noe sånn.. Det er ganske mye mer penger i måneden enn null. Fordi i den ulønnede permisjonen så hadde jeg kontantstøtten, sant. Men nå [med yngste datter], så kommer jeg meg ikke dit.

Med den nye tredelingen av permisjonen som gjelder når Alma er i permisjon med sitt andre barn, vil hun ikke ha mulighet for å dekke inn alle ukene med lønnet permisjon og ferie før hun kan motta kontantstøtte. Kontantstøtten er “ganske mye mer penger i måneden enn null”, sier Alma. Beløpet er langt fra nok til å leve av uten annen inntekt i familien. Selv om kontantstøtten er lav i forhold til vanlig inntekt, og kun benyttes en kort periode, er den likevel av betydning for Alma, som synes det er “dødsskummelt å gå rundt og ikke ha inntekt”.

For Ella fungerte kontantstøtten som en midlertidig og noe tilfeldig inntekt i en periode før datteren begynte i barnehagen.

Ella: (...) Men jeg tenker at hun sikkert hadde hatt godt av å være hjemme litt lenger... selv om det hadde krevd mer av oss. Det var vel mer at jeg ikke klarte mer, rett og slett, så ble noe avveining (...) Jeg brukte vel

kontantstøtten i en måned faktisk... Det var jo helt ok å ha det, men det går jo opp i opp med... Nei, jeg følte ikke at det var sånn jeg vurderte det.

Selv om Ella i ettertid ser at datteren ville hatt godt av å være litt lenger hjemme, var det ikke et alternativ for henne å være hjemmeværende lenger (se 4.4 Mer enn mor). Kontantstøtten var en "ok" stønad å ha tilgang til for en kort periode, men uaktuell å benytte seg av i et lengre tidsperspektiv. Hun reflekterer videre

Ella: Men jeg ser jo de som gjør det, og jeg ser også utfordringen med det (...) Nå tenker jeg på integrering og sånn, at jeg har sett på at det er noen som mener at kontantstøtten bidrar til dårlig integrering, så den problemstillingen ser jeg.

Ella peker her på ett av kjernepunktene i den offentlige debatten om kontantstøtten, nemlig at den bidrar til dårlig integrering (Bergens Tidende, 2019). Symbolverdien knyttet til kontantstøtten i et lengre tidsperspektiv, tar dermed en negativ retning.

Informantene som hadde en ulønnet permisjon av kortere varighet, og som benyttet seg av kontantstøtten en liten periode, var også tydelig positive til barnehagen. Randi svarer dette på spørsmål om hun kunne vurdert å benytte seg av kontantstøtten, for å kunne være lenger hjemme med barnet.

Randi: Nei, og... Jeg har egentlig ikke tenkt... Jeg har lyst til at hun skal begynne i barnehagen, så jeg er for at hun skal begynne i barnehage nå når hun er rundt året òg....Så det har jeg ikke noe problem med. Jeg tror det er bra for hun. Jeg tror ikke det er bra for oss at vi to går hjemme til hun er to...Hehehe! Den overgangen til barnehagen hadde blitt for heftig da. Jeg tror det er bedre å ta når hun ikke er så klar over at vi er borte fra henne.

Randi er tydelig på at hun ønsker at datteren skal begynne i barnehagen, og mener at det vil være "bra" for henne å gå i barnehage når hun er rundt ett år gammel. Dette knytter hun til at det er "bra for henne å møte andre barn". Motsatt tenker hun at det *ikke* er bra at datteren er hjemme frem til hun er to år gammel. Randi tror at overgangen til barnehagen vil blitt tøffere, fordi datteren vil være mer klar over at hun er borte fra foreldrene.

For Julie var det også uaktuelt å være hjemmeværende i lengre tid.

Julie: (...) Altså det er ikke økonomisk handlingsrom til det, det ville ikke være mulig. Og samtidig så setter jeg jo pris på litt sånn jeg var inne på i sted, de utfordringene, altså det å bruke hodet på en annen måte, da. Jeg ser ikke for meg meg selv som sånn hjemmeværende husmor over tid. Jeg har så stor tillit til, til de fine ansatte i barnehagen at jeg tror de klarer å stimulere barnet mitt litt bedre enn det jeg gjør selv når det kommer opp i halvannet til to år, så tror jeg at det kan være godt for både de og meg.

Julie skiller mellom tilværelsen på jobb, hvor hun kan “bruke hodet på en annen måte”, og tilværelsen som “hjemmeværende husmor over tid”. Samtidig uttrykker hun stor tillit til barnehagen. Selv om Julie har valgt å forlenge foreldrepermisjonen, er altså de positive assosiasjonene knyttet til å være en hjemmeværende mor, tidsbegrenset. I likhet med Ella, beskriver Julie et sluttunkt hvor hennes eget behov for ekstern input blir viktig. Dette samsvarer noenlunde med når de begge mener at omsorgsarbeidet for barnet kan overtas av neste aktør, barnehagen. Informantenes positive holdning til barnehagen speiler dermed den økende tilliten i befolkningen, til barnehagen som et sted for læring, utvikling og sosial arena (Ellingsæter, 2018, s. 254; Ellingsæter, 2016, s. 20; Regjeringen, 2017).

6.4.3 Kontantstøtten som en langvarig løsning

Camilla ønsker å være hjemme over en lengre periode i småbarnsfasen, men hun og samboeren har ulike syn på når det er bra for barnet å begynne i barnehagen. I forhandlingen om hvor lenge Camilla skal være hjemmeværende, spiller kontantstøtten en sentral rolle. Hun beskriver

Camilla: Jeg synes, jeg setter veldig stor pris på at det finnes en sånn kontantstøtteordning (...) For meg så betyr kontantstøtteordningen, det var nok til at jeg fikk samboeren min og familien min liksom.. at samfunnet mer aksepterer at du tar det valget..det føles liksom greiere å ta det valget enn å ta et valg at *vet du hva vi bare, vi bare velger annerledes enn alle andre, vi nå ...* Eller, det var vanskelig å få gjennomslag for det når det ikke er noen støtteordninger i det hele tatt.

Intervjuer: Ja, for med kontantstøtten så er det ihvertfall en politisk føring for at det er “greit”...

Camilla: Ja, da virke det som det er noen eksperter som mener at ungen kan være hjemme i to år og han tar ikke tar skade av det. Det virker som det er mer sosialt akseptert å ta den kontantstøtteordningen, at det var liksom sosialt ikke akseptert å.. Å gjøre noe mer enn dét da.

Camilla forteller at fordi kontantstøtten er en *offentlig* støtteordning, opplever hun aksept for valget om å være hjemme til sønnen er to år. Dette kan forstås i lys av at offentlige myndigheter (“den generaliserte andre”) har lagt til rette for at foreldre skal kunne være lenger hjemme med barnet sitt (se 2.3.2.1 Barnehage og kontantstøtte). Det gjør at Camilla føler at samfunnet sosialt aksepterer valget om å ha barnet hjemme. Samtidig tenker hun at det er noen “eksperter” (forstått som helsefaglig ekspertise) som mener at det ikke er negativt for barnet å være hjemme. Men når stønaden tar slutt, opplever Camilla at denne aksepten forsvinner, både på den private arenaen og ellers i samfunnet.

Camilla: Så...ja... jeg følte i alle fall at når mitt barn fylte to år, så ..så måtte jeg på en måte bare bukke under for min familie og min samboer, for da var det litt sånn *Nå, det er ikke bra at han går hjemme lenger... Nå, må han begynne i barnehagen...* Og da ble jeg veldig trist.. Da tenkte jeg *Herregud! Han er to år! Mener dere dere virkelig at han skal gå fem dager i barnehage? At det er bedre enn å...* Jeg ble veldig lei meg.. Men jeg føler det er sånn er det litt i det norske samfunnet, føler jeg..at... du blir spurt i “Åpen barnehage”, *Ja! Skal du, hvilken barnehage har dere søkt da? Hvor skal dere begynne?* Og så hvis du svarer noe annet, så må du forsvare deg nesten.

Camilla forteller at både samboer og familie mener at det *ikke* var bra for sønnen å gå hjemme lenger enn to år, da “måtte” han begynne i barnehagen. De samme forventningene møtte hun også i “Åpen barnehage”, hvor Camilla opplevde at alle forventet at man hadde søkt barnehageplass. Hun mener at dersom man velger noe annet enn hva som er vanlig å gjøre, så må man “forsvare seg nesten”. Dette tyder på en opplevelse av uformelle sanksjoner. Camilla uttrykker at hun blir “veldig trist” og opprørt, men sier samtidig at hun måtte “bukke under” for presset og sende sønnen i barnehagen. Dette er en situasjon som er preget av mange og sterke følelser, hvor hun må gi slipp på egne holdninger for å tilpasse seg normen. Camilla er svært tydelig på hva hun mener er riktig for barnet og seg selv, noe som tyder på at hennes “emotion work” håndteres etter en “surface acting” strategi (Hochschild, 2012, s. 37-42). På

spørsmål om Camilla har fått noen reaksjoner fra omgivelsene når det gjelder å være hjemmeværende over en lengre periode, forteller hun

Camilla: (...) Ja, nå husker ikke jeg tallene, jeg, men det å ikke gå i barnehagen når du er ett år det er noen barn som gjør det, men det å ikke gå i barnehagen når du er to år, jeg tenker at det er en ganske liten andel. Og da opplever jeg sånn at, at når du sier det høyt, for eksempel som har barnet sitt hjemme utover to år, så er det nesten sånn at reaksjonene rundt blir at *stakkars barn..*

Camilla opplever tydelige reaksjoner knyttet til det å ha barnet hjemme lenge, spesielt hvis det er i mer enn to år. I disse refleksjonene ser hun seg selv utenfra, og forestiller seg hva andre mener om å ha barnet hjemme mer enn to år. Fra perspektivet til Cooley og “looking glass self” (Applerouth & Edles, 2016, s. 316), ser Camilla for seg de andres “judgement”. Hun tror de andre mener det er negativt for barnet å ikke begynne i barnehagen. Camillas “self feeling” rundt dette er tristhet.

På spørsmål om hvorfor Camilla ønsker å være hjemme med barnet, sier hun “Den ungen føler jeg er veldig sårbar de første tre årene, den er veldig avhengig tror jeg av å ha...de holder fortsatt på, tror jeg, så vidt jeg vet, å utvikle trygghet og nærhet til sine aller, aller nærmeste”. Camillas refleksjoner speiler den følelseladete debatten om barn under tre år tar skade av å gå i barnehagen (Ulvund, 2011, s. 115). Det finnes lite forskning på området, og de fleste studiene er amerikanske og noe sprikende i resultatene. Den nyeste norske undersøkelsen konkluderer imidlertid med at små barn (1-2 år) har et høyere stressnivå (kortisolnivå) i barnehagen enn hjemme, og at dette gjelder især for barn med lange dager (Drugli, Solheim, Lydersen, Moe, Smith & Berg-Nielsen, 2018).

6.4.4 Strategisk *selv* i utformingen av permisjonen

Den valgte permisjonslengden ble utformet på bakgrunn av informantenes individuelle, praktiske og økonomiske muligheter, samt personlige ønsker. De hadde derfor ulike sammensetninger av foreldrepermisjonen. Noen hadde valgt 80 prosent dekning, mens andre hadde valgt 100 prosent dekning i kombinasjon med ulønnet permisjon. I tillegg var det forskjeller i hvor mye ferie som kunne inkluderes. Felles for alle informantene var imidlertid

at de hadde en dyp innsikt i hvordan de skulle organisere forløpet ut fra *sitt* utgangspunkt, for å få mest mulig utbytte (tid, penger) innenfor et avgrenset tidsrom. Dette illustreres av Julie som sier:

Julie: (...) Nei, så det kommer jo litt an på barnehageplass, da...og hvordan situasjonen er i forhold til det...Og så er det jo det med trygderetter og...Sånne ting... At man vil jo ikke fraskrive seg rett til sykepenger hvis man plutselig skulle få en kreftdiagnose..Såå, jeg tenker at dette må vi sjonglere godt... Eh, i forhold til både ferie og... Jeg forskyver 14 dager fra i år til neste år, for å kunne forlenge permisjonen min med det øg da, og håper kanskje å lage en kabal med med ferie og ulønnet permisjon hvor permisjonstiden ikke blir... holdt på å si, hvor det blir ulønnet permisjon i etapper, da.

Intervjuer: Ja?

Julie: Ja, hvor man sånn sett kan regne at man har fulltidsarbeid mellom permisjonene, men hvor fulltidsarbeidet egentlig er ferie...eller noe sånn! Hehehe!

Julie er allerede igang med å planlegge organiseringen av den forestående foreldrepermisjonen, og har klare tanker om hvordan hun skal kombinere og sjonglere lønnet arbeid, ferie og ulønnet permisjon slik at hun unngår å miste retten til sykepenger. Denne oversikten og detaljkunnskapen om regelverket, samt refleksjonene rundt valg av ordning, tyder på et strategisk *selv*. Dette kom spesielt til syne i refleksjonene rundt tap av sykepenger. Julie sier

Julie: (...) Så er det regelverket etter § 8-47, i forhold til at hvis man har avtalt tilbakeføring til jobb en viss dato at hensikten med permisjonen faller bort...Så jeg tenker jeg skal fordype meg litt ekstra i det regelverket og se hva slags løsninger jeg finner.

Julie viser til Folketrygdlovens § 8-47, og forteller at dette skal hun fordype seg mer i for å unngå tap av sykepenger. Julies *selv* som strategisk antas likevel å være tidsbegrenset, fordi det på et visst tidspunkt verken er økonomisk eller strategisk å være hjemme. Trolig er det på dette tidspunktet at det å være hjemmeværende i større grad kobles til forestillingen om "husmoren", og Julie returnerer til jobb (se 6.4.2 Kontantstøtten som en kortvarig løsning).

Men *selvet* som strategisk behøver ikke være en motsetning til en hjemmeværende mor. Dette illustreres ved Camilla, som ønsket å være hjemmeværende lenge, og som benyttet seg av kontantstøtten fullt ut. I sine refleksjoner refererer Camilla også til Folketrygdlovens § 8-47 i samtalen om tap av sykepenger.

Intervjuer: Har du tenkt noe på at du mister velferdsytelser ved å ta ulønnet permisjon? Hvis den er over fire uker, at du mister rett til sykepenger?

Camilla: Ja. Jeg satte meg inn i det der før første gangen og fikk informasjon på jobben. Og jeg syntes at det var litt skummelt. Og jeg tror at jeg fant en eller annen paragraf [Folketrygdlovens § 8-47] der det stod at den, den... Hvis jeg har en skriftlig dato på når jeg skal tilbake så skal jeg ha krav på de ordningene fra og med den datoen, men det var en sånn veldig vanskelig å finne paragraf. For egentlig så bare mister jeg alt, og blir jeg syk så har jeg ingen rettigheter, men jeg tror fra hvis jeg blir syk og jeg skulle om et halvår gått ut i jobb så hadde jeg noen rettigheter fra og med den dagen jeg egentlig skulle tilbake... (...) Men den var litt vanskelig å finne. Jeg synes uansett dét òg viser at samfunnet ikke er tilrettelagt for at du skal drive å holde på sånn, å være hjemme, damene skal egentlig tilbake igjen til jobb.

Camilla forklarer at da hun skulle ta permisjon ved første barn, syntes hun det var “skummelt” at hun mistet rett til sykepenger. Hun sier at hun “fant” en paragraf (Folketrygdlovens §8-47), som sikret henne sykepenger dersom hun hadde en avtalt returdato til jobb. Camilla forteller at paragrafen var vanskelig å finne, noe som tyder på at hun har gjort en innsats i å lete etter muligheter og rettigheter i lovverket. At paragrafen var vanskelig å finne, mener Camilla er et signal fra myndighetene om at kvinner ikke skal være hjemmeværende, men fortrinnsvis returnere til arbeidet. Camilla uttrykker her frustrasjon over å ikke passe inn i det familiepolitiske sporet til den likestilte forsørger-omsorgsmodellen.

6.5 Sammendrag

Den ulønnede permisjonen introduserer spørsmål knyttet til pengenes betydning og omsorgsarbeidets verdi. Egen inntekt kobles til selvstendighet, mens forsørgelse og “hans penger” knyttes til avhengighet. Når omsorgsarbeidet anerkjennes som jobb, blir ikke skillet mellom “egne” og “hans penger” like betydningsfullt. Informantene er klar over at valget om

ulønnet permisjon medfører tap av inntekt og rett til sykepenger, men gjør en risikovurdering hvor ikke-materielle verdier evalueres til å være viktigere. Kontantstøtten er i all hovedsak en midlertidig ordning som flertallet av informantene ikke ser for seg å bruke i et lengre tidsperspektiv. Kontantstøttens symbolverdi varierer fra å ha betydning (Alma) til å være “grei” (Ella), i den korte perioden den er aktuell å bruke. Informantene uttrykker generelt stor tillit til barnehagen som omsorgsaktør fra tidlig alder. Kontantstøtten kan også være en symbolsk støtte for å legitimere valget om å være hjemme med barnet. Men så snart kontantstøtten tar slutt, forsvinner også den sosiale aksepten fra “de generaliserte andre” og “signifikante andre”. Sterke normer knyttet til tidlig barnehagestart kan også oppleves som et press. Informantene har et strategisk *selv* i planleggingen av foreldrepermisjonen, noe som blant annet synliggjøres av en stor detaljkunnskap om lovverket. Deres individuelle handlingsrom brukes “smart” for å få mest mulig utbytte av ordningene og det familiepolitiske regelverket.

7 Avsluttende diskusjon

7.1 Innledning

Problemstillingen i dette masterprosjektet tar utgangspunkt i den økende praksisen med at flere mødre tar ulønnet permisjon i forbindelse med foreldrepermisjonen. Siden 2008 har andelen mødre som tar ulønnet permisjon økt med 30 prosent, uten at man har forstått hvorfor. Det er viktig å forstå denne utviklingen, fordi ulønnet permisjon introduserer viktige spørsmål knyttet til likestilling, konkret sett ved tap av rett til sykepenger. Gjennom de siste tiårene har økningen av fedrekvoten hatt som mål å likestille far som omsorgsperson og mor som arbeidstaker (Kitterød & Halrynjo, 2019). Tendensen med flere mødre som tar ulønnet permisjon viser en utvikling som går i motsatt retning (Schou, 2019, s. 49).

Dette prosjektet utforsker hvorfor noen mødre velger å ta ulønnet permisjon selv om de utfordrer offentlige aksepterte rammer for likestilling- og familiepolitikk. Det empiriske utvalget består av seks mødre mellom 33 og 40 år fra Vestlandet, og metoden har vært

dybdeintervju. I løpet av analysearbeidet ble det tydelig at den ulønnede permisjonen introduserte spørsmål knyttet til identitet og forventninger til aktørens morsatferd. Dette var erfaringer og forventninger som bunnet i informantenes egne refleksjoner, så vel som holdninger de opplevde fra sine omgivelser. Derfor var det fruktbart å forstå empirien ut fra teoretiske begreper om identitet, sett fra et interaksjonistisk perspektiv. Analysen har tatt utgangspunkt i Mead og Goffmans teorier. For å forstå det emosjonelle arbeidet som utføres i informantenes identitetsarbeid, har jeg lent meg på begreper fra Hochschild (se 2.4 Identitet: Teoretiske perspektiver).

Identitetsperspektivet belyste tre hovedtema i empirien. I kapittel 4 analyserte jeg informantenes identitetsforvaltning, hvor kontrasten mellom identiteten som moderne yrkeskvinne og “husmoren” ble løftet frem. I kapittel 5 utforsket jeg betydningen av de kroppslige og emosjonelle aspektene ved morsidentiteten, og i kapittel 6 belyste jeg pengenes betydning for informantenes identitetsarbeid. I dette avsluttende kapitlet vil jeg diskutere disse funnene ytterligere og se dem i lys av problemstillingen: Hva motiverer mødre til å ta ulønnet permisjon?

7.2 Identitetsforvaltning: Ulønnet permisjon utfordrer etablert identitet.

Informantene var alle over 30 år da de fikk barn. Dette er en alder hvor en identitet og forståelse av hvem de er sosialt og på arbeidsplassen, er etablert. Alle hadde fullført utdanning, og de fleste av dem hadde mange års arbeidserfaring før de fikk sitt første barn. Utvalget speiler trenden med at norske mødre får barn senere i livet (Sønstebo, 2019). Det ble forsket frem at informantene har en dyp forankring i jobbidentiteten, hvor idealet om det selvforsørgende individ knyttes til likestilling (se 4 Identitetsforvaltning: Moderne yrkeskvinne versus “husmor” og 6.2 Den ulønnede permisjonen: Avhengig “husmor” eller selvstendig i arbeid?). Dette må sees i lys av deres mangeårige erfaringer som yrkesaktive, hvor de i denne perioden har forholdt seg til den politiske konteksten i *arbeidslivet*. Samtidig har informantene vokst opp i en tid hvor økonomisk selvforsørgelse har blitt det dominerende samfunnsidealet (Syltevik & Wærness, 2004, s. 102-103). Forståelsen av likestilling har derfor blitt til i disse rammene. Verdien knyttet til selvforsørgelse tar mødrene med seg inn i

den lønnede foreldrepermisjonen, hvor de fortsatt mottar lønn. De anses og behandles dermed fortsatt som en forsørger av de offentlige myndighetene (“de generaliserte andre”).

Forankringen i jobbidentiteten under den *lønnede* permisjonen er derfor uproblematisk.

Utfordringen oppstår idet informantene ønsker å forlenge permisjonen ulønnet, og de plutselig står uten både inntekt og rett til sykepenger. Denne overgangen vekker assosiasjoner til tradisjonelle kjønnsstereotyper og forestillinger om “husmoren”, som informantene samtidig distanserer seg fra (se 4 Identitetsforvaltning: Moderne yrkeskvinne versus “husmor”). Denne sosiale distanseringen speiler den lave statusen som i dag er forbundet med “husmorrollen” (Syltevik & Wærness, 2004, s. 102-103). At informantenes identitet er så sterkt forankret i verdier knyttet til arbeid og selvforsørgelse, sier noe om hvor sterkt idealet om to-forsørger-familien og det selvforsørgende individ står i det norske samfunnet. Dette er også et poeng som samfunnsøkonom og jurist (PhD) Bjerkan (2019) peker på i forbindelse med dagens synkende fødselsrate og den tidligere nevnte NAV-rapportens funn om at flere mødre tar ulønnet permisjon (Schou, 2019). Bjerkan (2019) mener at samfunnets forventninger til kvinnerollen i dag først og fremst handler om forventninger til kvinnen som arbeidstaker. At kvinnen velger omsorgsarbeid for egne barn til fordel for lønnet arbeid, betraktes som samfunnsmessig problematisk. Videre argumenterer hun for at for at sterke verdier knyttet til *arbeidslinja* og likestillingspolitikken kan føre til at kvinner vil oppleve det mer meningsfullt å oppfylle *disse* idealene enn å sette barn til verden, fordi “kvinner valg over tid vil speile samfunnets idealer” (Bjerkan, 2019, s. 112). Betydningen av samfunnsidealene og verdier blir også belyst i Bjørnholt og Stefansens (2019) studie “Same but different: Polish and Norwegian parents’ work–family adaptations in Norway”. I denne studien identifiserer de at norske middelklasseforeldre har en sterk normativ forpliktelse overfor idealet av den likestilte forsørger-omsorgsmodellen. Bjørnholt og Stefansen (2019) finner at verdiene knyttet til denne modellen var “internalized as a moral obligation and part of identity” (s. 292). Denne moralske forpliktelsen gjorde det imidlertid vanskelig å takle konflikt mellom arbeid- og familieliv. Blant annet var deltidsarbeid blant høyt utdannede kvinner forbundet med skam, og Bjørnholt og Stefansen (2019, s. 298) ser dette i sammenheng med den kulturelle og normative forventningen til kvinnen som fulltidsarbeider. Ambivalensen som forskerne

beskriver her, mellom motstridende følelser og forventninger knyttet til kvinnen som arbeidstaker og som forelder, har likhetstrekk med funnene i dette prosjektet (se 5.7 Emosjonell ambivalens hos informantene). Dette vil jeg utforske videre i neste avsnitt, hvor jeg ser nærmere på de kroppslige og følelsesmessige aspektene knyttet til morsidentiteten, og hvilken betydning dette har for valget om ulønnet permisjon.

7.3 Betydningen av mors kroppslige og emosjonelle erfaringer

7.3.1 Synkende fødselstall

Fødselstallene i Norge har falt siden 2010, men fruktbarheten målt de siste tre årene er særlig oppsiktsvekkende. For tredje år på rad melder SSB om rekordlave fruktbarhetstall, og setter det i sammenheng med at kvinner utsetter å få sitt første barn (Sønstebø, 2020).³ Fenomenet skaper bekymring for velferdsstatens fremtidige bærekraft. Dette ble adressert av nåværende statsminister, Erna Solberg, i nyttårstalen for 2019, der hun oppfordret det norske folk til å lage flere barn (Solberg, 2019). I etterkant ble prosjektet “Årsaker til fruktbarhetsfallet” iverksatt. Den ferske rapporten “Ønsker om barn - en spørreundersøkelse om fertilitet, arbeidsliv og familiepolitikk” (Cools & Strøm, 2020), som er en del av dette prosjektet, undersøker hva både foreldre og barnløse tenker rundt det å få barn. Forskerne finner at fysiske belastninger i forbindelse med svangerskap, fødsel og for lite søvn, er viktige årsaker til at kvinner ikke ønsker å få flere barn (Cools & Strøm, 2020, s. 94). Dette er et funn som i høy grad gjenspeiler de emosjonelle og kroppslige faktorene knyttet til morsidentiteten i dette prosjektets empiri, og som jeg vil drøfte ytterligere her.

7.3.2 Likestilling møter mors kropp

I kapittel 5 Morsidentitet: Emosjonelle og kroppslige aspekter, ble det forsket frem at morsidentiteten er en dynamisk og fluktuerende prosess, hvor mødrenes ulike fysiske og emosjonelle erfaringer utgjør grunnlaget. Fordi dette prosjektet diskuterer ulønnet permisjon som en forlengelse av foreldrepermisjonen, er fokuset på de kroppslige og emosjonelle erfaringene avgrenset til barnets første og andre leveår. Opplevelsene etter svangerskap,

³ I 2009 var SFT (samlet fruktbarhetstall) 1,98, mens det i 2019 ble målt til 1,53 barn per kvinne (Sønstebø, 2020).

fødsel og omsorgen for barnet, er også helt ferske og *livsendrende* erfaringer, som kan være tøffe belastninger, både kroppslig og følelsesmessig (se 2.4.5 Kropp & identitet). Jo eldre kvinnen er, desto flere risikofaktorer oppstår for både mor og barn (Folkehelseinstituttet, 2018). Det er også rimelig å anta at restitusjon etter fødsel og omsorgen for barnet er mer utfordrende i takt med at mor blir eldre. Ingen av informantene rapporterte om fysiske skader eller store følelsesmessige utfordringer (som fødselsdepresjon), men reflekterte heller rundt totalbelastningen knyttet til amming, søvn, barnets tilknytning, og det å få etablert en ny “normalitet”. Disse erfaringene var avgjørende for at informantene valgte å forlenge permisjonen. Samtidig viste dette seg å være problematisk for flere av mødrene, fordi den ulønnede permisjonen utfordret identiteten som selvforsørgende og likestilt.

Informantenes erfaringer kan relateres til funn i Brandth og Kvandes (2003) studie, “Fleksible fedre”. I denne studien identifiserte forskerne at likestillingsdiskursen står sterkt hos par som har høy utdanning og hvor kvinnen har en krevende jobb (Brandth & Kvande, 2003, s. 86-87). For disse parene er likestillingshensynet utgangspunktet når fordelingen av foreldrepermisjonen skal bestemmes. Forskerne fant imidlertid at målet om en likt fordelt foreldrepermisjon ble utfordret i de tilfellene hvor svangerskap, fødsel og amming gjorde mors slitne kropp til en realitet. Brandth og Kvande (2003, s. 100-101) snakker her om den fødende og ammende “arbeidskroppen”, et begrep som reflekterer den kroppslige arbeidsinnsatsen som kvinnen utfører. At likestillingshensynet blir utfordret av “arbeidskroppen”, ble i dette utvalget aller tydeligst eksemplifisert ved Randi, den selverklærte feministen, som før fødselen var innstilt på å dele foreldrepermisjonen helt likt med samboeren. Helhetsopplevelsen av de kroppslige og emosjonelle erfaringene, gjorde at hun likevel ønsket en lengre permisjon. Resultatet ble at Randi endte opp med å ta hele fellesperioden samt ulønnet permisjon (se 5.2 Helhetsopplevelsen).

7.3.3 Ammingens sentrale posisjon

Det ble forsket frem at *selvet* som ammende mor spilte en sentral rolle i etableringen av morsidentiteten og at målet om å amme ble en utslagsgivende faktor for å forlenge permisjonen (se 5.5 Amming: Et selvsagt mål og 5.6 Søvn og amming: Når det oppstår noe

mer). Den norske “pro-amme- kulturen” og idealet om at “den gode mor ammer” gjenspeiles dermed tydelig i det empiriske materialet (Ellingsæter, 2012, s. 148-149; Henriksen, 2015, s. 149). Alle informantene var positive til amming, og flere av dem uttrykte bevissthet om morsmelkens helsefordeler som de ville gi barnet sitt gjennom målrettet amming. Denne holdningen speiles også i NAV-rapporten “Fornuft og følelser”, som slår fast at 44 prosent av mødrene i utvalget oppga at amming hadde stor eller noe betydning for fordelingen av foreldrepermisjonen (Schou, 2019, s. 30). På landsbasis er det likevel et fåtall av kvinner som følger helsemyndighetenes anbefalinger til det fulle. Helsedirektoratets rapport om spedbarnsernæring, viser at andelen som fullammer ved seks måneders alder er 17 prosent, og andelen som fortsatt ammer ved 12 måneders alder, er 35 prosent (Lande & Helleve, 2014, s.18-19). Debatten om ammingens posisjon og dens betydning for utformingen av foreldrepermisjonen får frem sterke følelser og meninger. Lege og gynekolog Gro Nylander har i mange år vært en synlig forkjemper for amming og bevissthet rundt morsmelkens helsefordeler. Hun mener at amming må være utgangspunktet for lengden på mors permisjon (Nylander, 2016). Motsatt hevder andre at langvarig amming setter begrensninger for likestilling av barneomsorgen, og at det å etablere en relasjon til far er vel så viktig som å få morsmelk lengst mulig (Ellingsæter, 2012, s. 156-157). Samtidig kritiseres den norske “pro-amme-kulturen” for å være preget av en hegemonisk biomedisinsk diskurs, hvor de offentlige ammeanbefalingene blir kompromissløse og kontrollerende. En slik kultur har ifølge kritikerne trekk av “ammefundamentalisme” og “ammehysteri”, hvor det å ikke leve opp til normen kan føre til skam og press (Andresen et al., 2019a; Andresen et al., 2019b; Andresen, Huitfeldt & Sterri, 2019c; Fewtrell, Wilson, Booth & Lucas, 2011; Ellingsæter, 2012, s.149). Ammedebatten setter dermed lys på forholdet mellom mors kropp og identiteten som “god mor”. Sterke, sosiale normer knyttet til amming ble i dette prosjektet tydeligst eksemplifisert ved Alma, som brukte hele tre måneder på å få ammingen til å fungere (se 5.6 Søvn og amming: Når det oppstår noe mer). En slik iherdig innsats, som antas å være svært belastende fysisk og emosjonelt, illustrerer samspillet mellom kropp og følelser i ønsket om å leve opp til idealet om at “den gode mor ammer”. I lys av den norske “pro-amme”-konteksten, kan man anta at Alma ville føle seg mislykket dersom hun likevel ikke hadde fått til ammingen. Hadde Alma bodd i et annet land, for eksempel Canada, hvor kulturen er at man

velger å amme, kan man anta at hun ikke hadde holdt fast på å få til ammingen så lenge (Andrews & Knaak, 2013).

7.3.4 Overskudd til å prestere

Noen yrker kan være grenseløse, hvor det er vanskelig å la arbeidet ligge selv om man har fri. Når arbeidet er krevende, er det også viktig å ha perioder hvor man har helt fri (Brandth & Kvande, 2003, s. 90). Dette er et aspekt som også kommer frem i dette utvalget. Selv om informantene representerer ulike yrker og felt, ga de fleste uttrykk for at arbeidet krevde tilstedeværelse og at de måtte prestere. Ella, som jobber i privat sektor, mente at hun ikke kunne prestere hvis hodet var et annet sted, og derfor ville hun være hjemme til “den mest sårbare tiden” var over (se 5.3 Barnets separasjonsangst: Den mest sårbare tiden). Camilla, som også jobbet i et privat firma, ønsket en lengre tid borte fra arbeidet for å kunne være en tilstedeværende omsorgsperson i småbarnsfasen (se 5.4 Barnets psykologiske utvikling: Et lengre tidsperspektiv). Alma fremhevet på sin side at hun trengte stabil nattesøvn for å kunne fungere som journalist i et hektisk miljø, og at det ikke var mulig å kombinere krevende arbeid med et barn som sov lite (se 5.6 Søvn og amming: Når det oppstår noe mer). Til tross for ulik arbeidsbakgrunn og forskjellige kroppslige og emosjonelle erfaringer, var alle informantene opptatt av at ulønnet permisjon ville *frigi tid*, for en kortere eller lengre periode. Denne ekstra tiden var viktig for at de igjen kunne fokusere og prestere på jobb. Dette er også synspunkter som rapporteres i undersøkelsen “Ønsker om barn” (Cools & Strøm, 2020), som opplyser at mødre ønsker familiepolitiske tiltak som *frigir tid*, i form av ferie, fleksibilitet, kortere arbeidsdager og lengre permisjon.

7.3.5 Likestilling- og familiepolitikk: Hvilken plass skal kroppslige og emosjonelle faktorer ha?

Når det gjelder den fysiske og følelsesmessige belastningen mor opplever i forbindelse med svangerskap, fødsel og spedbarnstiden, mener flere forskere at dette er underkommunisert. Ernæringsfysiolog Anne Bærug ved Nasjonalt kompetansesenter for amming peker på manglende oppmerksomhet rundt den kroppslige belastningen kvinner utfører i reproduktivt arbeid, særlig amming. Hun mener dette er et tema som kvinne- og kjønnsforskningen ikke

har hatt særlig fokus på (Barkley, Høgmann, Dehli, Sørensen & Tjønneland, 2008, s. 47). Amming var likevel midtpunktet da debatten om tredelingen av foreldrepermisjonen i 2018 stod på for fullt (Andresen et al., 2019a; Andresen et al., 2019b; Andresen et al., 2019c; Carlsen & Bærug, 2019; Schjelderup, Bærug & Waldum-Grevbo, 2019). Diskusjonen sentrerte seg imidlertid om ammingens faktiske helsefordeler og ikke om den fysiske innsatsen som mor gjør.

Sosiolog Kari Stefansen og sosialantropolog Gunhild Farstad mener at det kroppslige aspektet ikke har fått plass i debatten om foreldrepermisjon, og Stefansen sier “At det faktisk er fysiske, biologiske kropper som inngår i omsorgssystemene; det er jo noe som ikke er lov til å problematisere” (Barkley et al., 2008, s. 65). Sosiolog Tone Schou Wetlesen peker på betydningen av kunnskap om mødrenes *subjektive* opplevelse av spedbarnstiden. Kunnskap om mors fysiske og psykiske velbefinnende er viktig, fordi det påvirker spedbarnet (Barkley et al., 2008, s. 66). Professor emeritus i sosiologi, Kari Wærness, sier til Dagsavisen i forbindelse med debatt-temaet “Svikter vi barna?”, at dagens samfunn er lite kvinnevennlig (Bredeveien, 2019). Wærness mener at yrkeslivet er preget av en mannlig modell, som ikke tar hensyn til at kvinner føder og ammer barn. Wærness uttaler: “Likestilling skal vi ha når ting er like. Men så lenge kvinner føder barn og ammer dem, finnes det en biologisk forskjell på kjønnene som vi ikke kan se bort ifra” (Bredeveien, 2019).

Noe tyder på at kvinners kroppslige og emosjonelle erfaringer i forbindelse med svangerskap, fødsel og barsel har fått mer plass i den offentlige debatt. Etter Solbergs nyttårstale for 2019, har både fagpersoner og enkeltmennesker tatt til orde for å forklare “tingenes tilstand” for statsministeren. Tidligere nevnte fødselslege, Brook-Steen (2019), svarer Solberg og peker på viktigheten av mer oppmerksomhet rundt fysiske og psykiske faktorer etter fødsel, og etterlyser en forbedret barselomsorg. Det har også dukket opp en rekke podcaster som fronter økt fokus på kvinnehelse, hvor svangerskap, fødsel, barsel og amming er tema (Elsness & Hallberg, 2020; Svabø & Stenseth, 2020)⁴. Pedagog og programleder i “Familieliv Podkast”,

⁴ Podcasten “Femihelse” (Svabø & Stenseth, 2020) har blant annet episodene: “Fjerde trimester” (16. juni, 2019), “Fødsels- og svangerskapsdepresjon” (25. november 2019) “Fødselsskader - rifter” (20. april, 2020). Podcaster

Oda Weider-Krog, har også vært en tydelig stemme i flere debatter. Hun etterlyser bedre omsorg og oppfølging av kvinner etter fødsel. Samtidig peker hun på manglende rom i den offentlige diskurs for å snakke om de tøffe, groteske og smertefulle sidene av svangerskap, fødsel og barsel (Weider-Krog, 2019a; Weider-Krog, 2019b).

7.4 Pengenes betydning: Selvstendighet, avhengighet og symbolverdi

7.4.1 Innledning

I analysen ble det forsket frem hvordan opplevelsen av “egne penger” var koblet til selvstendighet, mens forsørgelse av “hans penger” introduserte følelsen av avhengighet (se 6.2.2 Angsten for avhengighet). En kontrast til dette ble presentert i avsnitt 6.2.3 Barneomsorg er jobb. Her ble det vist at anerkjennelse av omsorgsarbeidet på lik linje med lønnet arbeid, bidro til at identiteten som selvstendig og selvforsørgende ikke ble utfordret av fravær av egen inntekt og “hans penger”. Dette vil jeg diskutere ytterligere. Jeg vil også gå nærmere inn på betydningen av mors arbeidsdeltakelse og avslutningsvis diskutere holdningen til kontantstøtten.

7.4.2 Selvstendighet og avhengighet

Bøe og Wærness (2005) undersøkte norske barnefamiliers økonomiske forvaltningssystemer, og identifiserte at rettferdighet er et grunnleggende ideal for hvordan familier organiserer økonomien. Dette utspiller seg likevel på ulike måter. Forskerne identifiserte to hovedkategorier; *felles utgifter* og *felles inntekter* (Bøe & Wærness, 2005, s. 34-35). For par som opererer etter kategorien *felles utgifter*, er det klart skille mellom “mine” penger og “dine” penger, og rettferdighet handler om at partene deler likt på sine felles utgifter. I et slikt forhold vil hver part ha stor individuell frihet og uavhengighet, noe de verdsetter høyt. Dersom den enes inntekt blir mindre, slik som er tilfellet ved ulønnet permisjon, vil de måtte finne en annen måte å fordele utgiftene på (Bøe & Wærness, 2005, s. 37) Almas og hennes families økonomiske forvaltning passer inn i denne kategorien, med tanke på informasjonen

“Engler og hormoner” (Elsness & Hallberg, 2020) har blant annet episoden: “Fødsel og fjerde trimester med Embla helse” (13. mai, 2019).

om at hun og samboeren har separat økonomi og en konto til felles utgifter (se 6.2.2 Angsten for avhengighet). At Alma opplever den ulønnede perioden som problematisk med hensyn til likestilling, kan skyldes at den individuelle, økonomiske friheten som hun ellers forbinder “egne” penger, er borte. Når denne friheten forsvinner, føler hun seg “avhengig”. Den andre hovedkategorien, *felles inntekter*, er basert på et likhetsideal hvor den grunnleggende idéen er at begge partene skal bruke like mye av inntektene til personlig forbruk, uavhengig av hvem som står for inntekten. Med denne tankegangen vil ulønnet omsorgsarbeid anses som likeverdig med lønnet arbeid, fordi andre verdier enn penger er tatt med i beregningen (Bøe & Wærness, 2005, s. 37). Det er sannsynlig at Ella og hennes familie i større grad faller inn under denne kategorien av økonomisk forvaltning, og derfor deler synet på ulønnet omsorgsarbeid som et arbeidsfellesskap (se 6.2.3 Barneomsorg er jobb). At fravær av egen inntekt utfordrer opplevelsen av likestilling og selvstendighet, sier noe om hvor forankret informantene er i verdier knyttet til *arbeidslinja*, og hvilken betydning det har at foreldrepengene er en opptjent rett gjennom tidligere inntekt. Dette vekker igjen spørsmål om hvordan vi skal forstå omsorgsarbeid for barn. Har det kun verdi når det er lønnet? Dette kan belyses ytterligere ved å se på informantenes risikoforvaltning og foreldrepengeordningens utforming.

7.4.3 Betydningen av mors arbeidsdeltakelse

Informantene er bevisste om den økonomiske risikoen de tar ved å ta ulønnet permisjon, men så lenge de ikke opplevde at sykdom var en realitet, så var frykten for tap av sykepenger ikke umiddelbart avgjørende for å ikke ta ulønnet permisjon. Det ble også vist at økonomi var en del av refleksjonene knyttet til valg av foreldrepengeordning (se 6.3 Risikoforvaltning: Tar den sjansen).

Informantenes risikoforvaltning peker på et paradoks med foreldrepengeordningen. En har altså mulighet for å velge 15 uker med 100 prosent dekning, eller 19 uker med 80 prosent dekning. Man kan anta at myndighetenes insentiv er å gjøre det mer fristende å velge 100 prosent dekning, slik at mødrene kommer fortere tilbake til arbeidslivet. NAV (2019a) informerer også på sin nettside at “den totale utbetalingen blir høyere ved å velge 100

prosent”. For de som likevel ønsker å være lenger i permisjon, er det fortsatt mer å vinne økonomisk på å velge 100 prosent foreldrepenger og ta ti uker ulønnet permisjon, enn å velge 80 prosent foreldrepenger for noenlunde samme tidsrom (Schou, 2019, s. 49).

Når det gjelder motivasjonen for å velge dekningsgrad, har dette endret seg det siste tiåret. NAV-undersøkelsen, “Fornuft og følelser – En studie av mors og fars uttak av foreldrepenger”, rapporterer at av de som valgte 100 prosent dekning, la kun 62 prosent mest vekt på den økonomiske fordelingen (Schou, 2019, s. 48-49). Dette er en nedgang fra 76 prosent i 2008, hvor også den statistiske sammenhengen mellom valg av 100 prosent dekning og økonomi som motivasjon, var sterkere. Schou (2019, s. 49) mener at sammenhengen nå er svekket fordi det er blitt vanligere å kombinere 100 prosent dekning med ulønnet permisjon. Selv om denne praksisen har blitt vanligere, er risikoen for en stor økonomisk belastning ved sykdom fortsatt tilstede. Denne måten å organisere foreldrepengeutbetalingen på, peker på utfordringen med at verdien av omsorgsarbeidet for barnet er direkte knyttet til mors deltakelse i arbeidslivet. Med utgangspunkt i egen yrkesaktivitet, må mødre ta økonomiske og helsemessige vurderinger for hvilken ordning de skal velge, og om de skal risikere å ta ulønnet permisjon. Her ligger det naturligvis mange individuelle forskjeller for hva som er handlingsrommet for kvinnene. Her kan det virke som at barneomsorgens egenverdi forsvinner.

Verdien som ligger i mors arbeidsdeltakelse og inntekt, ble belyst av Almas opplevelse av at hennes yrkesinnsats hadde en “kvalifiserende” egenskap for fars rett til foreldrepermisjon (s. 76). At far er avhengig av at mor oppfylder aktivitetskravet for å ha rett til foreldrepermisjon (se 2.3.2.3 Regelverk for foreldrepenger), er en sak som har fått økt oppmerksomhet. I 2015 begynte tilsynsorganet ESA å granske om den norske foreldrepengeordningen diskriminerer fars rett til foreldrepenger. Norge ble etterhvert stilt for EFTA-domstolen for å bryte likestillingsdirektivet i EØS-avtalen, men ble til slutt frikjent (Wernersen, 2019; Stavanger Aftenblad, 2019). Selv om far må tjene opp sin egen rett til foreldrepenger og *har* mulighet til å ta hele foreldrepermisjonen alene, er han fortsatt avhengig av at mor enten har tjent opp sin egen rett *eller* oppfylder aktivitetskravet, for å få tilgang til foreldrepengene (se 2.3.2.3

Regelverk for foreldrepenger). Betydningen av mors opptjente penger strekker seg dermed langt utover sin rene økonomiske verdi, og symboliserer hennes ansvar for at både mor og far kan ha foreldrepermisjon. Det kan derfor argumenteres for at foreldrepengeordningen bygger opp om kvinners forankring i jobbidentiteten, og samtidig setter den i et motsetningsforhold til morsidentiteten. Dette blir særlig tydelig med hensyn til aktivitetskravet som premisse for at far kan få tilgang til foreldrepengene syv uker etter fødsel (NAV, 2019a). For mange nybakte mødre er det trolig et urealistisk alternativ å returnere til jobb etter syv uker. Konsekvensene av et slikt regelverk kan bli at mor må kompromittere sin egen fysiske og mentale restitusjon for at far kan få foreldrepenger. Disse forholdene er sannsynligvis bakgrunnen for at Alma understreker at hennes penger “kvalifiserer” for fars foreldrepermisjon (se 6.2.2 Angsten for avhengighet).

7.4.4 Kontantstøtten: Symbolske kontraster

De to familiepolitiske sporene, den likestilte forsørger-omsorgsmodellen og den mannlige forsørgermodellen, representerer hver for seg to ulike kulturelle modeller for omsorg. Stefansen og Farstad (2008, s. 352) definerer disse som “ordnet løp” og “skjermet rom”. Modellene kan brukes for å forstå informantenes holdning til og bruk av kontantstøtten. Det “ordnede løp” representerer to-forsørger-to-omsørger-sporet, og handler om en forståelse av omsorg som noe som kan deles opp og porsjoneres ut til aktører i en fastlagt rekkefølge. Stefansen og Farstad (2008, s. 352) karakteriserer derfor denne omsorgsmodellen som en serieomsorgsmodell. Først har mor sin permisjon, så far, og deretter tar barnehagen over som en tredje aktør når den lønnede permisjonen er over. I denne modellen ligger en grunnleggende forståelse av at barnet har behov for en selvstendig relasjon til mor og til far, og at det er naturlig at barnet beveger seg ut av familiesfæren ved ettårsalder for å utvikle seg videre. Med foreldrepermisjon og lovfestet rett til barnehage, legger de offentlige myndighetene dermed opp til et “ordnet løp” (Stefansen & Farstad, 2008, s. 351). I modellen “skjermet rom” er omsorgen forstått som ivaretagelse av barnets av trygghet og omsorg i hjemmet, noe som er viktigere enn at omsorgen skal porsjoneres ut til flere aktører. Familier som slutter seg til denne modellen er også opptatt av at barnet skal ha visse grunnleggende ferdigheter før det begynner i barnehagen (gå, snakke). Disse familiene vil derfor finne

løsninger som gjør at barnet kan være hjemme også etter at den lønnede permisjonen er over. “Skjermet rom” representerer dermed det tradisjonelle familiepolitiske sporet hvor kontantstøtten er en sentral faktor (Stefansen & Farstad, 2008, s. 354-355). Ofte vil det likevel være slik at familier er “både og”, at de to modellene ikke utelukker hverandre. For eksempel er det familier som mener det er viktig at barnet har en selvstendig relasjon til far, men at barnehagestart ved ettårsalderen er for tidlig (Stefansen & Farstad, 2008, s. 357).

Informantene som tok ulønnet permisjon av kortere varighet, forholdt seg primært til et idéen om et “ordnet løp” (Stefansen & Farstad, 2008, s. 352). Disse informantene brukte kontantstøtten som midlertidig støtte i et kort tidsrom. En slik praksis bekreftes også i en NAV-analyse (Arntsen et al., 2019), som konkluderer med at kontantstøtten i dag primært fungerer som en ventestønad frem til barnehagestart. Dette gjelder særlig for tilfeller der mor er yrkesaktive i forkant av fødselen. Venstre har i den forbindelse tatt til orde for å endre kontantstøtteordningen til å være en “ventestøtte” fram til barnet har fått barnehageplass (Venstre, u.å; Almeland & Melbye, 2018). Samtidig trakk disse informantene også på elementer fra “skjermet rom” modellen (Stefansen & Farstad, 2008, s. 352). Både Julie og Ella var for eksempel tydelig på at far måtte ha en periode helt alene med barnet, samtidig som de mente at barnet optimalt sett burde ha visse ferdigheter før det begynte i barnehagen. Det ble forsket frem at informantene var strategiske i planleggingen av foreldrepermisjonen, og at de satt på stor detaljkunnskap om hvilke muligheter og handlingsrom de hadde. Hvis kontantstøtten passet inn i planen, var det helt “greit” å bruke den. Det var derimot uaktuelt å bruke kontantstøtten av maksimal varighet, og assosiasjonene var her i større grad koblet til forestillinger om “husmoren” eller integreringsutfordringer (se 6.4.2 Kontantstøtten som en kortvarig løsning).

Flere forhold er sannsynligvis med på forme en slik holdning til kontantstøtten. En klar majoritet av barn mellom ett og to år går i barnehagen (84.4 %) (SSB, 2020). Det høye tallet viser en positiv holdning til barnehagen, og indikerer at flertallet av norske foreldre forholder seg til et “ordnet løp” som er basert på likestillingssporet (Stefansen & Farstad, 2004, s. 351). Kontantstøtten, som representerer den tradisjonelle mannlige forsørgermodellen, blir dermed

en kontrast til det dominerende idealet om den likestilte to-forsørger-familien. I tillegg er det viktig å se hvordan kontantstøtten debatteres i den offentlige diskurs. I debattene har fokuset ofte vært på motsetninger, der politikere i noen grad følger høyre-venstre akse. Venstresiden argumenterer ut fra at kontantstøtten svekker likestilling og integrering, mens høyresiden hevder at familiers valgfrihet må være viktigst (Arntsen et. al, 2019, s. 5).⁵ For eksempel har Dagbladet (2018) hatt overskriften “Kontantstøtten hører hjemme på historiens skraphaug», mens en leder i Bergens Tidende (2019) omtaler kontantstøtten som en “betongmur mot fornuftig integrering”. Arbeiderpartiets kvinnenettverksleder, Anette Trettebergstuen, uttaler at kontantstøtten er “galskap som må ta slutt” (Birkelund, 2019). Slike oppslag kan være med på å skape et bilde av ordningen som en symbolsk kontrast til den likestilte og moderne kvinnen. Men kontantstøtten har også tilhengere. Utover Krf, som er tydelige forkjempere, spør Kjersti Toppe fra Senterpartiet; “Kvifor dette hatet mot kontantstøtta?”, i et motsvar til lederen i Bergens Tidende (Krf, u.å.; Toppe, 2019; Bergens Tidende, 2019).

Forskerne bak NAV-rapporten “Hvem mottar kontantstøtte og hvordan bruker de den?” (Arntsen et. al, 2019, s. 6) hevder at den offentlige debatten kan bli for unyansert. De ser på påstander som for eksempel at kontantstøtten holder “kvinner borte fra arbeidsmarkedet”. Forskerne (Arntsen et. al, 2019, s. 6) viser til at det kun er utført én studie, av Drange og Rege (2013), som har sett på langtidseffekten av kontantstøtten på sysselsetting for kvinner. Denne studien konkluderer med at man *ikke* kan se en varig reduksjon i kvinners arbeidsdeltakelse som følge av kontantstøtten. Likevel påvirker ordningen tilpasningen mellom yrkesliv og familieliv for enkelte i den perioden man kan motta kontantstøtte (Arntsen et. al, 2019, s. 6; Drange & Rege, 2013).

To av informantene i utvalget, Kari og Camilla, benyttet seg av kontantstøtten fullt ut. Som høyt utdannede kvinner med sterk tilknytning til yrkeslivet, er de ikke representative for gruppen som mottar kontantstøtten (Arntsen et. al, 2019, s. 16). For å forstå informantenes valg om å bruke ordningen, kan det være fruktbart å se nærmere på Stefansen og Farstads

⁵ Bildet er ikke helt politisk entydig. Senterpartiet, som part i den rødgrønne regjeringen, ønsket å beholde kontantstøtten. Venstre, som er med i borgerlig regjering, ønsker å avskaffe ordningen (Arntsen et al., 2009, s. 5).

(2008, s. 351-352) kulturelle modeller for omsorg. Kari og Camilla kan nemlig tydelig plasseres i “skjermet rom” forståelsen, der omsorg, trygghet og barnets utvikling er utgangspunktet (Stefansen & Farstad, 2008, s. 354-355). Et strategisk *selv* også var tilstede i planleggingen av en langvarig periode hjemme (se 6.4.4 Strategisk selv i utformingen av permisjonen). Dette viser at selv om mødrene i utvalget forholder seg til ulike modeller for omsorg, legger de stor innsats i å forstå og bruke lovverket for å få best utbytte.

Den symbolske meningen som er knyttet til kontantstøtten er også viktig å merke seg. I kraft av at kontantstøtten var en *offentlig støtteordning*, fikk den en legitimitet som ga Camilla muligheten til å skape et “skjermet rom” (Stefansen & Farstad, 2003, s. 351-352). Denne legitimiteten var også knyttet til at noen “eksperter” har godkjent at det ikke er negativt for et barns helse å være hjemme til det er to år. Samtidig markerte kontantstøttens sluttdato at tiden for “skjermet rom” (Stefansen & Farstad, 2003, s. 351-352) var over. Selv om Camilla gjerne kunne være hjemme lenger, måtte hun gi etter for uformelle sanksjoner og sterke forventninger fra både “generaliserte andre” og “signifikante andre” om at barnehagen ville være best for barnet. Eksempelet illustrerer hvor normativt førende verdiene knyttet til den likestilte forsørger-omsorgsmodellen er i det norske samfunnet. Camillas bekymring rundt tidlig barnehagestart og opplevelse av at “det ikke er sosialt akseptert” å holde barnet hjemme fra barnehagen, gir støtte til Bjerkans (2019, s. 113) påstand om at tidlig institusjonalisering av barn har “fått stå uimotsagt” i den offentlige debatt.

7.5 Identitet som analytisk begrep

Informantenes konstruksjoner av *selvet* forholdt seg både til egne og andres forventninger om hvordan en likestilt kvinne og mor bør være. Dette er tydelig i mødrenes motivasjon for å velge ulønnet permisjon. En interaksjonistisk forståelse av identitetsbegrepet gjorde det mulig å identifisere hvilke aktører (“de generaliserte andre og “den signifikante andre”) som fremkaller hvilke forventninger, og å forstå hvilken betydning dette har for informantenes selvbilder, inntrykksstyring og *emosjonelle arbeid*. Forståelsen av identitet som noe som skapes og gjenskapes i samspill med andre har bidratt til å få frem informantenes sterke forankring i både jobbidentiteten og morsidentiteten. Det har også synliggjort betydningen

selv-forvaltningen har for valgene mødrene tar og hvordan de opplever at valgene kan påvirke deres selvbilder. Hochschilds (2012) begreper om emosjonelt arbeid og *emosjonell ambivalens* har vært fruktbare og viktige i utforskningen av de motstridende følelsene som informantene håndterer her. Selv om informantenes emosjonelle arbeid er personlige og forskjellige, har de også noen fellestrekk (se 5.7 Emosjonell ambivalens hos informantene). Preget av egne og andres forventninger til seg selv som likestilt yrkeskvinne og mor, opplever og håndterer mødrene en *emosjonell ambivalens* mellom å være “en prestasjonsorientert yrkeskvinne” og “en god mor”. Motivasjonen for å velge ulønnet permisjon viser at mødrene i dette utvalget er ambisiøse på begge områder. Valget om å ta ulønnet permisjon viser at informantene ofrer inntekt, sykepenger og faglig input for å være “en god mor”. Den *emosjonelle ambivalensen* det fører med seg, viser at verdiene og forventningene som er forbundet med en likestilt “prestasjonsorientert yrkeskvinne” spiller en viktig rolle i informantenes følelsesarbeid. En prioritering av ulønnet permisjon framfor å returnere til jobb kan lett tolkes som et tegn på at mødre bryr seg mindre om likestilling og egne rettigheter. Dette prosjektet viser derimot at en slik forståelse må nyanseres. For flere av deltakerne i dette utvalget var likestillingensynet sterkt tilstede i deres refleksjoner.

7.6 Avslutning

Det empiriske utvalget speiler samfunnsutviklingen med at kvinner får barn senere i livet (Sønstebo, 2019). Analysen viser at informantene har en godt forankret jobbidentitet og en identitet som selvstendig forsørger, når de får barn. “Arbeidskroppens” (Brandt & Kvande, 2003, s. 100-101) realitet, spesielt knyttet til amming og søvn, har en avgjørende betydning for valget om å ta ulønnet permisjon. Morskroppens behov for hvile og restitusjon kan oppleves som problematisk når hensyn til egen helse og barnets behov motarbeider identiteten som likestilt og selvforsørgende kvinne. Den *emosjonelle ambivalensen* som mødrene opplever her, viser hvor sterke normene og verdiene knyttet til den likestilte forsørger-omsorgsmodellen, *arbeidslinja* og selvforsørgelse er, i det norske samfunnet.

Ulønnet permisjon utfordrer opplevelsen av likestilling både emosjonelt og praktisk for informantene. Individuelt håndterer mødrene sterke, ambivalente følelser i møte med egne og

“de generaliserte andres” forventninger til dem som likestilte kvinner. Et viktig spørsmål som dette prosjektet har forsket fram er hvordan samfunnet i dag forstår barneomsorgens egenverdi. I dag er barneomsorgen knyttet til mors (og fars) verdi og innsats på arbeidsmarkedet, og en kvotert permisjon skal sikre likestilling i hjemmet og i arbeidslivet. Betydningen av mødrenes kroppslige og følelsesmessige erfaringer for valget om å ta ulønnet permisjon, utfordrer imidlertid denne forståelsen av foreldrepengeordningen.

8 Litteraturliste

- Almeland, G. & Melby, G. (2018, 27. august). Fjern kontantstøtten, for barnas skyld. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/kultur/fjern-kontantstotten-for-barnas-skyld/70133060>
- Alver, B. G. Øyen. Ø. (1997). *Forskningsetikk i forskerhverdag. Vurderinger og praksis*. Otta: Tano Aschehoug.
- Ammehjelpen. (2020, 24. februar). Kjære nybakte far, medmor, bestemor, farfar, tante og resten av gjengen! Hentet fra <https://ammehjelpen.no/ammingens-hyppighet/>
- Andresen, M., Huitfeldt, I. & Sterri, A.B. (2019a, 20. februar). Det meste du blir fortalt om amming, kan være feil. *Aftenposten*. Hentet fra https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/9m7g3w/Det-meste-du-blir-fortalt-om-amming_-kan-vare-feil--Andresen_-Huitfeldt-og-Sterri
- Andresen, M., Huitfeldt, I. & Sterri, A.B. (2019b, 12. mars). Gi gjerne pupp, men ikke på grunn av helsegevinstene. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/zLd9VK/gi-gjerne-pupp-men-ikke-paa-grunn-av-helsegevinstene-andresen-huitfeldt-og-sterri>

- Andresen, M., Huitfeldt, I. & Sterri, A.B. (2019c, 23. april) Vi bør trolig ikke anbefale kvinner å fullamme utover fire måneder. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/wp3r15/vi-boer-trolig-ikke-anbefale-kvinner-aa-fullamme-utover-fire-maaneder-huitfeldt-andresen-og-sterri>
- Andrews, T., & Knaak, S. (2013). Medicalized Mothering: Experiences with Breastfeeding in Canada and Norway. *The Sociological Review*, 61(1), 88–110.
<https://doi.org/10.1111/1467-954X.12006>
- Applerouth, S. & Edles, L., D. (2016). *Classical and Contemporary Sociological Theory* (3. utg.). Los Angeles: SAGE
- Arbeidsmiljøloven. (2005). Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (LOV-2005-06-17-62). Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-62/KAPITTEL_13#KAPITTEL_13
- Arntsen, L., Lima, I. & Rudlende, .L. (2019). Hvem mottar kontantstøtte og hvordan bruker de den? Hentet fra <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/analyser-fra-nav/arbeid-og-velferd/arbeid-og-velferd/hvem-mottar-kontantstotte-og-hvordan-bruker-de-den>
- Bakken, F. & Myklebø, S. (2010). *Kontantstøttens utbredelse og foreldres preferanser for barnetilsyn - en studie av årskullene 1998-2008 og deres foreldre* (NAV-rapport 1/2010). Hentet fra <file:///Users/loviseneess/Downloads/nav-rapport-1-2010-kontantstottens-utbredelse-og-foreldres-preferanser-for-barnetilsyn.pdf>
- Barkley, L.R., Høgmann, E., Dehli, K.F., Sørensen, L.S. & Tjønneland, I. (2008). *Likestilt foreldreskap – en tverrfaglig tilnærming til relasjonen mellom mor og barn i det første*

leveåret. Hentet fra

https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/24440/likestilt_foreldreskap.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Barnestyrt. (u.å). Hva er barnestyrt spising? Hentet fra <https://barnestyrt.com/>

Bergens Tidende. (2019, 25. november). KrFs bremsekloss fortsetter å bremse. *Bergens*

Tidende. Hentet fra

<https://www.bt.no/btmeneringer/leder/i/0nzE70/krfs-bremsekloss-fortsetter-aa-bremse>

Birkelund, G. E. & Petersen, T. (2010). Det norske likestillingsparadokset. Hentet fra

https://www.researchgate.net/profile/Gunn_Birkelund/publication/267446748_Det_norske_likestillingsparadokset/links/5491677d0cf222ada858a386/Det-norske-likestilling-sparadokset.pdf

Birkelund, H. R. (2019, 19. november). Kontantstøtte holder mødre med innvandrerbakgrunn hjemme, viser ny undersøkelse. – Nå må galskapen ta slutt, mener Arbeiderpartiet.

FriFagbevegelse. Hentet fra

<https://frifagbevegelse.no/nyheter/kontantstotte-holder-modre-med-innvandrerbakgrunn-hjemme-viser-ny-undersokelse--na-ma-galskapen-ta-slutt-mener-arbeiderpartiet-6.158.661648.1340f323b8>

Bjerkan, G. (2019). Likestilling og barn på kollisjonskurs? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 17(02), 11-113. DOI:

<https://doi.org/10.18261/issn.0809-9553-2019-02-01>

Bjørnholt, M. & Stefansen, K. (2019). Same but different: Polish and Norwegian parents' work–family adaptations in Norway. *Journal of European Social Policy*, 29(2), 292–304. Hentet fra

https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0958928718758824?casa_token=cy74Zl

-IxZcAAAA:l6EJ6apmgoQFBHFMP1R_fe59xrTLlgJycdmd-EdR7OaTCvbe6UguC
WCb9mDN9o3kriJx-tut8LZl0Q

Blix, A. (2019, 13. mars). Permisjonsdebatten: – Jeg ønsker tredelingen hjertelig velkommen. *VG*. Hentet fra
<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/wEl5Jn/permisjonsdebatten-jeg-oensker-tredelingen-hjertelig-velkommen>

Brandth, B. & Kvande, E. (2003). *Fleksible fedre*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bredeveien, J. (2019, 13. juni). Vi lever ikke i et kvinnevennlig samfunn. *Dagsavisen*. Hentet fra
<https://www.dagsavisen.no/nyheter/innenriks/vi-lever-ikke-i-et-kvinnevennlig-samfunn-1.1537744>

Brook Steen, T. (2019, 7. januar). Fødselslegen: Oppfølgingen i det fjerde trimesteret er livsviktig. Hentet fra
<https://familieklubben.no/kommentar/foedselslegen-oppfoelgingen-i-det-fjerde-trimesteret-er-livsviktig/653>

Bungum, B. & Kvande, E. (2015). *Den norske modellen. Internasjonalisering som utfordring og vitalisering*. Bergen: Fagbokforlaget

Bøe, J. & Wærness, K. (2005). «Vi vil vel være prototypen på likestilt økonomi». Om økonomiske forvaltningssystemer i norske barnefamiliehus. *Sosiologisk Tidsskrift*, 13(01), 29-44. Hentet fra
https://www.idunn.no/st/2005/01/vi_vil_vel_vere_prototypen_pa_likestilt_ekonomi_om_ekonomiske_forvaltningss

- Carlsen, E.M & Bærug, A. (2019, 28. mars) Ja, forskningen gir overbevisende dokumentasjon: Amming gir viktige helsegevinster. *Aftenposten*. Hentet fra https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/WbvoEd/Ja_-forskningen-gir-overbevisende-dokumentasjon-Amming-gir-viktige-helsegevinster--Ellen-Margrethe-Carlsen-og-Anne-Barug?fbclid=IwAR3Jtebk8MZAA3N_njbrbgOMznIn4sL0__GpJHn9UFnDCWuasEiDab86MLI
- Cools, S. & Strøm, M. (2020). *Ønsker om barn - en spørreundersøkelse om fertilitet, arbeidsliv og familiepolitikk* (Rapport 2020:5). Hentet fra https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/2645776/%C3%98nsker_om_barn.pdf?sequence=2
- Dagbladet (2018, 6. august). Kontantstøtten hører hjemme på historiens skraphaug. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/kultur/kontantstotten-horer-hjemme-pa-historiens-skraphaug/70074222>
- Drange, N. & Rege, M. (2013). Trapped at home: The effect of mothers' temporary labor market exits on their subsequent work career. *Labour Economics*. Hentet fra <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0927537113000821>
- Dimmen, S.D. (2019, 6. mai). Bjurstrøm: Maner til kamp for den tredelte permisjonen. *Velferd*. Hentet fra <https://velferd.no/velferd/2019/maner-til-kamp-for-den-tredelte-permisjonen>
- Drugli, M. B, Solheim, E., Lydersen, S., Moe, V., Smith, L. & Berg-Nielsen, T., S. (2018). Elevated cortisol levels in Norwegian toddlers in childcare. *Early Child Development and Care*, 188(12), 1684-1695. DOI: 10.1080/03004430.2016.1278368

- Elsness, V. M. & Hallberg, I. (Forfattere). (2020). *Engler og Hormoner* [Lyd Podcast]. Hentet fra <https://podtail.com/no/podcast/engler-og-hormoner/>
- Ellingsæter, A. L. (2011). Symmetriske foreldreskap politiske forhindringer. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 52(01), 3-28. Hentet fra <https://www.idunn.no/tfs/2011/01/art02>
- Ellingsæter, A.L. (2012). Det norske ammeregimet - grense for likestilling. I Bondevik, H. og Lie, A. H.K. (red.), *Rødt og hvitt. Om blod og melk. I fortid og samtid* (s. 139-161). Oslo: Unipub.
- Ellingsæter, A. L. (2016). Kampen om familiepolitikken: Farvel til hybridregimet? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 57(03), 227-256.
<https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2016-03-01>
- Ellingsæter, A.L (2018). Familiepolitikkenes kjønnsforståelser – to spor og fire tiår. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 35(03-04), 246-255.
<https://doi.org/10.18261/issn.1504-3054-2018-03-04-05>
- Ellingsæter, A.L & E. Pedersen (2013). Fruktbarhetens fundament i den norske velferdsstaten. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 54(01), 3-29. Hentet fra https://www.idunn.no/tfs/2013/01/fruktbarhetens_fundament_idennorske_velferdsstaten_
- Esping-Andersen, G. (1989). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Oxford: Polity Press
- Facebook. (2019). “Permisjonen Burde Foreldre Fordele Gruppen”. Hentet fra (<https://www.facebook.com/groups/2105830609674655/about/>).

Fewtrell, M., Wilson, D.C., Booth, I. & Lucas, A. (2011). Six months of exclusive breast feeding: how good is the evidence? *British medical journal*. Hentet fra <https://www.bmj.com/content/342/bmj.c5955.full>

Flyvbjerg, B. (2004). Five misunderstandings about case-study research. *Sosiologisk tidsskrift*, 12(02), 117-142. Hentet fra https://www.idunn.no/st/2004/02/five_misunderstandings_about_case-study_research

Folkehelseinstituttet (2018, 29. mai). Helse under svangerskap, fødsel og i nyfødtp perioden. Hentet fra <https://www.fhi.no/nettpub/hin/grupper/svangerskap/>

Folketrygdsloven. (1997). Lov om folketrygd (LOV-1997-02-28-19). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-02-28-19>

Gjerdrum, C. W. (2019, 8. mai). Permisjons-debatten: – Dagens regelverk er for rigid! *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/0n35yg/permisjons-debatten-dagens-regelverk-er-for-rigid>

Hellevik, T. (2000). Flere småbarnsmødre har blitt deltidsarbeidere. *Samfunnsspeilet*. Hentet fra https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachm ent/69728?_ts=137dab63bc8

Helsedirektoratet. (2017, 06. mars) Anbefalinger for morsmelk, morsmelkerstatning og introduksjon av mat. Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/spedbarnsernaering/anbefalinger-for-morsmelk-morsmelkerstatning-og-introduksjon-av-mat#morsmelk-er-den-beste-maten-for-spedbarnet-og-barnet-kan-trygt-fa-kun-morsmelk-de-forste-seks-manedene-med-tilskudd-av-d-vitamin-dersom-barn-og-mor-trives-med-det>

- Helsenorge. (2019, 28. februar). Kroppen og den første tiden etter fødsel. Hentet fra <https://helsenorge.no/etter-fodselse/kroppen-og-vanlige-plager-etter-fodselse>
- Henriksen, I.M. (2015). Kafépupp. *Sosiologisk Tidsskrift*, 23(3), 149-169. Hentet fra <https://www.idunn.no/st/2015/03/kafepupp>
- Hochschild, A.R. (2012). *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling* (3. utg.). Berkeley: University of California Press.
- Hviid Jacobsen, M.H & Kristiansen, S. (2002): *Erving Goffman. Sociologien om det elementære livs sociale former*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Khan, R.R. (u.å). Tap av retten til sykepenger ved ulønnet permisjon. fra <https://www.juristforbundet.no/lonnarbeidsvilkar/artikler/tap-av-retten-til-sykepenger-ved-ulonnet-permisjon/>
- Kitterød, R.H. & Halrynjo, S. (2019). Mer likestilling med fedrekvote? *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 43(02), 71-89. Hentet fra https://www.idunn.no/tfk/2019/02/mer_likestilling_med_fedrekvote
- Kitterød, R.H. & Rønsen, M. (2011). Hvem er hjemmearbeidende i dag? *Samfunnsspeilet*. Hentet fra https://ssb.brage.unit.no/ssb-xmlui/bitstream/handle/11250/179612/Kap2-Kitteroed_Roensen.pdf?sequence=1
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2017). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk
- Kvam, M. (2017, 08. desember). Barseltiden. Hentet fra

<https://nhi.no/familie/graviditet/svangerskap-og-fodsel/normalt-forlop/barseltiden/>

Lande, B. & Helleve, A. (2014) *Amming og spedbarns kosthold. Landsomfattende undersøkelse 2013*. Hentet fra

https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/aming-og-spedbarns-kosthold-landsomfattende-undersokelse-2013/Amming%20og%20spedbarns%20kosthold%20%E2%80%93%20landsomfattende%20unders%C3%B8kelse%202013.pdf/_/attachment/inline/008eea77-7b4f-4f7b-a6bb-7013b8817af1:da769ba163df13ab13b3d5afc64510c87b32c0f7/Amming%20og%20spedbarns%20kosthold%20%E2%80%93%20landsomfattende%20unders%C3%B8kelse%202013.pdf

Lein, M. (2012, 14. november). Brystbetennelse og amming. Hentet fra

<https://nhi.no/familie/barn/nyfodt-barn/brystbetennelse-og-aming/>.

Mercer, R., T. (2004). Becoming a Mother Versus Maternal Role Attainment. *Journal of Nursing Scholarship*, 36(3), 226-232.

<https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.2004.04042.x>

Nadim, M. & Fjell, L.K (2019). *Kjønn, arbeid og innvandring*. Hentet fra

<https://www.samfunnsforskning.no/core/aktuelt/nyheter/ny-rapport-om-arbeid-innvandring-og-kjonn.html>

NAV (2018). Nedgang i mottakere av kontantstøtte. Hentet fra

<https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Statistikk/Familie+-+statistikk/Nyheter/nedgang-i-mottakere-av-kontantst%C3%B8tte>

NAV (2019a). All informasjon om foreldrepenger. Hentet fra

<https://familie.nav.no/om-foreldrepenger>

NAV (2019b) Foreldrepenger: Flere mødre tar ulønnet permisjon. Hentet fra <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Statistikk/Familie+-+statistikk/Nyheter/foreldrepenger-flere-tar-ul%C3%B8nnet-permisjon>

NAV (2019c). Kontantstøtte. Hentet fra <https://www.nav.no/no/person/familie/barnetrygd-og-kontantstotte/kontantstotte2>

NOU 2009: 10. (2009). *Fordelingsutvalget*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2009-10/id558836/>

NOU 2011: 7. (2011). *Velferd og migrasjon— Den norske modellens framtid*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-07/id642496/sec4>

NOU 2011: 14. (2011). *Bedre integrering. Mål, strategier, tiltak*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-14/id647388/>

NOU 2017: 6. (2017). *Offentlig støtte til barnefamiliene*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2017-6/id2540981/sec3>

Nylander, G. (2016, 11. april). Gi bryst og slapp av! *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/kaJjB/gi-bryst-og-slapp-av-gro-nylander-om-amming>

Permisjonen Burde Foreldre Fordele Gruppen. (u.å). Hjemmeside [Facebook side]. Facebook. Hentet 20. mai, 2020 fra <https://www.facebook.com/groups/2105830609674655>

Ravn, M. N. (2004). *En kropp: To liv. Svangerskapet, fosteret og den gravide kroppen- en antropologisk analyse* (Doktorgradsavhandling). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

- Regjeringen. (2017, 24. april). Ny rammeplan for fremtidens barnehager. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-rammeplan-for-fremtidens-barnehager/id2550263/>).
- Reiakvam, J. & Skoglund, T. (2009). Ulønnet arbeid skaper store verdier. *Samfunnsspeilet*. Hentet fra https://ssb.brage.unit.no/ssb-xmlui/bitstream/handle/11250/179275/Kap2-Reiakvam_Skoglund.pdf?sequence=1
- Ritzer, G. (2008). *Sociological Theory* (7. utg.). New York: McGraw-Hill
- Rye, J. F. (2013). Mead, Berger & Luckmann og de signifikante andre. *Sosiologisk Tidsskrift*, (21)2, 169-189. Hentet fra https://www.idunn.no/st/2013/02/mead_berger_amp_luckmann_og_de_signifikante_andre
- Schjelderup, H.C., Bærug, A. & Waldum-Grevbo. (2019, 25. mars). Forskning slår fast: Amming gir helsegevinst og er viktig for folkehelsen. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/4d59oV/forskning-slaar-fast-ammings-gir-helsegevinst-og-er-viktig-for-folkehelsen-schjelderup-baerug-og-waldum-grevbo>
- Schou, L. (2019) *Fornuft og følelser – En studie av mors og fars uttak av foreldrepenger* (NAV- rapport 2/2019). Hentet fra <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Kunnskap/Analyser+fra+NAV/Relatert+informasjon/Fornuft+og+f%C3%B8lelser+%E2%80%93+En+studie+av+mors+og+fars+uttak+av+foreldrepenger--545533>
- Silverman, D. (2014). *Interpreting qualitative data* (5. utg.). London: Sage Publications Ltd.

- Solberg, E. (2019, 1. januar). Statsministerens nyttårstale 2019. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/statsministerens-nyttarstale-2019/id2623249/>
- SSB. (2020, 13. mars). Barnehager. Hentet fra <https://www.ssb.no/barnehager>.
- Stangvik, C. (2019, 13. mars). Tredeling av foreldrepermisjonen: – Mor som fødemaskin. *VG*. hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/wEl4AA/tredeling-av-foreldrepermisjonen-mor-som-foedemaskin>
- Stavanger Aftenblad. (2019, 4. november). Gi far rett til egne penger! *Stavanger Aftenblad*. Hentet fra <https://www.aftenbladet.no/meninger/leder/i/1AaJRA/gi-far-rett-til-egne-penger>
- Stefansen, K. & Farstad, G.R. (2008). Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter. Betydningen av klasse. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 49(3), 343-374. Hentet fra http://stage.hioa.no/asset/3464/1/3464_1.pdf
- Svabø, H. & Stenseth, S. (Forfattere). (2020). *Femihelse* [Lyd Podcast]. Hentet fra <https://podtail.com/no/podcast/femihelse/>
- Syltevik, L. J. & Wærness, K. (2004). Det rasler i lenker - forsørgernormer i endring? I Ellingsæter, A. L. & Leira A. (Red.), *Velferdsstaten og familien. utfordringer og dilemma* (s.100-127). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sykepleien (2018, 12. Februar). Jordmorforbundet kritisk til ny foreldrepermisjon. Hentet fra <https://sykepleien.no/2018/02/jordmorforbundet-kritisk-til-ny-foreldrepermisjon>

- Sønstebø, A. (2020, 11. mars). Rekordlav fruktbarhet for tredje år på rad. Hentet fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/rekordlav-fruktbarhet-for-tredje-ar-pa-rad>
- Tjora, A. (2018). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk
- Toppe, K. (2019). Kvifor dette hatet mot kontantstøtta? *Bergens Tidende*. Hentet fra <https://www.bt.no/btmeneringer/debatt/i/dOQ48z/ja-til-kontantstoette>
- Ulvund, S.E. (2011). Forstå barnet ditt 0-2 år. Oslo: Cappelen Damm
- Venstre. (u.å). Ventestøtte fremfor kontantstøtte. Hentet fra <https://www.venstre.no/tema/barn-familie/ventestotte-fremfor-kontantstotte/>
- Weider-Krog, O. (2019a, 28. februar). Sitt ned og hold kjeft. Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/debatt/sitt-ned-og-hold-kjeft-1.1285871>
- Weider-Krog, O. (2019b, 4. februar). Tause politikere og kvinner i opprør. Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/debatt/tause-politikere-og-kvinner-i-oppror-1.1272793>
- Wernersen, C. (2019, 15. desember). Norge vant i Efta-domstolen: Ikke brudd på likestillingslov. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/norge-vant-i-efta-domstolen-_diskriminerer-ikke-far-1.14822365
- Zelizer, V. (2017). *The Social Meaning of Money. Pin Money, Paychecks, Poor Relief, & Other Currencies*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

